

Marius Linge

TROS- OG LIVSSYNSSAMFUNNENES VIRKSOMHET OG RAPPORTERING I ET LIVSSYNSÅPENT SAMFUNN

KIFO Rapport 2024: 2

KIFO

INSTITUTT FOR
KIRKE-, RELIGIONS- OG LIVSSYNSFORSKNING

Marius Linge

TROS- OG LIVSSYNSSAMFUNNENES VIRKSOMHET OG RAPPORTERING I ET LIVSSYNSÅPENT SAMFUNN

KIFO Rapport 2024: 2

KIFO Rapport 2024: 2

Rapporten er utgitt av

KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning

Øvre Slottsgate 2B, 0157 Oslo

www.kifo.no

kifo@kifo.no

ISBN 978-82-92972-66-3

ISSN 0807-7517

FORORD

Denne rapporten er et FOU-oppdrag som har blitt utført for Barne- og familiedepartementet (BFD). Norge er et land som preges av sekularisering – altså nedgang i religiøs tro og praksis – men der blant annet et økt religiøst mangfold samtidig gjør styringen på tros- og livssynsfeltet til et viktig politikkområde. Tros- og livssynssamfunn i Norge mottar tilskudd fra staten, men har rapporterings- og regnskapsplikt. Departementet ønsker å vite hvordan samfunnene bruker tilskuddet og har derfor gjort et utvalg på 50 tros- og livssynssamfunn, med tilhørende årsrapporter og regnskaper. Denne rapporten analyserer og drøfter kildematerialet.

Det har vært interessant og lærerikt å få et innblikk i tros- og livssynssamfunnenes virksomhet, samt myndighetenes mål for den politiske styringen av tros- og livssynsfeltet. Prosjektet har vært ledet av undertegnede, men kollegaer på KIFO, Sven Thore Kloster og Ånund Brottveit, har bidratt med særdeles verdifulle innspill og diskusjoner underveis i prosessen. Ina Holmstad, som er administrasjonsrådgiver på KIFO, har bistått i analysen av regnskaper, og Tore Witsø Rafoss og Netta Marie Rønningen har hjulpet til med korrekturlesning og sjekk av referanselisten. Departementet har også svart på spørsmål underveis og bidratt til å oppklare uklarheter i kildematerialet. Jeg er dessuten takknemlig for å ha fått muligheten til å utføre dette interessante forskningsarbeidet og å skrive denne rapporten.

Til slutt vil jeg få rette en stor takk til tros- og livssynssamfunnene, som i andre sammenhenger har åpnet dørene for meg og mitt forskningsarbeid og bidratt til særdeles spennende møter og samtaler.

Oslo, mai 2024

Marius Linge, prosjektleder

INNHold

FORORD	3
INNHold.....	4
TABELL OG FIGURLISTE	5
SAMMENDRAG	6
1. INNLEDNING	9
2. METODE OG DATA	11
2.1 FEMTI TROS OG LIVSSYSSAMFUNN	11
2.2 UNDERUTVALG: FIRE SAMFUNN.....	15
2.3 DOKUMENTBESKRIVELSE	16
2.4 KATEGORIER OG TYPOLOGIER	16
3. BAKGRUNN	19
3.1 NORSKE TROS- OG LIVSSYSSAMFUNN	19
3.2 SAMARBEIDSORGANISASJONENE	20
4. NORSK RELIGIONSPOLITKK	23
4.1 STYRING AV RELIGIONS FELTET.....	23
4.2 KRAV OG ØNSKE OM ÅPENHET	24
4.3 LOV, MAKT OG KONTROLL I ET LIVSSYNSÅPENT SAMFUNN.....	26
4.4 RAPPORTERINGSPLIKT	27
5. SAMFUNNENES VIRKSOMHET	31
5.1 KJERNEAKTIVITETER.....	32
5.2 ANDRE AKTIVITETER	39
5.3 INFORMASJONSGRUNNLAG	41
6. BRUK AV STATLIG TILSKUDD	43
6.1 LANDSDEKKENDE/REGIONALE SAMFUNN	44
6.2 STORE SAMFUNN	45
6.3 MELLOMSTORE SAMFUNN.....	46
6.4 SMÅ SAMFUNN	47
6.5 RAPPORTERING OM BIDRAG FRA UTLANDET.....	48
6.5 INFORMASJONSGRUNNLAG	50
7. KJØNNSSROLLER OG LIKESTILLING.....	55
7.1 SAMFUNNENES STYRENDE ORGANER.....	56
7.2 RELIGIØST BEGRUNNEDE BEGRENSENINGER	59
7.3 INFORMASJONSGRUNNLAG	61
8 KONKLUSJON OG DISKUSJON	63
LITTERATURLISTE	69
VEDLEGG	74

TABELL OG FIGURLISTE

Tabell 1 Trosretninger i utvalget	11
Tabell 2: Underutvalg	15
Tabell 3: Medlemmer i samfunn utenfor Den norske kirke	20
Tabell 4 Samarbeidsorganisasjoner i utvalget.....	22
Tabell 5: Vigselsrett og antall vigsler i utvalget	36
Tabell 6: Årsregnskap DBHN.....	45
Tabell 7: Årsregnskap Gurduara	46
Tabell 8 Årsregnskap Wat.....	47
Tabell 9 Årsregnskap Ørje Islamske Kultursenter	48

SAMMENDRAG

Det er mer enn 700 registrerte tros- eller livssynssamfunn i Norge som er registrert etter trossamfunnsloven. Loven stiller krav om minst 50 medlemmer, og tros- og livssynssamfunn må registrere seg før de kan motta tilskudd (trossamfunnsloven 2020, § 4). Støtteberettigede samfunn mottar i 2024 1 419 kroner per medlem (Statsforvalteren 2024). Sammenliknet med andre europeiske land, der samfunn mottar liten eller ingen økonomisk støtte fra statene, er tilskuddet generøst. Tilskuddsordningen henger sammen med den norske visjonen om et livssynsåpent samfunn (NOU 2013) og den brede politiske oppslutningen om en «aktivt støttende religionspolitikk».

Ifølge loven er samfunn som mottar tilskudd forpliktet til å rapportere om sin virksomhet til statsforvalteren hvert år. I tillegg skal samfunnene sende inn regnskap til tilsynsmyndighetene (trossamfunnsloven 2020, § 7). Intensjonen med tilskuddet er å understøtte tros- eller livssynsvirksomhet, og årsrapportene og regnskapene skal dokumentere at tilskuddet har blitt brukt i tråd med formålet.

I samsvar med ideen om et livssynsåpent samfunn medfører også tilskuddet en del forpliktelser for samfunnene. Trossamfunnsloven trådte i kraft i 2021 og inneholdt nye rapporteringskrav. Et nytt rapporteringsskjema ble innført, og regnskapsplikten ble utvidet. I årsrapporten skal det blant annet gjøres spesielt rede for «aktiviteter for barn og unge» og «kjønnslikestilling» i samfunnene. I regnskapene skal samfunnene også gjøre rede inntekter som kommer i tillegg til tilskuddet, blant annet «bidrag fra utlandet» (trossamfunnsloven 2020, § 7).

Barne- og familiedepartementet (BFD) har gjort et utvalg på 50 samfunn, med tilhørende årsrapporter og årsregnskaper. Ifølge FOU-oppgavet oppdraget ønsker departementet «å få undersøkt hvorvidt regelverket gir et godt grunnlag for å hente ut informasjon om virksomheten i samfunnene». BFD er interessert i hva som «kommer frem i årsrapportene og regnskapene når det gjelder samfunnenes aktiviteter, organisering og de økonomiske forholdene». Departementet ønsker også å vite hva som ikke kommer frem i rapporteringen og som «det kunne vært mer hensiktsmessig å vite noe mer om».

BFD er spesielt interessert i samfunnenes aktiviteter, kjønnslikestilling i samfunnene og samfunnenes bruk av tilskuddet. Rapporten inneholder derfor tre hoveddeler (5, 6 og 7), som omhandler disse temaene, og som tar utgangspunkt i 50 årsrapporter og årsregnskaper. Disse utgjør rapportens empiriske grunnlag. Del 2 og 3 redegjør for tros- og livssynsmangfoldet som utvalget er en del av, mens del 4 løfter frem tidligere forskning, begreper og teoretiske perspektiver som bidrar til analysen av det empiriske materialet.

Rapporten anerkjenner utfordringen med å styre på tros- og livssynsfeltet, men har samtidig også et kritisk blikk på norsk religionspolitikk. Tro og livssyn kan berike sivilsamfunnet og utgjør som regel et samfunnsgode, men tros- og livssynssamfunn kan også være en kilde til kjønnsdiskriminering eller i ytterste konsekvens – radikalisering. I et slikt lys er det forståelig at europeiske land som Norge ønsker en stadig sterkere statlig styring av tros- og livssynsfeltet.

Sammenliknet med andre europeiske land er det imidlertid få spenninger på det norske tros- og livssynsfeltet, og tillitten mellom samfunn og myndigheter i Norge tyder på at ideen om et livssynsåpent samfunn fungerer godt i praksis. I den offentlige samtalen blir imidlertid samfunnene ofte mistenkeliggjort, og tidvis overbyr politikere hverandre i retning av en mer restriktiv tros- og

livssynspolitikk. Støre-regjeringens Hurdalsplattform tar til orde for å endre trossamfunnsloven for å bedre kjønnslikestillingen i samfunnene, men BFD er bevisst på at for kraftige og hyppige innstramninger kan undergrave tillitten i et livssynsåpent samfunn.

Denne rapporten drøfter en del av disse spørsmålene. Hver av hoveddelene avsluttes med en diskusjonsdel, der styrker og svakheter ved rapporteringssystemet diskuteres. I sum gir disse delene et kunnskapsgrunnlag som BFD kan benytte seg av dersom det eventuelt skal innføres et revidert rapporteringsskjema.

1. INNLEDNING

Tros- og livssynsfeltet er et mangfoldig og komplekst landskap det er utfordrende å styre. For å utføre god religionspolitikk og innføre eventuelle lovendringer på feltet, er det derfor viktig med et solid kunnskapsgrunnlag. Ifølge trossamfunnsloven (2020, § 7) er tros- og livssynssamfunnene (heretter samfunnene) forpliktet til å sende inn årsrapporter og regnskap som gjør rede for den religiøse eller livssynsmessige virksomheten. Denne forskningsrapporten analyserer årsrapporter og årsregnskap fra 50 samfunn og skal gi departementet bedre kunnskap om hvordan samfunnene redegjør for virksomheten sin.

I 2021 ble det innført et standardisert rapporteringsskjema. Skjemat ble innført samtidig med at den nye trossamfunnsloven (2020) trådte i kraft. Etter den tidligere trossamfunnsloven måtte alle registrerte trossamfunn sende inn en kortfattet årsmelding om virksomheten. Livssynssamfunn og uregistrerte trossamfunn var ikke pålagt en tilsvarende rapporteringsplikt. Fra og med 2016 kunne de registrerte trossamfunnene velge å anvende et eget skjema utarbeidet av Kulturdepartementet, «Kortfattet årsmelding for trossamfunn», der de blant annet skulle gi en oppsummering av sine aktiviteter i løpet av det aktuelle året. Det nye rapporteringsskjemaet er mer omfattende og skal gi et mer utfyllende og oversiktlig bilde av samfunnenes virksomhet. Samtidig kan det være behov for justeringer av det nye skjemaet, særlig for å tilpasse spørsmålene nye lovendringer. Denne rapporten skal blant annet belyse hvordan det gjeldene rapporteringssystemet fungerer.

Barne- og familiedepartementet (BFD) har gjort et utvalg på 50 tros- og livssynssamfunn, og i del 2 og 3 av denne rapporten introduseres det norske tros- og livssynsmangfoldet samfunnene i utvalget er en del av. Del 4 handler om norsk religionspolitikk og trekker frem forskning, begreper og teoretiske perspektiver som belyser særtrekk ved styringen av dette mangfoldet. Begrepsapparatet er viktig for analysen av samfunnenes årsrapporter og regnskap og bidrar til en bedre forståelse av samspillet mellom samfunnene, myndighetene og storsamfunnet. Samfunnenes årsrapporter og årsregnskap utgjør det empiriske grunnlaget for del 5, 6 og 7 i rapporten. Alle de tre delene avsluttes med en drøftingsdel som skal gi BFD et oppsummerende informasjonsgrunnlag.

Del 5 handler om samfunnenes virksomhet og tar utgangspunkt i årsrapportene. BFD er interessert i hvilke tros- og livssynsaktiviteter samfunnene bruker tilskuddet til og hva årsrapportene forteller om virksomheten i samfunnene. Denne delen av rapporten gjør rede for både kjerneaktiviteter og tilleggaktiviteter i samfunnene og i hvilken grad spørsmålene i rapporteringsskjemaet er egnet til å få frem bredden av aktiviteter i samfunnene.

Del 6 handler om bruk av tilskudd og tar utgangspunkt i årsregnskapene. Til sammen utgjør de 50 regnskapene et omfattende og uoversiktlig materiale som varierer i form og kvalitet. For å tydeliggjøre samfunnenes pengebruk inneholder denne delen et underutvalg som består av fire forenklede regnskap fra fire forskjellige samfunn. På bakgrunn av regnskapene belyser denne delen i hvilken grad regnskapssystemet gir BFD et godt kunnskapsgrunnlag til å vurdere hvordan samfunnene bruker tilskuddet.

Del 7 handler om kjønnsroller og likestilling og tar utgangspunkt i årsrapportene. Støre-regjeringens Hurdalsplattform (2021) tar til orde for å stille strengere krav til kjønnslikestilling i samfunnene, og i et høringsnotat foreslår BFD en innstramning av lovverket (BFD, 2023). Ifølge trossamfunnsloven (2020,

§ 7) er samfunnene allerede forpliktet til å rapportere om kjønnslikestilling, og denne delen av rapporten belyser rapporteringen og drøfter hvorvidt rapportene gir tilsynsmyndighetene den informasjonen de trenger for å vurdere kjønnslikestillingen. En analyse av arbeidet som allerede gjøres for kjønnslikestilling i samfunnene, kan gi et bedre kunnskapsgrunnlag for fremtidige lovendringer.

Denne rapporten handler bare delvis om selve tros- og livssynsvirksomheten i samfunnene. BFD er først og fremst interessert i å få bedre innsikt i om rapporterings- og regnskapssystemet fungerer etter hensikten, som er å vise frem samfunnenes virksomhet og bruk av tilskuddet. Rapporten skal gi BFD et bedre kunnskapsgrunnlag og dermed bedre forutsetninger for eventuelt å utbedre rapporteringssystemet. Med utgangspunkt i årsrapportene og regnskapene til de 50 samfunnene i utvalget undersøker forskningsrapporten seks problemstillinger.

Hovedproblemstilling:

Hva forteller årsrapportene om virksomheten i samfunnene, og i hvilken grad gir regelverket grunnlag for å hente ut nødvendig informasjon om samfunnenes tros- og livssynsvirksomhet?

Problemstillinger:

1. Hva bruker samfunnene tilskuddet til, i hvilke grad gir regnskapene et oversiktlig bilde av inntekter, utgifter og eiendeler, og hvordan viser regnskapene at tilskuddet brukes til tros- og livssynsaktiviteter?
2. Hvilke aktiviteter rapporter samfunnene om, og hva forteller rapporteringen om hvilke tilbud de tilbyr barn og unge?
3. Hvilket bilde gir årsrapportene av kjønnslikestilling i samfunnene?
 - På hvilke måter praktiserer samfunnene forskjellsbehandling mellom kjønnene?
 - Hva er kjønnsfordelingen i samfunnenes styrende organer?
 - Hva gjøres i samfunnene for å fremme kjønnslikestilling?
4. Hvor mange av samfunnene rapporterer om utenlandsstøtte?
5. Hvor mange av samfunnene i utvalget har vigselsrett og i hvilket omfang benytter de seg av retten til å utføre vigsler?

2. METODE OG DATA

2.1 FEMTI TROS OG LIVSSYNSSAMFUNN

Seks verdensreligioner med internt religiøst mangfold

Utvalget av samfunn ble gjort av BFD og består av 50 norske samfunn. Så å si alle trossamfunn i Norge tilhører en av de store såkalte verdensreligionene og utvalget reflekterer dette. Jacobsen (2018b) omtaler kristendom, islam, hinduisme, og buddhisme som verdensreligioner. De har alle vært bærere av store sivilisasjoner, samtlige har over en halv milliard tilhengere og de er spredt utover hele verden. I tillegg omtales ofte jødedom og sikhisme som verdensreligioner. Jødedom har knapt 15 millioner tilhengere globalt, men har hatt avgjørende betydning for utviklingen av islam og kristendom. Sikhisme på sin side har rundt 25 millioner tilhengere.

Disse religiøse tradisjonene dominerer det religiøse landskapet i Norge. I tillegg har humanetikere en sterk tilstedeværelse i Norge. Human-Etisk Forbund er et av de største tros- og livssynssamfunnene i Norge og den største humanistbevegelsen i verden (HEF 2024). Utvalget reflekterer i stor grad disse størrelsesforholdene, med unntak av jødedom. Til tross for knappe 800 medlemmer i to jødiske samfunn var Det mosaiske trossamfund i Oslo et av de første samfunnene utenfor Den norske kirke som etablerte seg i Norge. Det religiøse landskapet i Norge er langt mer omfattende enn de religionene som er inkludert i utvalget, men sammensetningen gir et inntrykk av den religiøse aktiviteten i landet og hvordan samfunnene rapporterer om virksomheten.

Trossamfunnene i utvalget definerer seg i utgangspunktet som kristne, muslimer, buddhister, hinduer, sikher, jøder og humanister. Samtidig inneholder verdensreligionene forskjellige teologiske retninger og som tabell 1 viser speiler trosgrunnlaget i samfunnene noe av det interne mangfoldet.

Tabell 1 Trosretninger i utvalget

Trosretninger	Antall
Kristendom	19
Protestantiske kirker (11)	
Den katolske kirke (1)	
Ortodokse kirker (3)	
Orientalisk-ortodokse kirker (4)	
Islam	19
Sunni-islam (15)	
Sjia-islam (3)	
Ahmadiyya (1)	
Buddhisme	4
Vietnamesisk mahayanabuddhisme (1)	
Thailandsk theravadabuddhisme (2)	
Paraplysamfunn (1)	
Hinduisme: Tamilhinduer	4
Sikhisme: Hovedsakelig fra India	2
Jødedom	1
Livssynshumanisme	1
I alt	50

Etnisk variasjon og tilknytning

Samfunnene formes også av medlemmenes etniske og kulturelle tilhørigheter. Utvalget preges av et bredt etnisk og kulturelt mangfold innenfor hver av de religiøse eller humanetiske tradisjonene. Noen av samfunnene er protestantiske frikirker og har røtter i norsk vekkelseskultur. Disse brøt ut av Den norske kirke allerede på 1800-tallet og har fortrinnsvis medlemmer med norsk bakgrunn, for eksempel Den Evangelisk Lutherske Frikirke i Oslo.

De fleste av samfunnene i utvalget har imidlertid bånd til andre land enn Norge, og medlemmene har ofte bakgrunn fra disse landene. Mange er såkalte «migrantsamfunn» (Brottveit 2020, 69), som etablerte seg i landet som følge av arbeidsinnvandring og flyktningstrømmer fra og med 1970-tallet. Mange av disse samfunnene kjennetegnes derfor av etnisk og kulturell tilhørighet til bestemte land. Dette gjelder blant annet Det Islamske Fellesskap Bosnia-Herzegovina (DBHN), som ble etablert av flyktninger fra Bosnia på 1990-tallet og der de eller fleste medlemmene i dag har bosnisk bakgrunn. DBHN er også en transnasjonal organisasjon som styres indirekte av stormuftien i Bosnia-Herzegovina. Slike bånd har betydning for intern organisering og maktstrukturer i Norge.

Andre samfunn er mer flerkulturelle og har en medlemsmasse som kjennetegnes av større etnisk mangfold. Noen av dem var blant de første samfunnene som etablerte seg i Norge utenfor Den norske Kirke. De har gjerne fått nye medlemmer som følge av innvandring. Dette gjelder blant annet menigheter i Den katolske kirke. Den katolske kirke i Norge har medlemmer fra om lag to hundre forskjellige land (Hadland 2018). Internt mangfold gjelder også mange av de mer nyetablerte samfunnene. For eksempel er Det Islamske Forbundet et godt eksempel på et islamsk samfunn som ikke bare tiltrekker seg nordmenn med arabisk bakgrunn, men også flere andre etnisiteter og ikke minst konvertitter med norsk bakgrunn (Vogt 2008).

Over tid formes imidlertid samfunnene av sin forankring i Norge. Følgelig må kategorier som migrantsamfunn nyanseres. Mange av samfunnene har bånd til andre land, men er i dag veletablerte samfunn med en tydelig norsk identitet. Dette gjelder blant annet Islamic Cultural Centre (ICC), som ble etablert i Norge på 1970-tallet av pakistanske arbeidsinnvandrere (Vogt 2008). I dag er deres norskfødte barnebarn blant samfunnets medlemmer. Betydningen en slik norsk forankring har for virksomheten i de muslimske samfunnene uttrykkes gjerne gjennom begreper som «norsk islam» (Rana 2016).

Organisasjonstyper

Samfunnene i utvalget har også svært ulik organisasjonsstruktur. Ti av samfunnene er tros- eller livssynssamfunn som er organisert med et sentralledd som mottar tilskudd på vegne av flere underorganisasjoner/menigheter/lokallag. Sentralleddene er gjerne etablert i storbyer som Oslo, mens underenhetene med tilhørende forsamlinger og religiøse bygg befinner seg andre steder i landet. Sentralleddene leverer årsrapporter og årsregnskaper til statsforvalteren på vegne av de lokale undernivåene. Slike samfunn har en paraplystruktur og i denne rapporten beskrives ti av samfunnene i utvalget som paraplysamfunn.

Bruken av betegnelsen «paraplyssamfunn» i denne rapporten må ikke misforstås eller forveksles med paraplyorganisasjoner, et begrep som vanligvis anvendes på samarbeidsorgan og

interesseorganisasjoner som styres av et sentralledd, men som består av helt selvstendige medlemssamfunn. I motsetning til paraplysamfunnene, som mottar økonomisk støtte gjennom tilskuddsordningen, mottar paraplyorganisasjoner som for eksempel Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) driftstilskudd over statsbudsjettet. Islamsk Råd Norge mistet driftstilskudd over statsbudsjettet i 2017. Nå er det Muslimsk Dialognettverk (MDN) som er paraplyorganisasjon og får driftsstøtte over statsbudsjettet. Mange av samfunnene i utvalget er medlem av slike paraplyorganisasjoner, og disse organisasjonsformene beskrives nærmere i del 3 av rapporten.

Sammenliknet med paraplyorganisasjoner som STL eller IRN er paraplysamfunnene egne tros- eller livssynssamfunn. Derfor er de som regel også mer hierarkisk oppbygget, med et sentralledd som i prinsippet har større makt over lokallagene enn det sentralledd i paraplyorganisasjoner vanligvis har. Buddhistforbundet og Pinsebevegelsen i Norge er to unntak. Buddhistforbundet mottar tilskudd på vegne av 16 selvstendige buddhistsamfunn og har dermed en flatere organisasjonsstruktur enn de andre paraplysamfunnene. Buddhistforbundet er dessuten også en paraplyorganisasjon som fungerer som en interesseorganisasjon for flere buddhistiske samfunn i Norge enn bare dem som får tilskuddet sitt gjennom organisasjonen. Pinsebevegelsen på sin side har ca. 50 000 medlemmer, og fungerer som en paraplyorganisasjon/interesseorganisasjon for 340 selvstendige pinsemenigheter som mottar egne tilskudd. Samtidig fungerer bevegelsen organisatorisk som et paraplysamfunn, som mottar tilskudd på vegne av om lag 1 600 medlemmer fordelt på 50 små menigheter, og som videreformidler tilskuddet direkte til dem. I denne rapporten omtales Buddhistforbundet og Pinsebevegelsen som paraplysamfunn, fordi det her er snakk om disse organisasjonenes funksjon som videreformidlere av statstilskuddet til autonome medlemssamfunn.

Paraplystrukturene i utvalget er enten transnasjonale, landsdekkende eller regionale. Bare to av dem er et transnasjonalt paraplysamfunn. Den katolske kirke i Norge mottar tilskudd på vegne av et stort antall lokale menigheter i Norge, men er samtidig underlagt Den katolske kirke, hvis overhode er paven i Vatikanstaten. Det er seks landsdekkende samfunn i utvalget, inkludert Den katolske kirke. Human-Etisk Forbund er et eksempel på et landsdekkende samfunn. Forbundet styres av et sentralledd i Oslo og samfunnet mottar statlig tilskudd på vegne av 17 ulike lokallag rundt om i landet. Det finnes tre regionale paraplysamfunn i utvalget og ICC er et eksempel på en slik organisasjonsstruktur. I tillegg til moskéen på Grønland i Oslo har ICC to andre lokalavdelinger i Oslo-området.

De resterende 40 samfunnene i utvalget består av én organisasjon med én tilhørende forsamling som møtes i et leid eller eid lokale. Det er mulig at et og annet samfunn kan ha tilhørende lokallag, men slike enkeltsamfunn er uten tvil den mest utbredte typen tros- og livssynssamfunn i Norge. De ulike organisasjonsformene har også betydning for samfunnenes geografiske forankring, beliggenhet og virkeområde.

Geografi

Utvalget inneholder samfunn fra alle Norges fem landsdeler og fra tolv av landets 15 fylker. Hele 45 av dem befinner seg på steder med bystatus. 21 av dem ligger innenfor Stor-Oslo, mens seks andre befinner seg i storbyer som Bergen, Trondheim og Stavanger. 13 av de andre samfunnene ligger i småbyer, mens bare fem av samfunnene befinner seg på små tettsteder.

De aller fleste av samfunnene befinner seg altså i små eller store byer. Dette henger blant annet sammen med at de fleste med innvandrerbakgrunn bor i byer og at kristne, muslimer, hinduer, sikher

og buddhister har etablert migrantsamfunn i urbane strøk. Dette bildet skiller seg fra Den norske kirke og protestantiske frikirker med norske medlemmer som i større grad er til stede i «både urbane, mindre urbane og rurale strøk» (Witsø 2023). Bare fem av samfunnene i utvalget er registrert på små tettsteder, og tre av dem er protestantiske kirker, mens to er muslimske samfunn.

Samfunnenes geografiske spredning utenfor urbane strøk kommer tydeligere til uttrykk i paraplysamfunnene. Samtlige av dem har hovedkontor i Oslo, men medlemssamfunnene eller lokallagene deres er enten spredt utover byen eller over store deler av landet. For eksempel består Den Evangelisk Lutherske Frikirke av nærmere 80 menigheter som befinner seg både i byer og på mindre tettsteder. Samfunnenes organisasjonsform og geografiske spredning har betydning for størrelsen på samfunnene i utvalget.

Størrelsesforhold

Samtlige av de ti paraplysamfunnene i utvalget har sentralleddet sitt i Oslo. Dersom det legges til at Pinsebevegelsen totalt har om lag 50 000 medlemmer har alle samfunnene over 3 000 medlemmer og er de største i utvalget. Samtidig er det en enorm størrelsesforskjell mellom de største paraplysamfunne og de minste. Den katolske kirke, som er det største samfunnet i utvalget, har nærmere 166 000 medlemmer fordelt på et stort antall menigheter rundt om i landet. Tawfiq Islamske Senter har på sin side om lag 6 600 medlemmer. Samfunnets moské befinner seg på Tøyen i Oslo, men samfunnet disponerer også et bygg til religiøs virksomhet på Rommen i Groruddalen.

Det er 16 samfunn i utvalget med flere enn 1000 medlemmer. Samtlige av disse, bortsett fra Bergen Moské, har enten hovedkontoret eller hele virksomheten sin i Oslo. I denne rapporten beskrives samfunn med over 1000 medlemmer som store samfunn. Videre har 19 av samfunnene mer enn 100 medlemmer. Åtte av dem befinner seg i storbyer, mens ni av dem holder til i mindre byer. Bare to av samfunnene befinner seg på små tettsteder. I rapporten beskrives samfunn med mer enn 100 medlemmer som mellomstore samfunn. 15 av samfunnene i utvalget har 100 eller færre medlemmer. Fire av dem holder til i storbyer, åtte av dem i mindre byer og tre av dem på små tettsteder. I denne rapporten beskrives samfunn med færre enn 100 medlemmer som små samfunn. Oversikten viser at samfunnenes størrelse henger tett sammen med hvor i landet de befinner seg og om de holder til i storbyer, mindre byer eller tettsteder. Samtidig er det også slik at noen av de aller minste samfunnene også finnes i storbyer som Oslo.

Den varierende størrelsen har stor betydning for ressursene samfunnene har til rådighet. Tilskuddet fra staten beregnes ut fra antall medlemmer i et samfunn, og de store samfunnene mottar som regel mer i donasjoner fra medlemmene sine – samlet sett – enn små samfunn. De store samfunnene nyter også godt av stordriftsfordeler, som betyr at de får mer ut av hver krone sammenliknet med små samfunn. I sum har de store samfunnene et større ressursgrunnlag å tilby medlemmene sine tros- eller livssynsaktiviteter, samt bedre forutsetninger til å rapportere utfyllende og profesjonelt om virksomheten (Brottveit 2020). Forholdet mellom samfunnenes størrelse og ressursgrunnlag belyses og problematiseres nærmere i del 6 av rapporten.

2.2 UNDERUTVALG: FIRE SAMFUNN

Del 6 av rapporten handler om samfunnenes bruk av tilskuddet. BFD ønsker å belyse samfunnenes inntekter og utgifter og i hvilken grad regnskapsføringen viser om tilskuddet har blitt brukt til religiøs eller livssynsmessig virksomhet. Dokumentene knyttet til regnskapsføringen består av 50 forskjellige regnskap, samt korrespondanse mellom tilsynsmyndigheten og samfunnene i de tilfellene der statsforvalteren etterspør tilleggsinformasjon. De 50 regnskapene i utvalget varier i form og kvalitet. Sammen med saksbehandlingen av regnskapsføringen utgjør de et stort og relativt uoversiktlig materiale.

For å belyse hvordan samfunnene redegjør for bruken av tilskuddet, inneholder denne rapporten et underutvalg som består av fire ulike samfunn. Som allerede beskrevet i denne delen av rapporten består utvalget av samfunn med ulik religiøs tilknytning, organisasjonsform, geografisk tilknytning og størrelse. For å belyse likheter og forskjeller i måten å rapportere om pengebruken på, tar underutvalget utgangspunkt i en del av disse forskjellene.

Underutvalget består av (1) ett muslimsk paraplysamfunn som styres fra Oslo, men som har flere underorganisasjoner og som disponerer bygg i ulike deler av landet; (2) ett stort sikhistisk samfunn med administrasjon, tilhørende forsamling og tempel i Oslo; (3) ett mellomstort buddhistisk samfunn som holder til i Haugesund, men som betjener buddhister rundt om i regionen og; (4) ett lite muslimsk samfunn på Ørje, som er et lite tettsted ved svenskegrensen i Østfold.

Underutvalget inneholder to muslimske samfunn. Det minste av dem ble valgt ut fremfor for eksempel et kristent samfunn fordi samfunnets regnskap speiler de små samfunnenes resursutfordringer spesielt godt. Samfunnene i underutvalget er på ingen måte representative for utvalget som helhet, men gir et bilde av det regnskapene forteller og ikke forteller om virksomheten i samfunnene. Beskrivelsen og analysen av regnskapene kan gi BFD et bedre kunnskapsgrunnlag for å eventuelt utbedre regnskapssystemet.

Tabell 2: Underutvalg

Samfunn	Religion	Størrelsesforhold	Medlemsantall	Geografisk tilknytning
Det Islamske Fellesskap Bosnia-Herzegovina	Islam	Landsdekkende paraplysamfunn	9082	Oslo
Gurduara Sri Guru Nanak Dev Ji	Sikhisme	Stort samfunn	2834	Oslo
Wat Buddhapas Samfunn	Buddhisme	Mellomstort samfunn	628	Haugesund
Ørje Islamsk Kultursenter	Islam	Lite samfunn	62	Ørje

De fire samfunnene har på ingen måte levert regnskap som skiller seg negativt ut. Samlet sett er regnskapene relativt oversiktlige og gir et godt bilde av forholdet mellom inntekter og utgifter i hvert av samfunnene. Formålet med underutvalget er snarere å vise frem noen regnskapsutdrag som fremhever styrker og svakheter ved det nåværende regnskapssystemet som preger utvalget som helhet.

2.3 DOKUMENTBESKRIVELSE

Kildematerialet består hovedsakelig av en bestemt type dokumenter som samfunnene ifølge trossamfunnsloven er forpliktet til å sende statsforvalteren hvert år. Dermed er også Lov om tros- og livssynssamfunn (2020, § 7), også kalt trossamfunnsloven, og den tilhørende forskrift om registrering av og tilskudd til tros- og livssynssamfunn (2020) en viktig del av materialet. Del 7 av denne rapporten handler om kjønnsroller og likestilling i samfunnene. I denne delen er i tillegg Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (2017), også kalt likestillings- og diskrimineringsloven, en viktig del av kildematerialet.

Hovedmaterialet består imidlertid av (a) samfunnenes *krav om statstilskudd*; (b) samfunnenes *årsrapporter* og; (c) samfunnenes *årsregnskap*. Mens fristen for å kreve tilskudd er 1. mars, er fristen for å sende inn årsrapport og regnskap for siste kalenderår 10. april. Årsrapportene og årsregnskapene utgjør til sammen det empiriske grunnlaget for rapporten.

Kildematerialet består videre av korrespondanse mellom samfunnene og statsforvalteren. Dersom statsforvalteren vurderer at rapporterings- og regnskapsplikten er overholdt, mottar samfunnene et (d) *vedtak om utbetaling av statstilskudd*. Dersom statsforvalteren derimot mener at rapporteringsplikten ikke er overholdt, etterspørres (e) *tilleggsopplysninger* om regnskapet eller årsrapporten. Som svar på slike krav oversender samfunnene ulike (f) *redegjørelser* knyttet til regnskapene og rapportene.

Utvalget for denne rapporten ble satt sammen i desember 2023. Det betyr at litt over halvparten (26) av årsrapportene og regnskapene redegjør for virksomhet i 2022. Litt under halvparten (24) av rapportene i utvalget er imidlertid fra 2021. Korrespondansen mellom statsforvalteren og samfunnene viser at mange av samfunnene ber om utsatt frist for innsending av årsrapporter og regnskap, og det store antallet rapporter fra 2021 kan tyde på at sen innlevering av dokumentasjon er en utfordring for tilsynsmyndighetene. I 2021 var dessuten mye av det norske samfunnet nedstengt som følge av Covid-19-pandemien og mange samfunn måtte begrense virksomheten sin betydelig. Slike begrensninger er synlige i rapportene fra 2021, der mange samfunn begrunnet mangelfull rapportering med lite felles aktiviteter i samfunnene. Til sammen utgjør imidlertid årsrapportene og årsregnskapene fra de to årene et godt kildegrunnlag for denne rapporten.

Kildematerialet består dessuten av (g) *høringsdokumenter* knyttet til forslag til endringer i trossamfunnsloven. Lovforslaget springer ut av Hurdalsplattform, der Støre-regjeringen (2021) tar til orde for å stille krav til samfunnene om at de administrative organene skal være «demokratisk valgt» og ha «minst 40 prosent representasjon av hvert kjønn». Med utgangspunkt i plattformen har BFD sendt et forslag til lovendring ut på høring. I tillegg har departementet skrevet et høringsnotat om ulike modeller for lovendring (BFD 2023). Høringsnotatet, samt noen av høringssvarene fra de om lag 130 aktørene på tros- og livsynsfeltet som svarte på høringen, er gode tilleggsilder for analysen av samfunnenes årsrapporter og regnskaper.

2.4 KATEGORIER OG TYPOLOGIER

Rapporten består av syv hoveddeler hvorav særlig del 5, 6 og 7 bygger på analyser av årsrapportene og regnskapene. Det metodiske grepet i disse delene består hovedsakelig av koding av materialet,

konstruksjoner av typologier og kategorier og sammenlikning av data fra de ulike samfunnenes rapportering og regnskapsføring. Kildematerialet er omfattende og det har vært helt nødvendig å ordne, systematisere og kategorisere dataene for å vise frem hva rapporteringen kan fortelle BFD om tros- og livssynsfeltet i Norge.

Del 5 handler om samfunnenes virksomhet, mens del 7 belyser kjønnsroller og likestilling i samfunnene. For begge disse delene utgjør samfunnenes årsrapporter det empiriske grunnlaget. Utvalget består av 50 samfunn og BFD utarbeidet en Excel-tabell som inneholdt samfunnenes navn, religiøse tilhørighet, geografiske tilknytning og antall medlemmer. Rapportforfatteren brukte tabellen som utgangspunkt for å kategorisere samfunnenes svar på spørsmålene i årsrapporten.

I den delen av årsrapporten som handler om samfunnenes virksomhet (spørsmål 1–3) skal det hovedsakelig gjøres rede for «aktiviteter», «annet arbeid» og «aktiviteter for barn og unge». Ut fra svarene i rapportene utarbeidet rapportforfatteren underkategorier som «samlinger», «høytider», «undervisning» og liknende. De dataene som ble fylt inn i kategoriene i stikkordsform la grunnlaget for å kategorisere samfunnenes virksomhet som enten «kjerneaktiviteter» eller «andre aktiviteter». Kategoriene muliggjør systematisering og sammenlikninger av virksomheten i de ulike samfunnene.

I den delen av årsrapporten som handler om kjønnsroller og likestilling (spørsmål 4–9) skal samfunnene fortrinnsvis gjøre rede for kjønnsbalansen i styrende organer, tiltak for å endre kjønnsrollemønstrene, begrensninger for likestilling og segregering av kjønnene. På samme vis som i del 5 av rapporten utarbeidet rapportforfatteren underkategorier, men som var mer direkte knyttet til spørsmålene i årsrapportskjemaet. Kategoriene fikk blant annet merkelapper som «redegjør tilstand», «begrensninger», «segregerte tilbud» og liknende. Deretter ble samfunnenes svar på spørsmålene fylt inn i stikkordsform i Excel-tabellens kolonner. De ordnede dataene muliggjør systematisering og sammenlikninger av dataene om kjønnsrollemønstre i samfunnene.

Metoden som ble brukt som grunnlag for del 6 av rapporten, som handler om samfunnenes bruk av tilskudd, tar utgangspunkt i samfunnenes årsregnskaper, samt spørsmål 10 i årsrapporten der samfunnene skal svare på hva «tilskuddet fra staten har blitt brukt til?» Det metodiske grepet i denne delen består i å velge ut et underutvalg som består av fire forenklete regnskaper fra fire ulike samfunn. De forenklete regnskapene tydeliggjør samfunnenes inntekter, utgifter og eiendeler og belyser hvorvidt regnskapene i utvalget er egnet til å vise fram hvordan samfunnene bruker tilskuddet på tros- og livssynsvirksomhet.

3. BAKGRUNN

3.1 NORSKE TROS- OG LIVSSYNSSAMFUNN

Siden 1950-tallet har samfunnsutviklingen i Europa og Norge vært preget av økt etnisk og religiøs mangfold. Denne utviklingen gjelder også Norge som historisk har vært en tilnærmet «monolittisk enhetskultur» (Repstad 2020, 35) dominert av Den norske kirke. Enhetskulturen betyr imidlertid ikke at Norge har vært et fullstendig homogent samfunn. Samer, kvener og skogfinner er urfolk og etniske minoriteter i Norge, og jøder innvandret til landet etter 1850-tallet (Rian 2018).

Tjørhom (2018) viser hvordan overgangen fra et monolittisk enhetssamfunn til et mer religiøs mangfoldig land skjedde som følge av viktige samfunnsendringer på midten av 1800-tallet. De første katolikkene, ortodokse og jødene kom fra andre deler av Europa som arbeidsinnvandrere eller flyktninger. De første protestantiske frikirkene ble etablert etter demokratiserende impulser fra utlandet og fikk stor appell blant særlig arbeidere. Etter at religionsfriheten ble innført i 1845 etablerte den katolske St. Olav menigheten [1843] (Hadland 2018), Det mosaiske trossamfund [1892] (Rian 2018) og Den ortodokse kirke [1931] (Arentzen 2018) seg i Norge.

Den etniske og religiøse sammensetningen i Norge har endret seg betydelig som en følge av innvandring. Siden sent på 1960-tallet har arbeidsinnvandring og ulike flyktningstrømmer fra afrikanske, asiatiske og sør-amerikanske land ført til at tilhengere av alle de store såkalte verdensreligionene har etablert seg i landet. I tillegg til kristendom og jødedom har buddhisme, hinduisme, sikhisme og islam bidratt til et langt større religiøs mangfold (Jacobsen 2018b). Samtidig har det vært en sterk økning av antallet kristne utenfor Den norske kirke. De har i særlig grad sluttet seg til Den katolske kirke, pinsemenigheter og ortodokse kirker (Repstad 2020). Alle disse religiøse tradisjonene preges av stort internt mangfold som formes av ulik etnisk, språklig, teologisk og ideologisk tilhørighet (Jacobsen 2018b).

Det utvidete religiøse mangfoldet synliggjøres av en ny religionstopografi, særlig i Oslo-området som er det stedet i Norden med flest nyoppførte templer og moskéer (Furseth m.fl. 2015). Tilgangen til egne fysiske rom og følelsen av tilhørighet til et eget sted, er en viktig forutsetning for religionsutøvelse, særlig for innvandrere uten religiøs forankring i Norge. Religiøse rom og bygg er derfor en hovedprioritet for mange samfunn, ikke minst for de nyetablerte migrantsamfunnene som ønsker å slå røtter i Norge. Prioriteringen av fysiske rom er synlige i samfunnenes årsrapporter og regnskaper.

Ifølge Desta (2018) kjennetegnes innvandrernes tilhørighet til organisert religion av to hovedtendenser. Mange slutter seg til eksisterende samfunn, mens andre etablerer nye såkalte «migrantsamfunn» forankret i etniske sætrekk og en translokal tilknytning til opprinnelseslandet (Synnes 2012, 13). Over tid får samfunn som etableres av innvandrere sterkere lokal forankring og migrantmenighet betegnelsen fremstår ikke like treffende.

Studier fra ulike land viser at religion har stor sosial betydning for nye innvandrergupper, også i Norge (Synnes 2012). Det er flere og sammensatte årsaker til at migranter etablerer samfunn. Møteplasser er av avgjørende betydning for å bevare og videreføre religiøse fellesskap (Bøe & Flakerud 2017). De

er også viktige for å videreføre og formidle kulturelle særtrekk. Flere studier peker dessuten på at slike samfunn har viktige sosiale funksjoner og forsterker mellommenneskelige bånd (Ødegård m.fl. 2014). I så måte beskriver Brøttveit (2020, 19) samfunnene som viktige «landingsplattformer» for innvandrere.

Tros- og livssynssamfunn er frivillige organisasjoner og er dermed en viktig del av sivilsamfunnet (Furseth m.fl. 2015; Ødegård m.fl. 2014). Samfunnene mottar statlig tilskudd, og noen av dem har anledning til å lønne religiøst og administrativt personell. Likevel muliggjøres brorparten av den religiøse virksomheten i både store og små samfunn av frivillig arbeid. Dette er en merverdi samfunnene bidrar med i samfunnet og som ikke nødvendigvis fremkommer i samfunnenes årsrapporter og regnskaper.

Tabell 3: Medlemmer i samfunn utenfor Den norske kirke

Samfunn	Medlemmer	Prosent
Kristendom	376 555	52,0
Islam	182 607	25,2
Ikke-religiøse livssyn	120 726	16,2
Buddhisme	22 212	3,1
Hinduisme	13 141	1,8
Sikhisme	4 316	0,6
Jødedom	755	0,1
Bahai	1 067	0,1
Andre samfunn	3 424	0,5
I alt	724 803	100

Kilde: Tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, SSB, 2023.

3.2 SAMARBEIDSORGANISASJONENE

Det religiøse mangfoldet og statens aktivt støttende tros- og livssynspolitikk har bidratt til fremveksten av en «interreligiøs offentlighet» (Furseth m.fl. 2015, 142). Innenfor denne offentligheten har samfunnene etablert intrareligiøse samarbeid mellom samfunn fra samme religiøse tradisjon og interreligiøse samarbeid mellom samfunn fra ulike religioner eller livssyn. Slike organisasjoner består av flere samfunn, og de kan dermed beskrives som flerpartssamarbeid. Flerpartssamarbeidene blir gjerne beskrevet som paraplyorganisasjoner.

Samarbeidsorganisasjonene er interesseorganisasjoner, selv om hovedformålet deres varierer. Både de intrareligiøse og de interreligiøse organisasjonene fremmer medlemssamfunnenes religiøse rettigheter i storsamfunnet. Begge organisasjonstypene har også et økumenisk formål, enten i form av dialog mellom samfunn fra ulike religiøse tradisjoner, eller mellom samfunn fra samme religiøse tradisjon på den ene siden og storsamfunnet på den andre. Furseth (2015) beskriver dette organisasjonslandskapet som en interreligiøs og brobyggende infrastruktur. Den brobyggende virksomheten forstås som et samfunnsgode av myndighetene. I motsetning til samfunn som mottar årlig tilskudd til tros- og livssynsvirksomhet, mottar derfor samarbeidsorganisasjoner som STL årlig driftsstøtte over statsbudsjettet til blant annet dialogarbeid mellom samfunnene på den ene siden, og mellom samfunnene og myndighetene på den andre.

Kritiske hendelser med religionspolitiske følger gjør religiøs brobygging og dialog nødvendig. Karikaturstriden på 2000-tallet, som i Norge kom sterkest til uttrykk gjennom den kristenkonserervative avisen *Magazinet*s publisering av Muhammed karikaturer i 2006, er et eksempel på en hendelse som gjorde kristen-muslimske samtaler til det Leirvik (2010) beskriver som en «nødvendig dialog». Husebø og Johannesen (2018) viser at slike hendelser ikke bare bearbeides av eksisterende samarbeidsorganisasjoner, men at hendelsene også bidrar til opprettelsen av nye.

De første samarbeidsorganisasjonene var intrareligøse, altså en organisasjonsform bestående av to eller flere samfunn fra samme religiøse tradisjon. Allerede i 1902 dannet protestantiske frikirker Norsk Dissentering, som tok navnet Norges Frikirkeråd (NFR) i 1966 og slo seg sammen med Norges Kristne Råd (NKR) i 2006. I 2024 består organisasjonen av 24 samfunn fra flere kristne tradisjoner. Den norske kirke er blant medlemmene, og i tillegg til de protestantiske kirkene er medlemssamfunnene også katolske og ortodokse (NKR 2024). Seks av medlemmene i NKR finnes i utvalget til denne rapporten.

Det økende behovet for religiøse samarbeidsorganisasjoner skjedde i kjølvannet av innvandring. Buddhistforbundet ble etablert allerede i 1979 som et intrareligiøst flerpartssamarbeid mellom flere buddhistiske samfunn og organisasjoner. I 2024 har forbundet 16 medlemmer (Buddhistforbundet 2024). Buddhistforbundet er en del av utvalget, men ingen av de tre andre buddhistiske samfunnene i utvalget er en del av forbundet. Forbundet mottar altså statlige tilskudd til tros- og livssynsvirksomhet og skiller seg dermed fra de andre paraplyorganisasjonene som mottar driftsstøtte over statsbudsjettet.

Sammenliknet med Buddhistforbundet var etableringen av den muslimske samarbeidsorganisasjon IRN i større grad knyttet til islams fremskutte plass i den offentlige samtalen og en rekke kritiske hendelser på 1990-tallet som handlet om islam og muslimer. IRN ble stiftet i 1993 etter initiativ fra Mellomkirkelig råd (MKR), som er Den norske kirkes samarbeidsorgan for økumeniske og internasjonale spørsmål. Rushdie affæren og de muslimske protestene mot publiseringen av romanen *Sataniske vers* på norsk i 1989 var en avgjørende foranledning til initiativet (Austenå 2011). MKR ønsket et permanent og formelt samarbeid med muslimske samfunn og inviterte derfor flere av dem til et møte. Moskédeltagere dannet den muslimske paraplyorganisasjonen IRN, mens det bilaterale samarbeidet mellom Den norske kirke og IRN ble konkretisert i Kontaktgruppen for IRN og MKR (Elgvin 2021a).

I 2024 har IRN 54 medlemmer, og ett av samfunnene i utvalget er medlemmer i rådet (IRN 2024). Muslimsk Dialognettverk (MDN) ble etablert i 2017 av fem muslimske samfunn som brøt ut av IRN. I den offentlige samtalen oppfattes gjerne bruddet som en konflikt mellom et innadvendt og konservativt IRN og et mer liberalt og utadvendt MDN. Elgvin (2021b) viser imidlertid at konfliktlinjene gikk gjennom mange akser – for eksempel personlige – og at motsetningen innadvendt-utadvendt gir et forenklet bilde av splittelsen.

STL er en paraplyorganisasjon for tros- og livssynssamfunn som ble opprettet i 1996. Bakgrunnen for opprettelsen av interesseorganisasjonen var samarbeidet «Aksjon livssynsfrihet i skolen» mellom Det Mosaiske Trossamfund, Human-Etisk Forbund, IRN, Buddhistforbundet og Alternativt nettverk mot innføringen av religionsfaget Kristendom, religion og livssyn (KRL) som obligatorisk skolefag, hvor fritaksretten bortfalt. Samarbeidet førte til opprettelsen av STL, hvor også flere samfunn ble med – inkludert Den norske kirke. I dag er STL hovedorganisasjonen for samarbeid mellom tros- og livssynssamfunnene i Norge (Furseth m.fl. 2015: 145)

STL har som mål å sikre likebehandling av norske tros- og livssynssamfunn, samt å arbeide for økt respekt og forståelse mellom samfunnene. I dette arbeidet er politikk og dialog STLs viktigste verktøy. Ifølge Døving (2016, 2) er rådet unikt i europeisk sammenheng. STL er nemlig et stabilt organisert samarbeid på tvers av ulike religioner og livssyn, der majoritetssamfunnet Den norske kirke og de andre minoritetssamfunnene i organisasjonen har «formulert felles interesser av realpolitisk art».

STL har siden etableringen vært en viktig aktør på tros- og livssynsfeltet, særlig i kontroversielle religionspolitiske spørsmål. I kjølvannet av terrorangrepet mot Pride i 2022 initierte og ledet STL blant annet en dialog mellom religiøse ledere og ledere for skeive organisasjoner. Dialogarbeidet resulterte i en fellesuttalelse, der deltagerne forpliktet seg til å «stå opp for hverandre» (STL 2023a). 15 av samfunnene i denne studien er medlemmer i STL, og noen av dem deltok i dialogen. Tabellen under viser at 31 av samfunnene er med i ulike samarbeidsorganisasjoner. Deltagelsen i disse organisasjonene er bare delvis synlig i samfunnenes årsrapporter og regnskaper.

En av bestillingene i dette FOU-oppdraget er å peke på «hva som ikke kommer frem i samfunnenes årsrapporter som det kunne ha vært mer hensiktsmessig å vite mer om». De religiøse samarbeidsorganisasjonene er sentrale aktører på tros- og livssynsfeltet. De har også en brobyggende funksjon mellom samfunnene på den ene siden og mellom samfunnene og storsamfunnet på den andre. Samfunnene er stolte av dette arbeidet, og BFD kan oppfordre dem til å rapportere og vise frem mer av dette arbeidet.

Tabell 4 Samarbeidsorganisasjoner i utvalget

Samarbeidsorganisasjoner	Samfunn i utvalget	Antall
Buddhistforbundet	Buddhistforbundet	1
Norges Kristne Råd (NKR)	Den katolske kirke Frikirken Det Norske baptistforbund Den Gresk Ortodokse Menighet Pinsebevegelsen	5
Islamsk Råd Norge (IRN)	Bergen Moské	1
Muslimsk Dialognettverk (MDN)	ICC Det Islamske Forbundet Det Islamske Fellesskapet Bosnia-Herzegovina	3
Kontaktgruppen IRN og MKR	IRN (1)	1
Kontaktgruppen MDN og MKR	MDN (3)	3
Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL)	Buddhistforbundet (1) NKR (5) MDN (3) Human-Etisk Forbund Buddhistforbundet Det Mosaiske Trossamfund Gurduara Sri Guru Nanak Dev Ji Norges Hindu Kultursenter Ahmadiyya Muslim Jamaat	15
Total	29	

4. NORSK RELIGIONSPOLITIKK

4.1 STYRING AV RELIGIONSFELTET

Det engelske begrepet *governance* oversettes ofte til styring på norsk og henviser i denne sammenhengen til styring av religionsfeltet. I tradisjonell og smal forstand innebærer slik styring en vertikal maktstruktur, der staten alene utformer religionspolitikken i samfunnet. Men selv om myndighetene blant annet utformer religionslovgivningen og fordeler statlige tilskudd, styrer de ikke religionsfeltet alene.

I nyere forskning har styring blitt tolket i videre forstand og forstås ut fra en mer horisontal maktstruktur. I dette maktforholdet står statlige og ikke statlige religiøse aktører i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre og bidrar på hver sin måte til styringen av det religiøse mangfoldet. I tillegg til den «eksterne» statlige styringen, utøver de religiøse aktørene også «intern styring». I utgangspunktet forstås intern styring som en form for «selvregulering», der tros- og livssynssamfunn styres utfra egne lover og tradisjoner (Eriksson 2022, 22). Selvreguleringen kan imidlertid også forstås som en internalisering av dominerende diskurser og praksiser som skapes gjennom bestemte nettverksdannelser på tros- og livssynsfeltet i et samfunn (Schmidt 2015). I Norge er for eksempel mange samfunn aktive i religionsdialognettverk og har tatt eierskap til den såkalte norske dialogmodellen.

I Norge er det bred politisk oppslutning om en «aktivt støttende religionspolitikk». Dette prinsippet ble først formulert av Bakkevig-utvalget (2002) og er siden konkretisert gjennom visjonen om et «livssynsåpent samfunn». Begrepet ble for første gang tatt i bruk da Stålsett-utvalget la frem sitt forslag til en «mer helhetlig tros- og livssynspolitik» i 2013 (NOU 2013). Stålsett (2021, 18) beskriver det livssynsåpne samfunnet som en «særegen norsk modell» som bringer videre en aktivt støttende politikk overfor tros- og livssynssamfunn og som tar sikte på større grad av likebehandling mellom dem.

Stålsett fremhever «to bærebjelker» for ideen om et livssynsåpent samfunn. For det første skal samfunnet ha «rikelig rom for tros- og livssynsutfoldelse». For det andre er myndighetene i et slikt samfunn åpne for innbyggernes «ulike livssyn». Visjonen om et livssynsåpent samfunn handler altså om at staten aktivt burde understøtte og likebehandle ulike tros og livssynssamfunn (Stålsett 2021, 42).

Stålsett-utvalget utformet åtte grunnleggende prinsipper for det livssynsåpne samfunnet. De slår blant annet fast at religions og livssynsutøvelse handler om grunnleggende rettigheter og plikter. Myndighetene må legge til rette for at innbyggerne har religionsfrihet, men samtidig sørge for at denne friheten ikke går på bekostning av andre sentrale fellesverdier i samfunnet (Stålsett 2021, 44). Det livssynsåpne samfunnet fremstår dermed som en samfunnskontrakt, der tros- og livssynssamfunnene gis autonomi og rettigheter i bytte mot bestemte forpliktelser overfor storsamfunnet. I årsregnskapene og årsrapportene skal samfunnene gjøre rede for hvordan de oppfyller disse rettighetene og pliktene.

Prinsippet om politisk støtte til tro og livssyn kommer til uttrykk gjennom offentlig tilskudd. Det første grunnlaget for støtten er rettighetsorientert, mens det andre er verdibasert. Ifølge rettighetstankegangen må staten legge til rette for tros- og livssynsfriheten gjennom materiell støtte.

Statlig tilskudd til samfunn utenfor Den norske kirke ble allerede innført i 1969 i *lov om trdomssamfunn og ymist anna*, som slo fast at registrerte samfunn hadde rett til årlig tilskudd per medlem tilsvarende støtten Den norske kirke mottok (Plesner 2016). I 2024 er den nedre grensen for å registrere et samfunn 50 medlemmer og samfunnene mottar kr 1 419 per registrerte medlem (Statsforvalteren 2024). Det er hovedsakelig bruken av disse pengene samfunnene skal gjøre rede for i årsrapportene og i årsregnskapene de sender statsforvalteren hvert år.

I den offentlige samtale omtales det statlige tilskuddet ofte som en generøs statelig støtteordning til religiøse virksomhet, men tilskuddene kan også forstås også som en form for kompensasjon for den betydelige økonomiske støtten Den norske kirke får over statsbudsjettet (Schmidt 2015). Kompensjonsordningen innebærer altså at samfunnene får tilsvarende årlig overføring som kirken får per medlem (Plesner 2019). Ordningen skal altså sikre likebehandling mellom ulike tros- og livssynssamfunn i Norge og fremstår dermed som en rettighet for norske borgere med ulike tro og livssyn. Dersom det statlige tilskuddet er en kompensasjon, snarere enn ren økonomisk støtte, er myndighetene forpliktet til å ta hensyn til samfunnenes rett til selvbestemmelse. Samfunnenes rapporteringsplikt må vurderes ut fra slike hensyn og statsforvalteren må balansere mellom samfunnenes rettigheter og plikter i saksbehandlingen av årsregnskapene og årsrapportene.

I henhold til det verdiorienterte resonnementet er tros- og livssynsutøvelse et gode både for enkeltindividet og samfunnet som helhet (Stålsett 2021, 49-50). Flere norske studier underbygger dette resonnementet empirisk (Ødegård m.fl. 2014). Mange av studiene tar utgangspunkt i Putnams (1995) skille mellom sammenbindende og brobyggende kapital. Ifølge forskningen skapes sammenbindende kapital i tros- og livssynssamfunn av praksiser som bidrar til å «skape intern gjensidighet og solidaritet». Opplevelsen av samhold er kanskje spesielt viktig i migrantsamfunn. Innvandrere opplever gjerne rotløshet i et nytt land og for dem kan religiøse fellesskap være viktige «landingsplattformer» (Brottveit 2020).

Religion og livssyn kan imidlertid også legge sterke begrensinger på individuell frihet og ha negative virkninger på storsamfunnet. En sterk grad av internt samhold kan føre til former for sosial kontroll som har negative konsekvenser for både grupper og enkeltindivider (Ødegård m.fl. 2014). Slike praksiser er ofte kjønnete og kan være religiøst forankret. Dermed kan praksisene også begrense friheten til skeive menn, kvinner, og andre seksuelle minoriteter, ofte beskrevet som LHBTQ+. Likestillings- og diskrimineringsloven (2017) forbyr diskriminering og myndighetene har laget en handlingsplan mot negativ sosial kontroll, blant annet i religiøse miljøer (AID 2021). Myndighetene ønsker større grad av likestilling i tros- og livssynssamfunn, og i årsrapportene skal samfunnene gjøre rede for hva de gjør for å forbedre likestillingen mellom kjønnene.

4.2 KRAV OG ØNSKE OM ÅPENHET

Et livssynsåpent samfunn og en aktivt støttende religionspolitikk betinger også gjensidig åpenhet, blant annet ved at samfunnene er åpne om sin virksomhet overfor storsamfunnet. Ifølge Døving (2022, 21) har tidligere generalsekretær i STL Ingrid Joyce ved flere anledninger uttalt at samfunnene ønsker, trenger og tåler innsyn, blant annet for å synliggjøre mangfoldet av aktiviteter de tilbyr. Ideelt sett burde derfor årsrapportene og årsregnskapene ikke bare være et kontrollredskap for myndighetene, men også en anledning for samfunnene til å vise frem virksomheten sin.

Kontakten mellom samfunnene og storsamfunnet foregår dessuten på langt flere arenaer. I den offentlige samtalen forstås gjerne dialogorientert virksomhet som et viktig samfunnsgode. De religiøse samarbeidsorganisasjonene, beskrevet i del 3 i denne rapporten, er viktige aktører i dialogarbeidet, og mange av samfunnene i utvalget er med i slike organisasjoner. Samtidig er det bare et fåtall av dem som rapporterer om det.

I forlengelse av Putnams (1995) forståelse av sammenbindende og brobyggende kapital skiller Furseth m.fl. (2015, 143) mellom «innadvendt» og «utadvendt» virksomhet. Mens innadvendt virksomhet er et bilde på nettverk som vender seg innover, omfatter «utadvendt virksomhet nettverk som er rettet ut mot offentlige eller kollektive goder». Hver for seg kan de to typologiene belyse svært innadvendte eller utadvendte samfunn, men i virkeligheten er de til dels overlappende snarere enn gjensidig utelukkende.

I sin ytterste konsekvens kan innadvendt religiøs virksomhet bli et problem snarere enn et fellesgode for storsamfunnet. Det finnes religiøse bevegelser som skiller sterk mellom inn- og utgrupper og som ønsker minst mulig kontakt med storsamfunnet. De aller fleste av dem er fredelige, men for et lite mindretall – som for eksempel jihadistiske grupperinger – oppfattes skillet mellom troende og ikke-troende som et grunnlag for voldshandlinger (Linge & Bangstad 2020). Flere studier viser at tros- og livssynssamfunn fungerer som viktige arenaer for forebygging av ekstremisme (Winsvold, Mjelde & Loga 2017). Et mål med statlig styring av religion burde være å støtte opp under denne typen arbeid (Linge 2022).

I tillegg til det statlige tilskuddet, som er ment som et driftstilskudd, kan samfunnene søke aktivitetsstøtte på lik linje med andre organisasjoner (Bråten, Jahreie & Lillevik 2017, 64). For minoritetsbaserte samfunn er aktivitetsstøtten som regel øremerket integreringsfremmende arbeid. Slik støtte har blant annet blitt tildelt samfunn som er engasjert i brobyggende dialogarbeid eller som driver forebyggende virksomhet rettet mot blant annet kjønnsdiskriminering og radikalisering. Aktivitetsstøtten og slike prosjekter er synlige, men ikke spesielt fremtredende i samfunnenes årsrapporter og regnskaper.

Flere studier viser at graden av kontakt med storsamfunnet varierer sterkt fra et samfunn til et annet (Körs 2018; Synnes 2012; Brottveit 2020). Geografi er en viktig faktor, og variabelen by og land har stor betydning for kontakt mellom samfunn på den ene siden, og mellom samfunnene og storsamfunnet på den andre. Tettheten av samfunn i byene og et mer akutt behov for fredelig sameksistens gjør dialogen både mer sannsynlig og mer nødvendig. Dette betyr ikke at religionsdialog ikke finnes utenfor byene, men årsrapportene i utvalget vitner om at de aller fleste av samfunnene som er med i religiøse samarbeidsorganisasjoner og driver dialogarbeid, befinner seg i norske storbyer som Bergen eller Oslo.

Samtidig formes storsamfunnets forståelse av religiøs utad- og innadvendthet av dominerende samfunnsdiskurser. I den offentlige samtalen fremstilles som regel muslimske samfunn som de mest innadvendte. I sin forskning fra Hamburg, en flerkulturell by i Tyskland, viser imidlertid Körs (2018) at kristne samfunn er blant de mest innadvendte, mens de muslimske samfunnene er blant de mest utadvendte, både overfor andre samfunn og storsamfunnet. Hun forklarer blant annet forskjellen med at islam er den religionen som får mest negativ oppmerksomhet. På den måten blir muslimsk dialog en målestokk for vellykket integrering, både for myndighetenes og de muslimske samfunnenes selvforståelse (Körs 2018). I utvalget til denne rapporten er det påfallende at det er særlig de muslimske samfunnene som fremhever utadvendt og brobyggende aktiviteter i sine årsrapporter.

Storsamfunnets og myndighetenes forventning til samfunnenes utadvendthet kan også være problematisk i forhold til religions- og forsamlingsfriheten, som grunnleggende sett handler om «retten til å utøve sin religion sammen med andre» (Endsjø 2022, 44). Samfunnenes religionsfrihet innebærer i utgangspunktet at de selv bestemmer om de ønsker å drive med utadvendt eller innadvendt religionsutøvelse. Det offentlige tilskuddet til tros- og livssynssamfunn kan som nevnt forstås som kompensasjonsordning snarere enn en generøs støtteordning, og myndighetene er bevisste på at den statlige styringen ikke må gå på bekostning av samfunnenes religionsfrihet (BFD 2023).

4.3 LOV, MAKT OG KONTROLL I ET LIVSSYNSÅPENT SAMFUNN

På tross av visjonen om et livssynsåpent samfunn, der tros- og forsamlingsfrihet fremheves som et samfunnsgode, har Schmidt (2015) vist at samfunnenes handlingsrom gradvis innskrenkes, blant annet gjennom lovendringer som gir myndighetene større kontroll over tros- og livssynsfeltet. Trossamfunnsloven (2020) og de utvidete rapporteringskravene er eksempler på slike endringer. Samtidig er den offentlige debatten om religion som regel religionskritisk, og politikere fra ulike partier ønsker å forsterke den statlige kontrollen ytterligere.

Ifølge Hurdalsplattformen ønsker Støre-regjeringen (2021) et livssynsåpent samfunn, der tro og livssyn forstås som et gode for både enkeltindivider og religiøse fellesskap. Samtidig signaliserer plattformen et ønske om større grad av statlig kontroll over samfunnenes virksomhet, særlig når det gjelder demokratisk styring og kjønnslikestilling i samfunnene. Plattformen er noe av bakgrunnen for at BFD i 2023 utarbeidet et høringsnotat der departementet redegjør for forslag til ytterligere innstramninger i trossamfunnsloven (BFD 2023).

Trossamfunnsloven inneholder allerede bestemmelser som gir myndighetene grunnlag for å nekte samfunnene tilskudd. Bestemmelsene gjelder hovedsakelig for samfunn som «alvorlig krenker andres rettigheter og friheter» eller som «tar imot bidrag fra stater som ikke respekterer andres rettigheter og friheter» (Trossamfunnsloven 2020, § 6). Som en oppfølging av Hurdalsplattformen, foreslår BFD at samfunn som «motarbeider den demokratiske styringsformen» også kan «nektes tilskudd og registrering etter trossamfunnsloven» (BFD 2023, 4). Det er imidlertid utenfor dette FOU-oppdragets mandat å undersøke slike krenkelser.

I tillegg foreslår BFD endringer i trossamfunnsloven knyttet til kjønnsfordelingen i samfunnenes administrative organer. Ifølge det gjeldende lovverket er samfunnene kun forpliktet til å rapportere om «tilstand og tiltak når det gjelder kjønnslikestilling i virksomheten» (Trossamfunnsloven 2020, § 7). BFD mener det mest formålstjenlige er å kreve at samfunnene forplikter seg til å «jobbe for å oppnå 40 prosent kvinner og 40 prosent menn» i samfunnenes styrende organer. Departementet redegjør også for to andre modeller, der en slik kjønnsfordeling er et absolutt krav (BFD 2023, 4).

Høringsnotater omhandler også endringer om kravet til antall medlemmer. Ifølge det gjeldende lovverket er kravet for registrering av tros- eller livssynssamfunn 50 medlemmer (Trossamfunnsloven 2020, § 4). I BFDs høringsnotatet ber departementet om innspill på virkningene av et krav om henholdsvis 100, 300 og 500 medlemmer. I notatet fremhever dessuten BFD viktigheten av dialog mellom myndighetene og samfunnene på den ene siden, og samfunnene imellom på den andre siden. Departementet ber derfor om innspill til hvordan «samarbeidet og dialogen kan styrkes» (BFD 2023,

4). I denne rapporten fremheves det at årsrapportene er en anledning for samfunnene til å vise frem hvordan de engasjerer seg i dialogarbeid, men at årsrapportskjemaet ikke legger skikkelig til rette for å rapportere om arbeidet.

I dette FOU-oppdraget var rapportering om kjønnslikestilling i samfunnene et av hovedpunktene i bestillingen, og den videre drøftingen av høringsnotatet vil derfor hovedsakelig omhandle dette punktet. En av innvendingene mot ytterligere innstramninger i trossamfunnsloven er at de kan gå på bekostning av tros-, forsamlings- og foreningsfriheten, som blant annet er nedfelt i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK 1950, §§ 9 og 11) og i den norske Grunnloven (2012, § 16). I notatet drøfter BFD lovendringsforslaget i forhold til blant annet FNs kvinnekongresskonvensjon og konkluderer med at de foreslåtte endringene ikke vil innebære et inngrep i trosfriheten (BFD 2023). Vurderingen av det juridiske grunnlaget for konklusjonen er heller ikke en del av FOU oppdraget, og det vil derfor ikke drøftes videre i denne rapporten.

Det denne rapporten derimot kan si noe om er hvordan samfunnene rapporterer om kjønnslikestilling i samfunnene og hva de rapporterer om at de gjør for å endre kjønnsrollene. I sum kan rapporteringen også gi et bilde av hvordan samfunnene opplever rapporteringssystemet og hvordan de eventuelt vil være rustet til å tilpasse seg ytterligere innstramninger. Ut fra høringssvarene vet allerede BFD at toneangivende paraplyorganisasjoner som STL mener at lovendringsforslaget er prematurt. Rådet fremhever blant annet at det allerede gjøres «mye aktivt arbeid for økt likestilling» i samfunnene og at kjønnskvalitet vil kunne undergrave andre former for representativitet (STL 2023b).

I høringsuttalelsen drøfter også BFD mulige konsekvenser av de foreslåtte lovendringene. På den ene siden kan inngripende krav føre til at de ønskede endringene skjer raskt. På den andre siden kan innstramningene føre til at samfunnene trekker seg helt ut av tilskuddsordningen (BFD 2023). Det vil i så fall svekke myndighetenes styring av tros- og livssynsfeltet og dermed undergrave idealet om et livssynsåpent samfunn. Konflikten mellom myndighetene og paraplyorganisasjonen IRN er et eksempel på et slikt utfall. Da rådet ble fratatt det årlige driftstilskuddet i 2017, ble rådet mer innadvent, og myndighetenes muligheter til å påvirke medlemssamfunnene ble svekket.

Uavhengig av utfallet av høringene og en eventuell lovendring er det viktig at myndighetene er bevisste på at de representerer en sterk stat i møte med minoritetssamfunn som opplever et sterkt press fra den religionskritiske offentlige samtalen, religionskritiske politikere og kontinuerlige krav om skjerpet religionslovgivning. Religionskritikken uttrykker seg også i ett sett av diskurser, der (særlig muslimsk) religionsutøvelse knyttes til bestemte negativt ladete begreper som for eksempel segregering. Myndighetene har en målsetning om klarspråk i offentlig sektor, men burde også være bevisst på bruk av maktspråk og hvordan et slikt språk tolkes av mottagerne, som i denne sammenhengen er tros- og livssynssamfunn. Bevissthet rundt klarspråk og maktspråk er viktig i utformingen av årsrapportskjemaet.

4.4 RAPPORTERINGSPLIKT

Årsrapport

Ifølge trossamfunnsloven (2020, § 5) skal tilskuddet brukes til «tros- eller livssynsformål». Derfor skal samfunnene fylle ut et standardisert årsrapportskjema, samt levere inn et regnskap til statsforvalteren

digitalt før 10. april hvert år. Rapporten og regnskapet skal i hovedsakelig vise frem samfunnene virksomhet og pengebruk.

Den skjerpede rapporteringsplikten ble innført etter at den nye trossamfunnsloven (2020) trådte i kraft i 2021. Før den nye loven fantes det ikke noe mal for rapportering, men i 2016 kunne samfunnene velge å bruke et enkelt rapporteringsskjema som blant annet skulle inneholde en «oppsummering av trossamfunnets aktiviteter».

Trossamfunnsloven (2020, § 7) slår fast at registrerte samfunn hvert år skal «rapportere om sin virksomhet til tilsynsmyndigheten». Loven sier videre at «årsrapporten skal gi en kort omtale av virksomheten i samfunnet, blant annet om eventuelle aktiviteter og tilbud for barn og unge, bruken av tilskudd fra staten og forvaltning av vigselsrett».

Rapporten er et standardisert skjema med tretten spørsmål fordelt på to sider. Spørsmålene i skjemaet er ikke nummerert, men omtales nummerert i denne rapporten for å gi leseren bedre oversikt. Spørsmålene er formulert ut fra innholdet i trossamfunnsloven, og rapporten skal synliggjøre om samfunnene bruker tilskuddet i tråd med lovens hensikt. Spørsmålene kretser derfor rundt fem hovedtemaer:

- Samfunnenes aktiviteter og særlig aktiviteter som tilbys barn og unge
- Regnskapsføring av aktiviteter
- Kjønnssroller i samfunnene og tiltak for forbedret kjønnslikestilling
- Vigsler i samfunnene
- Økonomiske bidrag fra utlandet

De skjerpede rapporteringskravene må forstås i lys av den religionspolitiske debatten, som har handlet om hvorvidt tros- og livssynssamfunn burde motta statlig tilskudd overhodet, eller om tilskuddet burde være betinget en langt sterkere statlig kontroll (Plesner 2016). Dette gjelder særlig debatten om kjønnslikestilling, der samfunnene som regel har et mer konservativt syn enn samfunnet for øvrig. Kjønnssroller var også et viktig tema for Stålsett-utvalget (NOU 2013), som blant annet drøftet om det burde stilles strengere krav til kjønnslikestilling innad i samfunnene.

Denne debatten hadde følger for utformingen av trossamfunnsloven som slår fast at årsrapporten skal redegjøre for «tilstand og tiltak når det gjelder kjønnslikestilling i virksomheten i samsvar med likestillings- og diskrimineringsloven (2017, § 26 a) og for eventuell forskjellsbehandling når det gjelder tilgang til aktiviteter, styrende organer, verv og stillinger» (Trossamfunnsloven 2020, § 7). Det gjeldene lovverket forplikter samfunnene til å rapportere om kjønnsliketilling, samt tiltak som iverksettes for å forbedre likestillingen, uten at det pålegger samfunnene å innføre noen konkrete tiltak. Ifølge BFD er formålet med rapporteringsplikten å «avdekke utilsiktede og uønskede forskjeller mellom kvinner og menn», og at informasjonen fra rapportene skal gi myndighetene et grunnlag for å vurdere nye likestillingstiltak (BFD 2023, 6).

Likestillings- og diskrimineringsloven (2017) har som formål å «fremme likestilling og hindre diskriminering» på grunn av blant annet kjønn, seksuell orientering og kjønnsidentitet og gjelder i utgangspunktet på «alle samfunnsområder». Likevel står trossamfunnene i en særstilling. Likestillings- og diskrimineringsloven åpner nemlig for «lovlig forskjellsbehandling», når forskjellsbehandlingen «har et saklig formål» (§ 9).

Religiøst begrunnet forskjellsbehandling er et saklig formål. Norge har sluttet seg til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, samt Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, og religionsfriheten er en viktig del av dette lovverket. En grunnleggende del av religionsfriheten er at samfunn har en stor grad av intern autonomi. I utgangspunktet gir dermed trosfriheten samfunnene anledning til å velge egne religiøse ledere og utelukke andre blant annet basert på kjønnsidentitet og seksuell legning (Endsjø 2022).

På bakgrunn av religionsfriheten inneholdt den tidligere likestillings- og diskrimineringsloven en særlig anordning om at loven ikke skulle gjelde for «indre forhold i trossamfunn». Denne anordningen er nå fjernet, noe som innebærer at «forskjellsbehandling må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle». I forarbeidene til loven slås det likevel fast at «forskjellsbehandling som er religiøst begrunnet oppfyller kravet til saklig formål» (BFD 2023, 7). I årsrapporten har dermed samfunnene begrunnelsesplikt, som betyr at de må begrunne forskjellsbehandlingen ut ifra deres religiøse tradisjon og overbevisning. Begrunnelseskravet kan forstås som et middel til å bevisstgjøre samfunnene på forskjellsbehandling, slik at de ikke bare viderefører tradisjonelle kjønnsrollemønstre av gammel vane.

Hvorvidt slike begrunnelser skal forstås som saklige formål utdypes i lovforarbeidet og knyttes til selve religionsutøvelsen i samfunnene. For at en handling – i dette tilfellet forskjellsbehandling – skal være religiøst begrunnet, «må det dreie seg om forhold som har nær sammenheng med selve religionsutøvelsen». Slike vurderinger er kompliserte og utfordrende og handler i stor grad om skjønn. BFD slår nemlig fast at hva som kvalifiserer til religionsutøvelse må vurderes «ut fra det enkelte trossamfunns lære» (BFD 2023, 7).

Den politiske debatten om kjønnsroller i samfunnene har først og fremst handlet om kjønnslikestilling mellom menn og kvinner, men loven favner altså langt flere former for kjønnsdiskriminering, og loven vil sannsynligvis utfordre samfunnenes kjønnspraksiser og rapportering om blant annet LHBTQ+-rettigheter i fremtiden. Noen av de kristne samfunnene rapporterer allerede om slike kjønnsbegrensninger i sine årsrapporter, og i slike tilfeller ber statsforvalteren dem om å gjøre bedre rede for forskjellsbehandlingen. De aller fleste av samfunnene praktiserer med all sannsynlighet liknende begrensninger, men så lenge de ikke rapporterer om begrensningene, ber heller ikke statsforvalteren samfunnene om å redegjøre for dem. Saksbehandlingen kan dermed forstås som forskjellsbehandling.

Økonomiske bidrag fra utlandet kan også være utfordring for utøvelsen av statlig religionspolitikk. Religiøse samfunn er transnasjonale bevegelser, og pengestrømmer mellom religiøse aktører krysser nasjonale grenser. Som kjent forplikter gaver (Mauss 1995), og nasjonale myndigheter frykter at pengene kan underbygge religiøse praksiser som undergraver den statlig religionspolitikken. I vesteuropeiske land som Norge har slike penger bidratt til å finansiere blant annet muslimske samfunn, men i svært begrenset omfang (e.g. Vogt 2008).

I et av spørsmålene i rapporteringsskjemaet skal samfunnene også gjøre rede for hva tilskuddet fra staten har blitt brukt til og hvordan bruken av pengene kan knyttes til regnskapet. Årsrapportene i utvalget viser at svarene på spørsmålet bidrar til å utfylle bildet regnskapene gir av samfunnenes pengebruk. I sum fremstår likevel regnskapene som såpass uoversiktlige at svarene ikke bidrar nevneverdig til å gi et godt totalbilde av hvordan samfunnene bruker tilskuddet til tros- og livssynsmessige aktiviteter, slik de er tolket av tilsynsmyndighetene.

Årsregnskap

Trossamfunnsloven (2020, § 7) slår også fast at samfunn som mottar tilskudd hvert år skal levere inn regnskap til tilsynsmyndighetene. Ifølge lovens forskrifter (2020, § 13) skal regnskapet «gi en spesifisert oversikt over tros- eller livssynssamfunnets inntekter og utgifter, og vise hva tilskuddet er benyttet til. Hovedformålet med regnskapsplikten er at samfunnene skal vise at tilskuddet har blitt brukt til tro- eller livssynsvirksomhet.

I likhet med rapporteringsplikten er også regnskapsplikten utvidet. Tidligere var samfunnene kun forpliktet til å levere utdrag fra regnskapene, der de kun skulle gjøre rede for bruk av statlig tilskudd og ikke for andre inntekter (BFD 2005). I den nye loven skal samfunnene i tillegg gjøre rede for andre inntekter, blant annet skal de opplyse særlig om bidrag fra utlandet (Trossamfunnsloven 2020, § 7).

I motsetning til rapporteringsskjemaet finnes det ikke noen standardmal for årsregnskapet. Dersom tilskuddet til et samfunn overstiger kr 300 000 skal regnskapet imidlertid attesteres av statsautorisert eller registrert revisor. Dermed er de aller fleste av regnskapene i utvalget regulert av regnskapsloven og gir derfor er noenlunde strukturert bilde av samfunnenes inntekter, utgifter og eiendeler.

5. SAMFUNNENES VIRKSOMHET

Den første delen av dette FOU-oppgdraget er å redegjøre for hvilke aktiviteter samfunnene rapporterer om og hva rapportene forteller om tilbud til barn og unge. Disse problemstillingene er knyttet til spørsmål 1–3 i årsrapportskjemaet (se vedlegg).

På spørsmål (1) skal samfunnene beskrive «kort om aktivitetene og arbeidet som samfunnet driver og om de tilbudene som samfunnet har». Tilskuddsordningens hensikt er primært å understøtte tros- og livssynsvirksomhet og gjennom dette spørsmålet ønsker myndighetene at samfunnene skal gjøre rede for denne virksomheten.

På spørsmål (2) skal samfunnene gjøre rede for om de driver med «annet arbeid», som for eksempel «sosialt arbeid, kulturelle og/eller kommersielle aktiviteter». I veiledningen til årsrapporten står det at «formålet med disse opplysningene er at statsforvalteren skal få en oversikt over hele virksomheten til samfunnet, og ikke bare den som har med utøvelsen av religion eller livssyn».

På spørsmål (3) skal samfunnene svare på om de har «egne aktiviteter for barn og unge, som trosopplæring, annen undervisning eller liknende». I svaret skal samfunnene beskrive «innholdet, omfanget og formen på opplæringen». Barn og unge har en sentral plass i den offentlige og politiske samtalen om tros- og livssynssamfunn. Trossamfunnsloven (2020, § 7) fremhever at samfunnene skal redegjøre for «aktiviteter og tilbud for barn og unge» i årsrapporten.

I sum gir svarene på de tre først spørsmålene i årsrapportene i utvalget et godt bilde av samfunnenes virksomhet. Det årlige tilskuddet skal primært brukes til tros- og livssynsvirksomhet. De aller fleste av samfunnene, enten de er store eller små, redegjør for sine kjerneaktiviteter som svar på første spørsmål i årsrapporten. I en undersøkelse av samfunn i Oslo beskriver samfunnene blant annet religiøse samlinger, religiøse feiringer, religiøs trosopplæring og barne- og ungdomsarbeid som sin kjernevirksomhet. Undersøkelsen viser at trosopplæring er spesielt høyt prioritert (Brottveit 2020), og svarene på det tredje spørsmålet i årsrapporten viser at denne typen opplæring også er blant kjerneaktivitetene til samfunnene i utvalget.

Rapportene viser at kjernevirksomhet formes av ulike religiøse og humanetiske tradisjoner, men også at mange av aktivitetene likner i form fra et samfunn til et annet. Kontrastene i beskrivelsene av kjerneaktivitetene handler aller mest om volum. Kjernevirksomheten foregår oftere i de store samfunnene enn i de små, og de store samfunnene har gjerne de nødvendige ressursene tilgjengelig for å rapportere om virksomheten.

Svarene på det tredje spørsmålet utfyller helhetsbildet av samfunnenes virksomhet. Til sammen rapporterer de om et bredt spekter av aktiviteter utover kjerneaktivitetene. De øvrige aktivitetene omfatter blant annet sosiale sammenkomster, informasjonsarbeid, dialogarbeid og veldedighet/diakoni. Sammenliknet med kjerneaktivitetene, som de aller fleste av samfunnene rapporterer om, rapporterer de svært ulikt om de disse aktivitetene. (Ned-)prioriteringen av slike aktiviteter henger blant annet sammen med samfunnenes organisasjonstype, størrelse, geografisk tilknytning, men også verdenssyn. Noen av samfunnene prioriterer forkynnelse, dialog, eller diakoni fremfor for eksempel undervisning, noe som viser at aktivitetene ikke alltid lar seg kategorisere.

Dette kapittelet gjør rede for samfunnenes rapportering av aktiviteter og har i utgangspunktet en deskriptiv form. Beskrivelsen skal belyse bredden i utvalget og gi BFD et helhetsbilde av virksomheten i samfunnene. Deretter følger en diskusjon, der funnene bidrar til å belyse hvorvidt regelverket gir et godt grunnlag til å hente ut informasjon om samfunnenes virksomhet.

5.1 KJERNEAKTIVITETER

Gudstjeneste, bønn og høytider

I ulik grad tilbyr nesten alle samfunnene samlinger som består av gudstjenester, bønn eller meditasjon og feiring av høytider. Samlinger er et viktig grunnlag for å etablere tros- og livssynssamfunn og er en del av samfunnenes kjernevirksomhet, på tvers av ulike tro- og livssyn. Ikke minst gjelder dette migrantsamfunnene som etablerte seg i Norge for å kunne gjennomføre religiøse samlinger og videreføre bestemte religiøse tradisjoner. For de første muslimske samfunnene som etablerte seg i Norge var for eksempel hovedmotivasjonen å samle seg til felles bønn og *id*-markeringer (Vogt 2008).

Det er 19 muslimske samfunn i utvalget. Noen av dem er små samfunn med drøyt 50 medlemmer, mens andre er landsdekkende eller regionale paraplysamfunn med flere tusen medlemmer spredt utover ulike deler av landet. Uavhengig av størrelsen er den daglige bønnen, den ukentlige fredagsbønnen og høytider som *id al-fitr* (festen etter fasten) og *id al-adha* (offerfesten,) en del av kjerneaktiviteten til de aller fleste av dem. For eksempel er Det Islamske Fellesskap Sande et lite samfunn med knapt seksti medlemmer, men rapporterer likefult at samfunnet arrangerer «daglig bønn», «fredagsbønn» og «Ramadan-feiring». Det rapporteres om disse kjerneaktivitetene uavhengig om de muslimske samfunnene er knyttet til sunni-, sjia- eller Ahmadiyya-islam. For sjiasamfunn er *ashura*-dagen (merkedag for al-Husayns martyrium) en minst like viktig markering som *eid* (Vogt 2012), og det er overraskende at ingen av de tre sjiasamfunnene rapporterer om slike feiringer i årsrapportene.

Samtidig er det tydelig at medlemsantall og ressursgrunnlag er utslagsgivende for både de muslimske samfunnenes kjerneaktiviteter og rapporteringen deres om aktivitetene. De største av dem har flere tusen medlemmer. Det Islamske forbundet, ICC og Tawfiiq Islamic Senter rapporterer om daglige bønner, fredagsbønn og feiring av høytider, men i en annen størrelsesorden og gjerne langt oftere enn mange av de mindre samfunnene. DBHN er et landsdekkende paraplysamfunn med drøyt ni tusen medlemmer som rapporterer at samfunnet arrangerer daglig bønn i ni forskjellige byer og at «syv faste imamer og noen frivillige leder bønnen». Ut ifra kvaliteten på rapporten å dømme er det også tydelig at såpass store samfunn har de nødvendige ressursene til å rapportere mer systematisk, profesjonelt og utfyllende enn de mindre samfunnene.

Det er også 19 kristne samfunn i utvalget. For disse samfunnene er gudstjenesten og feiringer av kristne høytider en del av kjerneaktivitetene. De aller fleste av disse samfunnene, enten de er ortodokse, katolske, eller protestantiske, rapporterer om at de arrangerer gudstjenester hver søndag. Mange av dem, som for eksempel St. George Den Etiopisk Ortodokse Tawahedo Kirke i Trondheim, med om lag to hundre medlemmer, tilbyr også aktiviteter i forbindelse med jul, påske og pinse. Samtidig fremstår flere av de små evangeliske samfunnene som de mest aktive kirkene. I tillegg til gudstjenester og feiring av kristne høytider, rapporterer mange av de protestantiske kirkene om flere andre religiøse aktiviteter. Den Vietnamesiske Evangelist-Menigheten i Oslo har drøyt femti medlemmer, men arrangerer ukentlige

«bønnemøter», «lovsang» og «bibelgrupper». Det høye aktivitetsnivået henger sammen med at frikirkene vektlegger aktiviteter og forkynnende møtevirksomhet som er en del av protestantisk frikirkelig kultur (Horsfjord m.fl. 2018).

På samme måte som noen av de største muslimske samfunnene, står noen av de kristne samfunnene i en særstilling på grunn av et særdeles høyt antall medlemmer. Den katolske kirke i Norge er et landsdekkende paraplysamfunn med i overkant av 165 000 medlemmer fordelt på tre bispedømmer og 41 ulike menigheter spredt utover landet. Som det ble påpekt tidligere, gir dette et helt annet ressursgrunnlag, og kirken rapporterer om at det holdes flere messer på hverdager i bymenighetene, ofte på forskjellige språk. Samtidig gjør størrelsen på slike samfunn det vanskelig å rapportere i detalj om hvilke aktiviteter som tilbys lokalt av de ulike medlemsmenighetene. Dermed blir det problematisk å sammenlikne paraplysamfunn som Den katolske kirken med andre mindre samfunn.

Det er fire buddhistiske samfunn i utvalget. For de aller fleste av dem er meditasjon, bønn og feiring av helligdager blant kjerneaktivitetene. Med sine 90 medlemmer er Buddhist Thaikultur Larvik blant de aller minste samfunnene i utvalget. Samfunnet rapporterer om «utførelse av buddhistiske seremonier, ritualer og bønner», «samt meditasjoner i det daglige». Buddhistsamfunnene rapporterer også om feiring av ulike høytider som *Vesak*, Buddhas fødselsdag.

En av årsrapportene er levert av Buddhistforbundet som er et stort landsdekkende paraplysamfunn som rapporter på vegne av 16 medlemssamfunn. Rapporten gir et godt overblikk over religiøse aktiviteter i samfunnene. Buddhistforbundet rapporterer at det finnes flere buddhisttempler og klostre i Norge, der munk og nonne lever et monastisk liv. Rapporten beskriver også feiring av buddhistiske høytidsdager, samt daglige seremonier i templene og klostrene for norske buddhister. Forbundet arrangerer dessuten religiøse aktiviteter for medlemssamfunnene, som for eksempel Buddhas fødselsdag.

Det er fire hinduistiske samfunn i utvalget. Kjerneaktivitetene deres er gudstjeneste, bønn og feiring av høytider. Ealam Tamilar Sangam er et mellomstort samfunn med drøyt 400 medlemmer. Samfunnet eier og driver et tempel i Trondheim og rapporterer at det arrangeres gudstjeneste i tempelet hver kveld. Samfunnet arrangerer også flere høytider, men fremhever *Navrati*-festivalen, som feirer gudinnen Durgas over ti dager hvert år.

Det er to sikhistiske samfunn i utvalget. De to samfunnene rapporterer at regelmessig bønn og feiring av helligdager er blant kjerneaktivitetene. Shri Guru Ram Das Sikh Sangat Vestfold har knapt 100 medlemmer og «holder bønn en søndag i måneden» i innleide lokaler. Mangel på faste lokaler er en grunnleggende utfordring for mange samfunn, og Shri Gurus rapport kan leses som et eksempel på at dette setter begrensninger på den religiøse aktiviteten til små samfunn. Det er ett jødisk samfunn i utvalget. Det mosaiske trossamfund i Oslo har i overkant av 600 medlemmer og er blant de eldste samfunnene i Norge. Samfunnet rapporterer at samfunnets religiøse kjerneaktiviteter består av feiring av jødiske helligdager og regelmessige gudstjenester i menighetens synagoge i Oslo.

Det også ett humanistisk livssynssamfunn i utvalget. Human-Etisk Forbund er en landsdekkende paraplysamfunn med nesten 100 000 medlemmer. Forbundet har et ikke-religiøst humanistisk livssyn, og i motsetning til de andre samfunnene tilbyr derfor ikke samfunnet gudstjenester eller feiring av religiøse høytider. Livssynssamfunnets hovedvirksomhet er organisering av livsfaseritualer og livssynsveiledning.

I utvalget finnes det kristne, muslimske, buddhistiske, hinduistiske, sikhistiske, jødiske og humanetiske samfunn. Ut fra årsrapportene er det tydelig at gudstjenester, felles bønn og feiring av høytider er blant kjerneaktivitetene til de aller fleste av samfunnene. Disse aktivitetene formes i stor grad av de ulike religionene i utvalget og har derfor vidt forskjellig innhold. Samtidig likner disse kjerneaktivitetene på hverandre i form. Et tydelig unntak er Human-Etisk Forbund, som hverken arrangerer gudstjeneste eller bønn. Samtidig er livsfaseritualer blant forbundets kjerneitualer og samfunnet har i så måte noen viktige fellestrekk med mange av de andre samfunnene.

Livsfaseritualer

Livsfaseritualer utgjør også en del av kjerneaktivitetene til samfunnene i utvalget. Livsfasene er avgjørende for menneskers liv og livsfaseritualer som markerer fødsel, pubertet, giftemål og dødsfall har en sentral plass i verdensreligionene. I henhold til tros- og livssynstradisjonen samfunnene tilhører markerer mange av dem slike livsfaseritualer.

I dette FOU-oppgdraget var også en av bestillingene å kartlegge om samfunnenes benytter seg av vigselfretten. I denne sammenhengen innebærer det å benytte seg av vigselfretten at et samfunn har valgt å søke om vigselfrett og at de dermed har rett til å vie par. Mange samfunn velger å ikke søke i det hele tatt, mens andre samfunn, spesielt de små med få medlemmer kan ha vigselfrett uten at de nødvendigvis utfører noen vigselfer i løpet av et år.

Vigselfretten er en viktig del av likebehandlingen mellom Den norske kirke og andre samfunn, men bare tolv av samfunnene i utvalget har vigselfrett. I STL har ni av de 15 medlemmene vigselfrett, men de fleste av rådets medlemmer er enten paraplyorganisasjoner, landsdekkende/regionale paraplysamfunn eller store frittstående samfunn. Medlemssamfunnene som ikke har vigselfrett, eller har sagt den fra seg, oppgav blant annet at vigselfingen medførte for «mye jobb og ansvar» (Døving 2022, 31). Rapportene tyder på at mange av de små og mellomstore samfunnene i utvalget velger å ikke søke om vigselfrett av samme årsak.

Flere livsfaseritualer markeres i de muslimske samfunnene, men de samsvarer bare delvis med markeringene i for eksempel de kristne samfunnene. Når det gjelder markeringer av fødsel blir mange nyfødte muslimske barn velsignet og omskåret, men disse livsfaseritualene foregår utenfor moskéen (Brottveit 2023). I islam finnes det heller ikke noe overgangsritual tilsvarende kristen konfirmasjon. Bryllup og begravelse derimot er viktige livsfaseritualer i islam, og både små og store muslimske samfunn rapporterer om slike ritualer (Vogt 2008).

I islam foregår *nikah*, eller ekteskapsinngåelser gjerne i en moské, men uten at en slik ramme er et krav. I muslimske land er det som regel lovpålagt at ekteskapet skal registreres (Vogt 2022), og rapportene i utvalget tyder på at flere muslimske samfunn har vigselfrett og benytter seg aktivt av retten til å vie muslimske par. Tidligere forskning har vist at enkelte muslimske samfunn foretar utenomrettslige vigselfer (Bredal & Wærstad 2014), men rapportene tyder på at det foregår en tydelig institusjonalisering av muslimske ekteskap i Norge. Rapportene i utvalget viser at tre av de muslimske samfunnene har vigselfrett. Tawfiq Islamsk Senter rapporterte om 15 vielser, ICC rapporterte om 68, mens Bergen Moské rapporterte om ni. Alle de tre er store samfunn med flere enn 2 000 medlemmer. Tallene vitner om at vigselfretten og antall vigself som gjennomføres henger tett sammen med samfunnenes størrelse, ressursgrunnlag og geografiske forankring. Der er særlig store urbane samfunn som benytter seg av vigselfretten.

Dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse er alle sentrale livsfaseritualer innenfor kristendom og blir rapportert som en helt grunnleggende aktivitet av både små og store samfunn. For eksempel rapporterer The American Lutheran Congregation at «kirkens oppgaver er å tilby dåp, konfirmasjoner, bryllup og begravelser», selv som samfunnet har i underkant av 300 medlemmer. Det rapporteres også om at slike overgangsritualer er blant kjerneaktivitetene i menighetene til de landsdekkende kristne paraplysamfunnene som for eksempel Den katolske kirken i Norge.

Seks av de 19 kristne samfunnene rapporterer at de har vigselfrett, og tre av dem er samfunn med færre enn 300 medlemmer. Samtlige av dem er protestantiske kirker som befinner seg på bygda eller i småbyer. Det er dermed flere og i tillegg mindre kristne samfunn som har vigselfrett sammenliknet med de muslimske samfunnene. Samtidig er det ingen av de kristne migrantsamfunnene som har vigselfrett. Dermed fremstår tilknytning til Norge – uavhengig av religiøs tilhørighet – som en viktig forutsetning for å søke om vigselfrett, særlig i små lokalmiljøer. I motsetning til veletablerte norske frikirkesamfunn, der vigselfring kan være et viktig tilbud til lokalmiljøet, har sannsynligvis ikke migrantsamfunnene tilsvarende tilknytning eller funksjon. Det er de landsdekkende kristne paraplysamfunnene som for eksempel Den katolske kirken, Det Norske Baptistsamfunn og Den Evangelisk Lutherske Frikirken som bruker vigselfretten mest aktivt.

De buddhistiske samfunnene rapporterer i mindre grad om at de markerer livsfaseritualer sammenliknet med de kristne og muslimske samfunnene. Den vietnamesiske buddhistiske og kulturelle foreningen i Trøndelag rapporterer imidlertid at samfunnet «holder tradisjonell bryllupsseremoni ved forespørsel». Svaret tyder på at flere samfunn i utvalget utfører bryllupsseremonier uten å benytte seg av vigselfretten. Buddhistforbundet rapporter også at samfunnet for første gang i 2020 arrangerte «buddhistisk konfirmasjon» på vegne av sine buddhistiske medlemsorganisasjoner. Ingen av de fire buddhistiske samfunnene rapporterte om at de benyttet seg av vigselfretten.

De hinduistiske samfunnene rapporterte også i liten grad om markering av livsfaseritualer. Norges Hindu Kultursenter rapporterte imidlertid om «ritualer for nyfødte barn» som «kan sammenliknes med dåp» og om «bryllup etter hinduistisk skikk og tro». Norway Hindu Maha Sabai er et mellomstort samfunn med drøyt 400 medlemmer, men rapporterte likefult om gjennomføringen av 200 vigsler. Dette er et usannsynlig høyt tall og i saksdokumentene knyttet til samfunnet påpeker statsforvalteren at samfunnet ikke har vigselfrett. I sin redegjørelse svarer samfunnet at spørsmålet ble feiltolket og at det ikke har vært noen vigsler. Korrespondansen viser at språkproblemer er en gjennomgående utfordringer for samfunnene på tvers av religiøs tilhørighet.

Ingen av de to sikhistiske samfunnene rapporterte om livsfaseritualer eller om at de har vigselfrett.

Det Mosaiske Trossamfund rapporter om markering av flere livsfaseritualer som for eksempel *bat/bar mitzva* (jødisk konfirmasjon for jenter/gutter), vigsler» og «begravelse på den jødiske gravlunden» i Oslo. Samfunnet har vigselfrett, men rapporterte om bare én vielse i 2022.

For Human-Etisk Forbund utgjør livsfaseritualer selve kjernevirksomheten, og forbundet rapporterte om gjennomføring av et stort antall navnefester, konfirmasjoner, brylluper og begravelser. Livssynssamfunnet har dessuten vigselfrett og rapporterte om gjennomføring av hele 905 vielser, som er det høyeste antall vielser i utvalget.

Rapportene viser at de aller fleste av samfunnene gjennomfører livsfaseritualer. Livsfasene som markeres varierer fra en religion til en annen, og de livsfasene som markeres på tvers av ulike religioner har forskjellig innhold. Livsfaseritualene ble også vektlagt ulikt i rapportene. Mens noen av samfunnene beskrev dem som helt grunnleggende for deres virksomhet, beskrev andre dem anekdotisk.

I kristendom er dåp, konfirmasjon, gitemål og begravelse institusjonaliserte livsfaseritualer, og i utvalget rapporterte både små og store kristne samfunnene mer systematisk om livsfaseritualer enn mange av de andre. Vektleggingen av livsfaseritualene gjelder både for de norske protestantiske kirkene og for de fleste av de kristne migrantsamfunnene.

Det viktigste ikke-kristne unntaket er Human-Etisk Forbund, som tilbyr en humanetisk markering av de samme livsfasene som de kristne samfunnene og som rapporterer utfyllende om markeringen av dem. Kristne og humanetiske overgangsritualer er sammenvevd med norsk kultur og er en årsak til at de samme livsfaseritualene vektlegges og rapporteres av norske samfunn på tvers av religion og livssyn. Et annet funn i så måte er at Buddhistforbundet arrangerer buddhistiske konfirmasjoner og rapporterer om dem i sin årsrapport. Konfirmasjon er en kristen tradisjon og når Buddhistforbundet tilbyr overgangsritualet til sine medlemmer et det et slående eksempel på hvordan samfunnene i utvalget tilpasser sine tradisjoner den norske konteksten (Kleive 2022).

Samtidig er det mange av de ikke-kristne samfunnene som rapporterer om livsfaseritualer, særlig ekteskap og begravelser. Begge livsfaseritualene har en sentral plass i samtlige av religionene og livssynene i utvalget, men det er ekteskap og vigslor det rapporteres mest systematisk om. Antall vigslor etterspørres i rapporteringsskjemaet, og de ikke-kristne samfunnene som rapporterer om at de har vigslorrett og at de benytter seg aktivt av denne retten er som regel store samfunn som har ressurser til å prioritere administrative oppgaver knyttet til vigslor.

Tabell 5: Vigslorrett og antall vigslor i utvalget

Trosretning	Samfunn med vigslorrett	Antall Vigslor
Human-Etiske	1	905
Kristne	7	180
Muslimske	3	92
Jødiske	1	1
Buddhister, sikher, hinduer	0	0
Sum	12	1 178

Tros- og livssynsopplæring

Barn og oppvekst har en sentral plass i de aller fleste religioner og livssyn, og tilbud for barn og unge spiller en viktig rolle i samfunnenes virksomhet. I sin studie av tros- og livssynssamfunn i Oslo viser Brottveit (2020, 27) at slike tilbud er «gjennomgående høyt prioritert». I rapportene til utvalget fremstår spesielt trosopplæringen som en kjerneaktivitet.

For de aller fleste av de muslimske samfunnene er undervisning for barn og unge blant kjerneaktivitetene, uavhengig av samfunnenes størrelse. Siden koranen ofte står sentralt i opplæringen omtales den gjerne som koranskole. Eggen (2023, 11) problematiserer dette begrepet fordi det har en «stigmatiserende klang» og fordi undervisningen inneholder langt mer enn

undervisning i korantekster. I rapportene i dette utvalget omtales opplæringen ofte som koranskole, men også som et undervisningstilbud der barna lærer om skikk og bruk.

Glåmdal Islamic Culture Center er et mellomstort samfunn med drøyt 100 medlemmer. Samfunnet rapporterer likevel at det har «egen undervisning for barn og unge om grunnleggende prinsipper i islam (...) undervisning om arabisk alfabet (...) en gang i uken, ca. 1–2 timer». Andre små samfunn, som for eksempel Det Islamske Fellesskap Sande rapporterer på liknende vis om «Koranskole». Ifølge samfunnet handler en del av undervisningen om «riktig og korrekt oppførsel hjemme og i utemiljø». På liknende vis rapporterer Det Islamske Kultursenter i Moss, som har drøyt 90 medlemmer, om at islamsk trosopplæring også handler om å «bygge en norsk muslimsk identitet» og om å forhindre at barn blir «radikalisert». Rapporteringen fremhever islams etiske dimensjon og indikerer at koran-skole handler vel så mye om skikk og bruk som pugging av religiøse tekster.

Samtidig er det tydelig at samfunnenes størrelse og ressursgrunnlag er avgjørende for undervisningens hyppighet og bredde. Alle de store muslimske samfunnene med flere tusen medlemmer rapporterer om et langt bredere undervisningsopplegg. For eksempel rapporterer Tawfiiq Islamsk Senter, som har i underkant av 7 000 medlemmer om omfattende undervisning i helgene. Opplæringen består blant annet i «grunnleggende opplæring i islam (...) koranundervisning (...) og undervisning i somali».

Ut ifra rapporteringen er det også tydelig at de store muslimske samfunnene tilbyr et mer profesjonelt undervisningsopplegg enn de små. ICC rapporterer at de har «240 elver og 20 deltidslærere» fordelt på tre underavdelinger. Eggen (2023) viser at undervisning i norske moskéer i økende grad foregår på norsk. ICC, som rapporterer at «undervisningen foregår på norsk», er et eksempel på en slik fornorskning av islamsk undervisning i Norge.

For de kristne samfunnene er også trosopplæring for barn og unge blant kjerneaktivitetene, og de aller fleste av dem tilbyr slik undervisning, enten de er små eller store samfunn. På samme måte som mange av de muslimske samfunnene kaller trosopplæringen «koranskole», beskriver de fleste av de kristne samfunnene undervisningen som «søndagsskole» eller «bibelskole». Sion Ingedal er et middels stort samfunn med i overkant av 100 medlemmer, men rapporterer likefult at det tilbyr «søndagsskole for barn annenhver søndag». I tillegg har flere av de kristne samfunnene barnekor, og All Nations Full Gospel Church rapporterer at barna i menigheten lærer å «syng og danse». Gospelkor er gjerne en del av gudstjenesten i gospelkirker, og kor er en viktig del av trosundervisningen på tvers av ulike kristne tradisjoner.

Undervisning er også en kjerneaktivitet i de kristne migrantmenighetene, men ofte med et innhold knyttet til medlemmenes opprinnelsesland. For eksempel er Den Russisk Ortodokse Hellige Trifon Menighet i Sør-Varanger en mellomstor menighet med drøyt 200 medlemmer. Den besøkes av ortodokse fra ulike land, men har en geografisk og kulturell nærhet til Russland. Kirken rapporterer ikke om religiøs undervisning, men om at «menigheten gir mulighet for barn å lære russisk språk og kultur». Flere av de kristne migrantmenighetene rapporterer om en kombinasjon av religiøs, kulturell og språklig undervisning.

Undervisning for barn og unge fremheves også av de landsdekkende kristne paraplysamfunnene. Det Norske Baptistforbund har over 10 000 medlemmer fordelt på drøyt 100 selvstendige menigheter spredt rundt i landet. Forbundet har en egen «barne- og ungdomsorganisasjon, Ung Baptist, og

rapporter om søndagsskole i menighetene. Både de små kristne samfunnene og de største samfunnene, som for eksempel Den Katolske kirke, rapporterer om konfirmasjonsundervisning.

De buddhistiske samfunnene rapporter også om undervisning for barn og unge. Noen av dem er eksempler på migrantsamfunn som gjerne rapporter om en kombinasjon av religiøs og språklig opplæring. Den Vietnamesisk Buddhistiske Kulturelle Forening i Trøndelag er et middels stort samfunn med i underkant av 800 medlemmer. Samfunnet rapporterer at det tilbyr «Vietnamesisk språkkurs for barn og unge», samt ni dagers meditasjonskurs for ungdommer». Buddhistforbundet bekrefter denne kombinasjonen på vegne av sine medlemssamfunn. I tillegg har forbundet tilbudt medlemssamfunnene konfirmasjon og konfirmasjonsundervisning siden 2020.

Flesteparten av de hinduistiske samfunnene tilbyr også undervisning for barn og unge. En del av rapporteringen er generell og kortfattet, men Norges Hindu Kultursenter, som har om lag 3 300 medlemmer og et eget tempel, rapporter utfyllende om undervisningsvirksomhet. Ifølge rapporten er det ungdomsorganisasjonen Arena for Unge Hinduer som står for undervisningen. Der lærer barna om hinduismens historie, moral, ritualer og høytider. Formen på trosopplæringen likner dermed både på muslimske koranskoler og kristne søndagsskoler. Norway Hindu Maha Sabai, et lite samfunn med om lag 70 medlemmer, tilbyr også trosopplæring for barn og unge. Samfunnet fremhever at formålet med undervisningen er å videreformidle religionen til «neste generasjon», som er et sentralt anliggende for de aller fleste migrantsamfunn.

Blant de to sikhistiske samfunnene rapporterer ett av dem om trosopplæring for barn og unge. Gurduara Sri Guru Navak Dev Ji er et stort samfunn med nærmere 3 000 medlemmer. Samfunnet tilbyr blant annet «søndagsskole for barn mellom 6–12 år», der barna lærer om «sentrale elementer knyttet til historie, filosofi og språk/skrift» i en «praktisk og pedagogisk form». Samfunnet rapporterer også at barna lærer om deling og bærekraft i forbindelse med matlaging og fremhever dermed det etiske dimensjoner ved trosopplæringen.

Det Mosaiske Trossamfund er et middels stort samfunn med om lag 600 medlemmer. Samfunnet er imidlertid veletablert i Norge og undervisningen og rapporteringen fremstår som systematisert og profesjonell. Religionsundervisningen – *cheider* – tilbys barn fra 1. til 8. klasse ukentlig i tillegg til helgeseminarer. I likhet med noen av de andre samfunnene rapporterer også samfunnet om undervisning knyttet til *Bat mitzva* og *Bat chajil* som er livsfaseritualer som minner om kristen konfirmasjon.

Human-Etisk Forbund tilbyr undervisning utelukkende i forbindelse med konfirmasjon, og i motsetning til de andre samfunnene er dermed undervisningen kun rettet mot ungdom i konfirmasjonsalder. Forbundet rapporterer til gjengjeld at konfirmasjonsundervisning er livssynssamfunnets «klart største aktivitet samlet sett». Undervisningen handler om «humanisme» og skiller seg dermed ut fra den religiøse undervisningen i samfunnene i utvalget. Samtidig tar opplæringen for seg etikk, noe som også fremheves i undervisningsopplegget til en del av de andre religiøse samfunnene.

Samfunnenes viktigste aktiviteter for barn og unge er religion eller livssynsundervisning. I likhet med de andre kjerneaktivitetene er innholdet i undervisningen formet av de ulike tros- og livssynstradisjonene i utvalget. Samtidig har en god del av undervisningen likhetstrekk fra ett samfunn til et annet. Trosopplæringen består hovedsakelig i undervisning om hellige tekster, grunnleggende ritualer og etikk.

Samtidig er også formen på undervisningen både farget av religiøse og kulturelle tradisjoner. I motsetning til for eksempel de muslimske samfunnene, der den islamske tradisjonen gir begrenset plass til musikk, er barnekor en viktig undervisningsform i de kristne samfunnene. I motsetning til mange av migrantsamfunnene, har heller ikke mange av de norske frikirkene det samme fokuset på språklig eller kulturell undervisning.

Rapportene viser imidlertid at det språklige og kulturelle tyngdepunktet i migrantsamfunnene er i kontinuerlig endring. De fleste av migrantsamfunnene i utvalget fungerte i utgangspunktet som videreformidlingsplattformer for hjemlandets språk og kultur. Mange av dem har vært virksomme i Norge over flere generasjoner, og rapportene deres viser en fornorskingsprosess. Blant annet rapporterer flere av samfunnene om at trosopplæringen foregår på norsk og at undervisningen er tilpasset norske normer og regler. Tilpasningen er kanskje tydeligst i de muslimske samfunnenes rapporter, som ofte blir anklaget for det motsatte i den offentlige samtalen om religion og trossamfunn.

Normer og regler har en sentral plass på tvers av ulike tro og livssyn. I rapportene fremhever samfunnene den etiske dimensjonen av undervisningen. Ifølge rapportene handler undervisningen blant annet om generelle etiske levereregler som skikk og bruk, moral, deling og bærekraft. Rapportene viser dermed at religion og samfunnenes virksomhet handler om langt mer enn religiøse tekster og ritualer, og at mange av de normene og reglene barna lærer i samfunnene også er et gode for storsamfunnet som helhet.

Rapportene tyder samtid på at de muslimske samfunnene opplever et større press enn de andre til å redegjøre for hvordan deres undervisning utgjør et samfunnsgode. I den offentlige samtalen blir som regel muslimske samfunn ansvarliggjort for ugjerninger utført i islams navn, og ut fra rapportene er det tydelig at samfunnene bestreber seg på å vise at Islam står for det motsatte. Sammenliknet med de andre migrantsamfunnene, som ikke trenger å vise frem fornorsking i like stor grad, handler de muslimske samfunnenes rapporter derfor ikke bare om tiltak for å forebygge radikaliserings, men også om hvordan undervisningen bidrar til å skape en «norsk-muslimsk identitet» à la den identiteten som etterlyses i bøker som Norsk islam (Rana 2016).

Ifølge rapporteringsskjemaet skal samfunnene ikke bare redegjøre for undervisningenes innhold, men også for omfanget og formen på undervisningen. Ut fra rapportene fremstår undervisning for barn og unge som en kjerneaktivitet i samfunnene, og både små og store samfunn redegjør relativt godt for undervisningens innhold. Omfanget og formen på undervisningen kommer bare delvis frem i årsrapportene.

Samtidig er det tydelig at omfanget og formen på undervisningen, samt mulighetene til å rapportere om undervisningsopplegget henger sammen med samfunnenes størrelse og ressursgrunnlag. Mens mange av de store samfunnene kan tilby et bredt og profesjonelt undervisningstilbud, har de fleste av de mindre samfunnene et enklere undervisningsopplegg, som i større grad er drevet av frivillighet.

5.2 ANDRE AKTIVITETER

Mange av samfunnene i utvalget rapporterer om annet arbeid i tillegg til kjerneaktivitetene. Disse aktivitetene inkluderer blant annet sosiale sammenkomster, informasjonsvirksomhet, dialogarbeid og diakoni/veldedighet. For noen samfunn kan imidlertid slike aktivitetene som tidligere nevnt være

kjerneaktiviteter. For blant annet Ahmadiyya Muslim Jamaat er forkynnelsesarbeid en kjerneaktivitet og en viktigere del av virksomheten enn for de fleste av de andre muslimske samfunnene (Mahmood 2022).

For de aller fleste av samfunnene er imidlertid slik virksomhet tilleggsaktiviteter som krever ekstra tid og ressurser. Således viser årsrapportene at tilbudet har sammenheng med samfunnenes størrelse og ressursgrunnlag i langt større grad enn kjerneaktivitetene. På tvers av ulike tros- og livssyn er det spesielt paraplysamfunnene og de store samfunnene i byene som rapporterer om slik virksomhet.

På tvers av ulike tros- og livssyn rapporterer de små og mellomstore samfunnene i utgangspunktet om relativt lite aktivitet utover kjernevirksomheten. Dette henger i stor grad sammen med samfunnenes beskjedne ressursgrunnlag sammenliknet med de større samfunnene. Nord Gudbrandsdal Islamske Kultursenter har i overkant av 60 medlemmer, og på spørsmålet om samfunnet driver med «annet arbeid» svarer kultursenteret treffende nok at «vi har få medlemmer og klarer ikke andre utgifter».

Dette betyr ikke at ingen av de små eller mellomstore samfunnene tilbyr «andre aktiviteter» utover kjernevirksomheten. For eksempel rapporterer Det Islamske Kultursenter i Moss at samfunnet deltar i IRN. Buddhist Thaikultur Larvik viser at samfunnet samarbeider med kommunen om en gatefest i Larvik. Den Vietnamesiske Buddhistiske og Kulturelle foreningen i Trøndelag rapporterer om «eldrebesøk» og «sykebesøk». Alle de tre er små samfunn med under 100 medlemmer. Sammenliknet med de store samfunnene arrangeres likevel slike aktiviteter mer sporadisk i de mindre samfunnene, og rapporteringen om aktivitetene fremstår ofte som mindre systematisk.

Aktivitetsnivået henger også sammen med religiøse tradisjoner og kulturell tilhørighet. Ut fra rapportene å dømme er det tydelig at en del av de små og mellomstore protestantiske kirkene er ganske aktive utover kjernevirksomheten. Flere av dem rapporterer om forkynnelsesvirksomhet i lokalsamfunnet. Kristenkyrkja på Stord rapporterer for eksempel om «evangeliseringsarbeid på gater og torg». Migrantmenighetene derimot tilbyr andre aktiviteter som først og fremst er rettet mot medlemmenes opprinnelsesland. Den Greske Orthodoxe Menighet Evangelismos Tis Theotokou er et stort samfunn i byen som understreker for eksempel at «vi er hovedsakelig en migrantmenighet» som legger «hovedvekten på nyankomne migranter».

Alle de store samfunnene rapporterer mer omfattende om «annet arbeid» utover kjernevirksomheten enn de mindre samfunnene. Som nevnt ovenfor består slike aktiviteter hovedsakelig av informasjonsvirksomhet, veldedighet og dialogarbeid. Rapportering om slike aktiviteter er spesielt fremtredende blant de store samfunnene i byene som gjerne driver med kunnskapsformidling og dialog overfor storsamfunnet på vegne av medlemssamfunnene sine.

En del av de store samfunnene rapporterer om ulike former for informasjonsvirksomhet. Denne virksomheten omfatter blant annet konferanser, medieaktivitet og besøk av skoleklasser. Noen av disse aktivitetene kan beskrives som kunnskapsformidling, mens andre fremstår som forkynnelsesvirksomhet. For eksempel rapporterer Ahmadiyya Muslim Jamaat at samfunnet driver med «opplysningsaktiviteter/arrangementer rettet både mot sine medlemmer og resten av samfunnet». Den katolske kirke har et eget forlag og gir ut egne tidsskrift og bøker. Informasjons- og forkynnelsesvirksomheten har dermed både en intern og ekstern målgruppe.

Mange av de store samfunnene i byene rapporterer om dialogarbeid, særlig de muslimske som vier stor plass til slik virksomhet i sine årsrapporter. ICC var med på å grunnlegge MDN og er en viktig bidragsyter i STL. I årsrapporten tar samfunnet utgangspunkt i kritiske hendelser som for eksempel terrorangrepet mot London pub i 2022 og fremhever samfunnets rolle i dialogarbeidet for å bidra til å motvirke at noe liknende skjer i fremtiden.

Paraplysamfunnene Buddhistforbundet og Human-Etisk Forbund vektlegger også dialogarbeid i sine årsrapporter. Buddhistforbundet rapporterer blant annet om medlemskap i STL og at forbundet har «et felles dialogprosjekt med Den norske kirke». Human-Etisk Forbund fremhever også dialogarbeid i sin rapport. Forbundet rapporterer blant annet at organisasjonen arrangerer egne dialoger og deltar i en rekke «lokale og nasjonale tros- og livssynsdialoger arrangert av andre». Forbundet ble startet som en religionskritisk organisasjon, men har de siste årene blitt en mer tros- og livssynsåpen organisasjon og stadig mer sentral aktør i norsk tros- og livssynsdialog.

Flere av de store samfunnene rapporterer også om ulike typer veldedighetsarbeid. Pinsebevegelsen i Norge rapporterer for eksempel at menighetene i bevegelsen driver med «diakonalt arbeid» og har tilbud rettet mot «sårbare og svake grupper i samfunnet». På samme måte som informasjonsarbeid kan denne typen virksomhet både være innadvendt og utadvendt.

Sammenliknet med rapporteringen til de store muslimske samfunnene som fremhever dialogarbeid, fremstår rapportene til de kristne samfunnene som mindre dialogorienterte. Pinsebevegelsen i Norge er for eksempel aktiv i NKR og STL, men rapporterer ikke om samfunnets rolle i paraplyorganisasjonene. Det kan være ulike årsaker til dette, men i motsetning til mange av de andre store samfunnene, har de store kristne samfunnene hovedsakelig medlemmer med norsk bakgrunn. Dermed knyttes det mindre forventninger og krav til at de skal drive med utadvendt og brobyggende virksomhet (Körs 2018).

Mange av samfunnene rapporterer om ulike typer aktiviteter i tillegg til kjernevirksomheten. Et tydelig mønster i rapportene er at slik aktivitet henger tett sammen med samfunnenes ressursgrunnlag. Langt flere av de store samfunnene rapporterer om tilleggsaktiviteter sammenliknet med de små. Samtidig finnes det tydelige unntak. Flere av de små norske protestantiske kirkene rapporterer om aktiviteter utover kjernevirksomheten og fremstår dermed som viktige sivilsamfunnsaktører i lokalmiljøet.

Flere av de store samfunnene rapporterer om at de deltar i ulike former for dialogarbeid, både mellom samfunnene, og mellom samfunnene og storsamfunnet. Dermed rapporterer de både om arbeidet i intrareligiøse og i interreligiøse samarbeidsorganisasjoner. Dialogarbeidet er et sentralt premiss for et velfungerende livssynsåpent samfunn, og flere studier viser at samarbeidsorganisasjonene virker brobyggende og utgjør et viktig fellesgode for storsamfunnet (Elgvin 2021a; Leirvik 2010; Brottveit 2020).

5.3 INFORMASJONGRUNNLAG

Regelverket og svarene på spørsmål 1–3 i rapporteringsskjemaet gir et godt grunnlag til å hente ut informasjon om samfunnene. Spørsmål 1 og 3 er enkelt formulert og handler om samfunnenes kjerneaktiviteter, som med noen unntak oppsummeres i denne rapporten som (1) gudstjeneste, bønn og høytider; (2) livsfaseritualer og; (3) tros og livssynsopplæring. Samfunnene skal med andre ord

rapportere om det de kan best, og med noen få unntak redegjør de aller fleste samfunnene godt for kjernevirksomheten, uavhengig av religiøs tilhørighet, størrelse eller ressursgrunnlag.

En av bestillingene i dette FOU-oppgdraget var å belyse samfunnenes vigselfrett og bruk av vigselfretten. I denne rapporten er vigselfene beskrevet blant livsfaseritualene, som er en del av samfunnenes kjerneaktiviteter. Ekteskapsinngåelser foregår i samfunnene, og noen samfunn i utvalget omtaler slike seremonier. Samtidig har bare tolv av samfunnene vigselfrett. I tillegg til bruken av vigselfretten kunne det vært interessant for myndighetene å vite mer om hvordan samfunnene fungerer som ramme for andre mindre formelle ekteskapsinngåelser.

I rapportene beskriver samfunnene kirker, moskéer, templer og forsamlingshus som rammer for kjerneaktiviteten. Men siden spørsmålene i rapporteringsskjemaet ikke etterspør informasjon om forsamlingslokaler, er beskrivelsene av dem sporadiske. Fysiske lokaler er en viktig forutsetning for religion- eller livssynsrelaterte samlinger, og det hadde vært hensiktsmessig for myndighetene å vite mer om hvilke type lokale hver og en av samfunnene disponerer. En utvidelse av det første spørsmålet i en slik retning ville gitt myndighetene verdifull tilleggsinformasjon, uten at tilleggsinformasjonen ville gitt unødvendig ekstraarbeid for samfunnene og statsforvalteren.

I denne rapporten har det videre blitt gjentatt ved flere anledninger at samfunnenes størrelse og ressursgrunnlag ikke bare er avgjørende for bredden og volumet på aktivitetene, men også for graden av profesjonaliteten i måten å rapportere om dem. Disse forskjellene er spesielt tydelig når samfunnene skal svare på de mer spesifikke delene av spørsmålene i årsrapporten, som for eksempel «omfanget og formen» på den tros- eller livssynsopplæringen de tilbyr. På denne delen av spørsmålet svarer særlig noen av de små migrantsamfunnene mangelfullt, og i flere tilfeller ber statsforvalteren samfunnene om å redegjøre nærmere for undervisningsformen.

Med noen få unntak fremstår også samfunnenes størrelse og ressursgrunnlag som avgjørende for aktivitetstilbudet utover kjerneaktivitetene. BFDs høringsnotat om forslag til endring i trossamfunnsloven viser at myndighetene er spesielt opptatt av samfunnenes dialogarbeid (BFD 2023, 4). Det er påfallende at det særlig er de muslimske samfunnene som rapporterer om dialogarbeid og at det er sannsynlig at rapporteringene formes av storsamfunnets særskilte forventninger til at muslimer engasjerer seg i integreringsfremmende arbeid. Denne rapporten viser at 30 av samfunnene i utvalget er medlemmer i samarbeidsorganisasjoner, men at de færreste av dem rapporterer om det. Flere studier viser at dialogarbeidet er en viktig forutsetning for et livssynsåpent samfunn, og det hadde derfor vært hensiktsmessig for myndighetene å vite mer om samfunnenes deltagelse i likt arbeid. En utvidelse av det andre spørsmålet i en slik retning ville dermed gitt myndighetene verdifull tilleggsinformasjon.

Samtidig er det ikke nødvendigvis slik at samfunnene burde måles på tilleggsaktiviteter. Tilskuddet skal først og fremst understøtte tro og livssynsvirksomhet og myndighetene kan derfor ikke forvente at samfunnene skal bidra med noe mer enn kjernevirksomheten. Flere studier viser dessuten at kjerneaktivitetene har en viktig sammenbindende funksjon mellom medlemmene i et samfunn (Putnam 1995) og at migrantsamfunn fungerer som viktige sosiale «landingsplattformer» for innvandrere (Brottveit 2020). Rapportene viser også at flere av samfunnenes kjerneaktiviteter handler om etikk og moral som er gjeldene i storsamfunnet og fremstår dermed som et samfunnsgode. Kjerneaktivitetene kan med andre ord både være innadvendte og utadvendte på samme tid.

6. BRUK AV STATLIG TILSKUDD

Sammenliknet med andre europeiske land er det statlige tilskuddet til tros- og livssynssamfunn i Norge generøst. I flere land mottar ikke slike samfunn offentlig støtte i det hele tatt og i Norge har ordningen også vært omdiskutert. I den offentlige samtalen er et tilbakevendende spørsmål om samfunnene bruker tilskuddet i tråd med formålet (Plesner 2016, 181), som er tros- og livssynsvirksomhet og om pengebruken kommer storsamfunnet til gode.

En viktig del av dette FOU-oppgavet er derfor å redegjøre for hva samfunnene bruker tilskuddet til og i hvilke grad regnskapene gir et oversiktlig bilde av samfunnenes inntekter og utgifter. BFD er spesielt interessert i å vite hvorvidt regnskapene gir et godt bilde av utgifter knyttet til tros- og livssynsvirksomhet. Disse spørsmålene tar utgangspunkt i trossamfunnsloven (2020, § 7) og lovens forskrifter (2020, § 13), som slår fast at samfunn som mottar tilskudd, skal sende inn regnskap til tilsynsmyndigheten hvert år. Som svar på spørsmål (10) i årsrapportskjemaet skal samfunnene dessuten redegjøre for hva tilskuddet fra staten har blitt brukt til.

Regnskapene og saksbehandlingen som er knyttet til utvalget på 50 samfunn gir både et uoversiktlig helhetsbilde og i mange tilfeller også uklare enkeltbilder av virksomheten i samfunnene. Samfunnene er svært forskjellige og har blant annet ulik størrelse, formål, organisasjonsform og geografisk tilknytning. Disse forskjellene kompliserer det bildet regnskapene gir av samfunnene. Regnskapene har dessuten svært ulike format og varierer i kvalitet. I motsetning til årsrapportskjemaet – som gir både samfunnene og statsforvalteren et relativt enkelt rammeverk å forholde seg til – finnes det ikke et standardisert regnskapsskjema. Regelverket knyttet til regnskapsføring gir ikke samfunnene de samme forutsetningene til å levere det departementet ønsker å belyse, som hovedsakelig er hvordan samfunnene bruker tilskuddet til religiøs eller livssynsmessige virksomhet.

Departementet ønsker dessuten å vite hva som ikke kommer frem i årsrapportene og regnskapene og hva det kunne vært hensiktsmessig å vite noe mer om. Et underbelyst tema i rapporteringen er frivillighet, som er en bærebjelke for virksomheten i norske tros- og livssynssamfunn. Dette arbeidet har både sammenbindende og brobyggende funksjoner (Ødegård m.fl. 2014) og utgjør en merverdi for storsamfunnet utover de aktivitetene som finansieres av tilskuddet. 20 av samfunnene nevner frivillig arbeid anekdotisk i sine rapporter, men ut fra tidligere studier er det grunn til å tro at dette arbeidet er sterkt underrapportert. Frivillighet blir heller ikke regnskapsført, men hører med i det store regnestykket som viser hva samfunnene koster samfunnet i kroner og hva de bidrar med i storsamfunnet forøvrig.

For å belyse noen av utfordringene knyttet til regnskap inneholder denne delen et underutvalg på fire samfunn. De varierer i religiøs tilhørighet, størrelse, organisasjonsform og geografisk tilknytning. To av samfunnene er muslimske, og er valgt ut fordi regnskapene deres er spesielt gode eksempler på et landsdekkende samfunn i storbyer på den ene siden og små samfunn på bygda med drøyt 50 medlemmer på den andre.

Samfunnene i underutvalget er på ingen måte representative for utvalget som helhet, men gir et bilde av det regnskapene forteller og ikke forteller om virksomheten i samfunnene. Beskrivelsen og analysen av regnskapene kan gi BFD et bedre kunnskapsgrunnlag for å eventuelt utbedre regnskapssystemet.

6.1 LANDSDEKKENDE/REGIONALE SAMFUNN

DBHN er et landsdekkende islamsk samfunn med i underkant av 9 000 medlemmer og er dermed det største muslimske samfunnet i Norge. Fellesskapets moderorganisasjon og hovedkontoret ligger i Oslo, men samfunnet har 14 lokalavdelinger med egne styrer rundt om i landet (Eggen 2023). Samfunnet er blant grunnleggerne av MDN og er med i STL. DBHNs rolle i samarbeidsorganisasjonene kommer både frem i samfunnets årsrapport og regnskap.

På spørsmålet i årsrapporten om «hva tilskuddet fra staten har blitt brukt til» svarer DBHN at «statstilskuddet er brukt på medlemmene» og at samfunnets kostnader er knyttet til å lønne imamer og å drifte moskéer. Disse lønns- og driftskostnadene fremgår også tydelig i samfunnets regnskap.

DBHNs regnskap er oversiktlig og gir et godt bilde av samfunnets inntekter, utgifter og eiendeler. I resultatregnskapet er det tydelig at DBHN mottar betydelige midler fra det offentlige, som utgjør en stor andel (84%) av samfunnets totale inntekter. I det kontospesifiserte resultatregnskapet kommer det frem at størsteparten (91%) av disse midlene er medlemstilskudd til trossamfunnet, mens en liten andel (9%) er aktivitetsstøtte til frivillige organisasjoner. Noe av denne støtten er gitt til MDN, som har fordelt en del av midlene videre til medlemssamfunn som DBHN.

I det generelle resultatregnskapet er en del av samfunnets inntekter oppført som salgsinntekt. Det kontospesifiserte resultatregnskapet viser at denne inntekten kommer fra samfunnets medlemmer, som støtter samfunnet økonomisk. Gavene utgjør en relativt liten andel (16%) av samfunnet totale inntekter, men to millioner er et betydelig beløp som speiler samfunnets størrelse.

I kostnadsdelen viser regnskapet at over halvparten av driftsutgiftene går til lønnsutbetalinger. Medlemmene i DBHN betjenes av en sjefsimam, syv fast stasjonerte imamer, to mobile imamer, en assisterende imam og en kvinnelig religiøs lærd (Eggen 2023, 40). Det at samfunnet har ansatt en kvinnelig lærd er et viktig uttrykk for at kjønnsrollene er i endring i de muslimske samfunnene i Norge.

DBHNs landsdekkende struktur, samt samfunnets omreisende imamer, gjør at samfunnet bruker om lag 12% av driftsutgiftene til reisekostnader. I tillegg medfører DBHNs store organisasjon kostnader knyttet til administrasjon og kontoransatte. Det kontospesifiserte regnskapet viser dessuten at en relativt stor andel (ca. 13%) av de totale driftskostnadene går til å drifte samfunnets moskéer rundt om i landet. I tillegg til de faste ansatte rapporterer dessuten samfunnet at «noen assistenter og frivillige» har ledet bønn.

Den delen av regnskapet som omhandler egenkapital og gjeld viser at DBHN disponerer en egenkapital på nærmere 40 millioner. Det kontospesifiserte resultatregnskapet viser at en stor del av disse verdiene består i eiendom og bygg som disponeres av samfunnets ulike lokalavdelinger. Tilgang til fysiske rom er en viktig forutsetning for å drive religiøs virksomhet, og samfunnene i utvalget eier eller leier slike rom. Landsdekkende bysamfunn som DBHN eier og drifter som regel flere bygg.

Selv om DBHNs regnskap er oversiktlig og nøyaktig utført, fremgår det ikke tydelig av regnskapet hvordan samfunnets utgiftene er knyttet til religiøse aktiviteter. Aktiviteter til «medlemmer, barn og ungdom» under posten annen driftskostnad i det kontospesifiserte regnskapet hører til unntakene. Til sammen utgjør disse utgiftene om lag 9% av samfunnets totale driftskostnader.

I et muslimsk samfunn som DBHN er det imidlertid kjerneaktiviteter som daglig bønn, høytider og undervisning det knytter seg størst utgifter til. Eggen (2023, 40-45) viser blant annet at DBHN har et omfattende undervisningsopplegg for barn og unge. Hovedutgiftene er knyttet til imamens lønn og drift av lokaler. Slike utgifter lar seg ikke uten videre utgiftsføres som religiøse aktiviteter, selv om de er selve forutsetningen for å kunne tilby aktiviteter.

Tabell 6: Årsregnskap DBHN

Årsregnskap 2022	Beløp	Prosent
Eiendeler	39 838 000	
Driftsinntekter		
Salgsinntekt	2 564 920	16
Offentlig tilskudd	13 461 783	84
Sum	16 026 703	100
Driftsutgifter		
Lønnskostnader	7 584 996	53
Avskrivninger	136 217	1
Annen driftskostnad	6 219 594	43
Rentekostnad	468 153	3
Sum	14 408 960	100
Årsresultat	1 617 743	

6.2 STORE SAMFUNN

Gurduara Sri Guru Nanak Dev Ji er et sikhistisk samfunn i Oslo med i underkant av 3 000 medlemmer. Samfunnet eier og driver en gurdwara, et sikhtempel på Alnabru i Oslo (Gurduara 2024). Gurduara er med i samarbeidsorganisasjonen STL, men medlemskapet kommer verken frem i samfunnets årsrapport eller regnskap.

På spørsmålet i årsrapporten om «hva tilskuddet fra staten har blitt brukt til» svarer samfunnet at midlene «brukes til å drifte selve gurdwaraen og til alle tilhørende kjerneaktiviteter». Driftskostnadene knyttet til bygget kommer tydelig frem i samfunnets regnskap, men ikke eierskapet til selve bygget.

Gurduaras årsregnskap gir et godt bilde av samfunnets samlede inntekter og utgifter. I notene til resultatregnskapet fremgår det at over halvparten av Gurduaras inntekter stammer fra tilskuddsordningen, men i motsetning til DBHNs mottar ikke samfunnet aktivitetsstøtte. En betydelig andel (36%) av de totale inntektene består i gaver eller støtte fra samfunnet medlemmer.

I likhet med DBHNs regnskap er det slik at lønn til ansatte og drift av bygg utgjør over halvparten av samfunnets samlede utgifter. Sammenliknet med DBHN bruker samfunnet en relativt liten andel (9%) av inntektene til lønn. Målt i antall medlemmer er Gurduara tredjeparten så stort som DBHN, har langt færre ansatte og har derfor mindre kostnader knyttet til administrasjon og lønn av religiøse ledere. Samfunnet er også kun etablert i én by og har dermed mindre reisekostnader enn DBHN. Samtidig fremgår det av notene til «varekostnad» i regnskapet at nesten halvparten av Gurduaras utgifter består i drift og vedlikehold av bygg.

Videre viser resultatregnskapet at Gurduara rår over om lag 66 millioner i eiendeler. Samfunnet disponerer et sikhtempel, men i motsetning til DBHNs regnskap er verken selve bygget eller andre eiendommer synlige i regnskapet. Fysiske rom er som tidligere påpekt en grunnleggende ramme for religiøs virksomhet, og for å vise frem betydningen av slike rammer hadde det vært hensiktsmessig at Gurduara regnskapsførte hvilke bygg samfunnet disponerer til religiøs virksomhet.

Årsresultatet viser dessuten et betydelig overskudd. Ifølge trossamfunnsloven (2020, § 7) og lovens forskrifter (2020, § 13) skal samfunnene gjøre rede for hvordan et slikt overskudd brukes. Saksdokumentene i utvalget viser at statsforvalteren som regel ber om en redegjørelse når denne informasjonen mangler. Gurduaras regnskap er et eksempel på dette. I saksbehandlingen ber statsforvalteren samfunnet om en redegjørelse som «viser hva samfunnet planlegger å bruke overskuddet på». I sin redegjørelse svarer Gurduara at samfunnet trenger mer plass til blant annet å «markere sikhenes høytider» og at de dermed er «avhengig av mer og riktigere plass». Migrantsamfunn sparer ofte til mer egnede lokaler og slike planer er typiske for samfunnene i utvalget.

Regnskapet viser delvis hvordan samfunnets utgifter er knyttet til religiøs virksomhet. I regnskapets noter fremgår det at varekostnadene på 650 000 kroner er *langar*, som betyr felleskjøkken og som i praksis handler om at sikker deler et måltid på tvers av kjønn, etnisitet eller sosial status (Reichelt 2012, 172). I notene utgiftsføres også «turbandag» og «foredrag», og disse religiøse aktivitetene utgjør om lag 9% av samfunnets totale utgifter. Turbandagen nevnes i samfunnets årsrapport. Osloturban er et svært synlig og populært arrangement i hovedstaden og et godt eksempel på de utadvendte og brobyggende aktivitetene som finnes i utvalget.

Tabell 7: Årsregnskap Gurduara

Årsregnskap 2022	Beløp	Prosent
Eiendeler	66 338 185	
Driftsinntekter		
Offentlig tilskudd	3 834 402	54
Donasjoner	2 534 216	36
Støtte byggefond	87 745	1
Momskompensasjon	289 831	4
Renteinntekt	384 562	5
Sum	7 130 756	100
Driftsutgifter		
Varekostnad	650 321	20
Lønnskostnader	312 621	9
Annen driftskostnad	2 348 544	71
Sum	3 311 485	100
Årsresultat	1 819 271	

6.3 MELLOMSTORE SAMFUNN

Wat Buddhapas Samfunn i Haugesund er et buddhistisk samfunn med i overkant av 800 medlemmer. På spørsmålet i årsrapporten om «hva tilskuddet fra staten har blitt brukt til» svarer samfunnet kort

at pengene har gått til «leie av hus, utgifter til bil, klær, mat, visum, reiser». Utgiftene knyttet til hus, transportmidler og reiser kommer tydelig frem i regnskapet.

I likhet med DBHN og Gurduaras regnskaper viser Wats resultatregnskap at offentlige tilskudd utgjør størsteparten (69%) av samfunnets totale driftsinntekter. Donasjoner utgjør også en stor andel (31%) av Wats inntektsgrunnlag.

I likhet med DBHNs og Gurduaras regnskaper viser Wats resultatregnskap at en relativt stor andel av inntektene brukes til å utbetale lønn og til å drifte bygg. Samfunnet bruker om lag en fjerdepart av inntektene til lønnsutbetalinger, mens om lag to tredjedeler brukes til «annen driftskostnad». Resultatregnskapet viser at en stor andel av disse kostnadene er knyttet til drift av de byggene samfunnet eier eller leier, samt samfunnets utgifter knyttet til biler.

Balansedelen av regnskapet viser at samfunnet disponerer om lag seks millioner i eiendeler. Disse eiendelene består hovedsakelig i to eneboliger, samt tre biler. Ut fra regnskapet er det i utgangspunktet vanskelig å lese hvordan Wats utgifter er knyttet til religiøse aktiviteter.

Jacobsen (2018a) viser imidlertid at etablering av tempelklostre og fastboende munk i områder der buddhister har utvandret til er en sentral del av buddhismens historie. I Norge har boliger fungert som utgangspunkt for religiøs veiledning og for munkenes reisevirksomhet. Munkeordningen er særegen for buddhismen og belyser Wats religiøse virksomhet. I sin redegjørelse til statsforvalteren, som etterlyste en redegjørelse for «aktiviteter for barn og unge», dokumenterer samfunnet at husene blant annet blir brukt til å feire buddhistiske helligdager og at bilene anvendes til reisevirksomhet til andre steder i Norge, der Wat står som arrangør for buddhistiske aktiviteter og veiledning. Wats regnskap tydeliggjør at det er nødvendig å lese regnskapene ut fra ulike religiøse tradisjoner.

Tabell 8 Årsregnskap Wat

Årsregnskap 2021	Beløp	Prosent
Eiendeler	5 925 025	
Driftsinntekter		
Offentlig tilskudd	789 750	69
Donasjoner	363 030	31
Sum	1 152 780	100
Driftsutgifter		
Lønnskostnader	211 017	23
Avskrivning	39 930	4
Finanskostnader	114 871	12
Annen driftskostnad	571 810	61
Sum	937 628	100
Årsresultat	215 152	

6.4 SMÅ SAMFUNN

Ørje Islamske Kultursenter er et lite samfunn i Østfold med 62 medlemmer. Den nedre grensen for å registrere tros- og livssynssamfunn i Norge er 50 medlemmer og kultursenteret er dermed blant de

minste i landet. Det lave medlemsantallet speiles i det relativt beskjedne statlige tilskuddet samfunnet mottar og at støtten utgjør samfunnets eneste inntektskilde.

På spørsmålet i årsrapporten om «hva tilskuddet fra staten har blitt brukt til» svarer samfunnet at «vi brukte det på husleie og strøm.» Et lokale er som regel et minimum for å arrangere religiøse samlinger og slike utgifter er dermed typiske for de minste samfunnene. Disse driftsutgiftene fremgår tydelig i kultursenterets regnskap.

Ørje Islamske Kultursenter mottar et tilskudd på godt under 300 000 og er derfor ikke forpliktet til å sende inn et revidert regnskap. Samfunnets regnskap er skrevet i et Word-dokument på syv linjer. Som de fleste andre bygdesamfunn disponerer ikke Ørje Islamske Kultursenter et eget bygg og bruker derfor størsteparten av inntektene sine til å leie lokaler. Kjøp av støvsuger utgjør en egen post i regnskapet og vitner om de enorme forskjellene mellom utgiftene som oppgis av store landsdekkende samfunn og små bygdesamfunn.

Ut fra regnskapet er det vanskelig å se hvordan samfunnets utgifter er knyttet til religiøse aktiviteter. Som beskrevet i omtalen av regnskapene til de andre samfunnene er det imidlertid slik at kjernevirksomheten i norske tros- og livssynssamfunn som regel består i samlinger ledet av en eller flere personer i et bestemt lokale. Utgiftene til slike aktiviteter er derfor knyttet til lønninger og drift av bygg. For en del av de små samfunnene er det særlig lokaler som utgjør hovedutgiftsposten, da de ikke like ofte som de store har ansatt fast religiøs personell. I de små samfunnene er ofte de eneste felles aktivitetene felles bønn og markering av helligdager – av og til kun drevet av frivillige.

Tabell 9 Årsregnskap Ørje Islamske Kultursenter

Årsregnskap 2022	Beløp	Prosentandel
Eiendeler	36 604	
Inntektskilder		
Offentlig tilskudd	83 886	100
Utgiftsposter		
Husleie	44 700	82
Strøm	9 470	16
Støvsuger	678	2
Sum	54 848	100
Årsresultat	29 038	

6.5 RAPPORTERING OM BIDRAG FRA UTLANDET

Bidrag til tros- og livssynssamfunn fra utlandet har vært et svært omdiskutert tema i den offentlige samtalen i flere europeiske land som Norge, særlig i forhold til islam. Årsaken til den negative oppmerksomheten rundt slike pengestrømmer er en bekymring om at slike penger knytter migrantsamfunn til utenlandske religiøse aktører som undergraver norske lover og verdier.

Slike bekymringer er spesielt knyttet til brennbare religionspolitiske temaer som kjønnsdiskriminering og radikalisering. I mange tilfeller er nok frykten overdrevet av media, men flere konkrete saker viser at både statlige og ikke-statlige religiøse aktører i ulike land bruker økonomiske bidrag som en form

for soft-power for å påvirke trossamfunn i Europa. For eksempel har teokratiske stater som Saudi-Arabia blitt anklaget for å eksportere bokstavtro islam til europeiske land (Amghar 2012).

Slike temaer har vært en del av den politiske debatten i Norge ved flere anledninger. I 2010 grep for eksempel daværende utenriksminister Jonas Gahr Støre inn for å forhindre at en saudiarabisk privatperson skulle finansiere to moskébygg i Norge (NTB 2010). Slike hendelser er noe av bakgrunnen for at innstramningene i trossamfunnsloven blant annet innebar at samfunn som «tar imot bidrag fra stater som ikke respekterer retten til tros- og livssynsfrihet, kan nektes tilskudd» (Trossamfunnsloven 2020, § 6).

Diskusjonen om bidrag fra utlandet ble ytterligere aktualisert på slutten av 2023 da Nettavisen publiserte en serie artikler om utenlandsk finansiering av Det Islamske Forbundet (Holst, Aas & Heldahl 2023), som er en del av utvalget i denne rapporten. I årsrapporten fra 2022 svarer samfunnet nei på spørsmålet om det mottok bidrag fra utlandet. Dersom svaret er uriktig er det grunn til å undersøke saken og eventuelt vurdere om det er grunn til å se nærmere på utenlandsfinansiering i andre samfunn. Samtidig har det blitt påvist at Nettavisens artikkelserie inneholder alvorlige faktafeil (Elgvin 2024). Blant annet fremstår artikkelforfatternes koblinger mellom Det Islamske Forbundet og radikaliserings- og tendensiøse og udokumenterte påstander basert på klassisk islamfrykt.

Hensikten med denne rapporten er ikke å vurdere om enkeltsamfunn som Det Islamske Forbundet svarer korrekt på spørsmålet om utenlandsfinansiering. Dette er et stort spørsmål som krever en rapport i seg selv, eventuelt etterforskning. Spørsmålet har dessuten juridiske implikasjoner som tilsynsmyndighetene eventuelt må ta stilling til. Ut fra tidligere forskning å dømme er det uansett ikke grunn til å anta at muslimske samfunn i Norge mottar store beløp fra utenlandske aktører (Vogt 2008).

Blant samfunnene i utvalget er det kun tre av 50 samfunn som svarer at de mottar bidrag fra utlandet i sine årsrapporter. Alle tre er samfunn med sterke transnasjonale bånd og bidragene må forstås ut fra slike relasjoner. Ett av dem er Den katolske kirke, som har en transnasjonal og hierarkisk organisasjonsstruktur. Samfunnet mottar sannsynligvis økonomisk støtte fra Vatikanet eller andre katolske organisasjoner i utlandet. Det andre er Den amerikanske lutherske menighet i Oslo. Samfunnet henvender seg blant annet til engelskspråklig ambassadepersonell, studenter og turister, og virksomheten minner i så måte om den norske sjømannskirken. Samfunnet tilhører American Lutheran Church in America (ELCA) og mottar sannsynligvis økonomiske bidrag fra den organisasjonen. Det tredje samfunnet er det Mosaiske Trossamfund i Oslo. Samfunnets medlemmer er for det meste norske, men samfunnet har sterke bånd til Israel og det er sannsynlig at støtten fra utlandet stammer fra israelske givere.

Svarene i årsrapportene tyder på at svært få norske samfunn mottar økonomiske bidrag fra utlandet. I den offentlige og politiske debatten blir gjerne muslimske samfunn mistenkt for å motta slik støtte, men i dette utvalget er altså de tre mottagersamfunnene enten kristne eller jødisk. Samtidig er ikke utvalget representativt eller uttømmende. Nettavisens artikkelserie reiser en problemstilling om det er grunn til å undersøke om norske samfunn mottar mer økonomisk støtte fra utlandet enn det de rapporterer om.

6.5 INFORMASJONSGRUNNLAG

Utdragene fra regnskapene viser først og fremst de enorme størrelsesmessige, organisatoriske og geografiske forskjellene mellom norske samfunn. Flesteparten av de landsdekkene eller regionale samfunnene har som regel flere tusen medlemmer fordelt på ulike medlemssamfunn, underorganisasjoner eller lokallag, mens mange av de små samfunnene på bygda knapt har hundre medlemmer. Siden både størrelsen på tilskuddet og den samlede økonomisk støtten fra medlemmene henger sammen med medlemsantallet, har de store samfunnene helt andre økonomiske forutsetninger for sin virksomhet enn de små.

Det sprikende størrelsesforholdet kommer frem i samfunnenes inntekter, utgifter og eiendeler. De store samfunnene har større inntekter og eiendeler enn de små, men har også langt større utgifter knyttet til lønninger og drift av bygg og eiendommer. Dersom man ser på samfunnenes inntektskilder og kostnader prosentvis, er det imidlertid slik at samfunnenes regnskap likner og viser et mønster. Lokaler og eventuelt lønn til religiøst personell er de mest grunnleggende utgiftspostene som både små og store samfunn prioriterer først.

Derne gir stordriftsfordeler de større samfunnene mer handlingsrom sammenliknet med de små. For eksempel mottar de store samfunnene flere donasjoner og har relativt sett lavere kostnader knyttet til lokaler. De større samfunnene disponerer gjerne et overskudd som kan brukes til aktiviteter utover kjernevirksomheten. Samfunnene har dermed helt ulike forutsetninger for den daglige driften og disse forskjellene er et viktig utgangspunkt for vurderingen av samfunnenes virksomhet, rapportering og regnskapsføring.

Det statlige tilskuddet til tros- og livssynssamfunn i Norge er generøst sammenliknet med andre europeiske land (Furseth m.fl. 2015). Utdragene fra regnskapene i underutvalget viser også at tilskuddet utgjør samfunnenes viktigste inntektskilde uavhengig av om de er små eller store.

Regnskapsutdragene i underutvalget viser at det bare er DBHN som mottar aktivitetsstøtte. Regnskapene i hele utvalget viser at denne typen tilskudd gjerne tilfaller landsdekkende samfunn og store samfunn i byene, som har tid, kapasitet og interesse av å søke offentlige tilskudd utover den statlige tilskuddsordningen. Det er dermed mye som tyder på at stordriftsfordeler også gir større sannsynlighet for å motta aktivitetsstøtte. Slike ekstraintekter er imidlertid nærmest usynlige i regnskapene, selv om denne typen tilskudd gir viktig tilleggsinformasjon om det samfunnet som mottar tilskuddet. Aktivitetsstøtten brukes gjerne til brobyggende virksomhet som kommer storsamfunnet til gode.

Regnskapene viser også at økonomiske bidrag fra medlemmene utgjør en stor del av samfunnenes samlede inntekter, selv om andelen bidragene utgjør varierer fra et samfunn til et annet. I en minoritetskontekst som Norge, der mange samfunn må bygge opp religiøse fellesskap fra bunnen av, er slike medlemsbidrag spesielt viktige. Studier viser at pengegaver fra medlemmer er en viktig forutsetning for at migrantsamfunn kan etablere seg i Norge og å finansiere religiøse bygg (e.g.Vogt 2008).

Som nevnt viser regnskapsutdragene at samfunnenes største utgifter er knyttet til drift av bygg og ofte lønnsutbetalinger. Et fast samlingssted er en viktig forutsetning for religiøs kjernevirksom som felles bønn og feiring av høytider, og regnskapsutdragene viser at enten samfunnene eier eller leier lokaler

så utgjør utgifter knyttet til lokaler en stor andel av samfunnenes totale kostnader. På spørsmålet i årsrapporten om «hva tilskuddet fra staten har blitt brukt til» svarer alle samfunnene i underutvalget at pengene blant annet har blitt brukt til drift av bygg.

Lønnsutbetalinger og andelen av de totale kostnadene lønningen utgjør er mer avhengig av samfunnenes størrelse og organisasjonsform. De store samfunnene har gjerne fast ansatt religiøst personell og en administrasjon, og bruker dermed en større andel av inntektene til lønningsutbetalinger enn de små samfunnene. En del av disse utgiftene er også knyttet til reisevirksomhet. Regnskapsutdragene i underutvalget viser at slik reisevirksomhet ikke er begrenset til landsdekkende samfunn som DBHN, der medlemssamfunnenes geografiske spredning gjør reisevirksomheten nødvendig. Det er ofte slik at også langt mindre samfunn må betjene medlemmer som bor spredt og i noen tilfeller – blant annet i det buddhistiske Wat Buddhapas – fremstår reisevirksomheten forankret i religiøse tradisjoner.

For de aller fleste samfunn er lokaler og dernest personell til å lede tros- eller livssynsaktiviteter selve grunnforutsetningen for virksomheten. Kjerneaktiviteter som bønn, høytider, livsfaseritualer og tros- eller livssynsopplæring foregår i eide eller leide lokaler og aktivitetene ledes gjerne av lønnede ansatte eller frivillige. Mens kostnader til lokaler og personell er godt synlig i samfunnenes regnskaper, er imidlertid kostnadene knyttet til kjerneaktivitetene mindre tydelige. I mange tilfeller etterspør statsforvalteren tilleggsinformasjon om slike utgifter selv om de altså fremgår indirekte fra regnskapene. Regnskapsutdragene viser dermed at det er en avstand mellom de forventningene myndighetene har til samfunnenes regnskapsføring av tro eller livssynsvirksomhet og de aktivitetskostnadene samfunnene klarer å vise frem i årregnskapene.

I sum fremstår dessuten statsforvalterens saksbehandling som noe tilfeldig. Noen samfunn med relativt oversiktelige regnskaper blir bedt om å sende inn tilleggsinformasjon, som viser hvilke aktiviteter tilskuddet har blitt brukt til, mens andre samfunn med mer mangelfulle regnskaper ikke blir bedt om å sende inn tilsvarende informasjon. Den varierende saksbehandlingen kan forstås som forskjellsbehandling. Saksbehandlingen medfører dessuten ekstrarbeid både for statsforvalteren og for de aktuelle samfunnene, og fremstår som noe vilkårlig og urettferdig. Avstanden mellom myndighetenes forventninger og samfunnenes regnskapsføring tyder på systemet ikke fungerer helt som det skal.

Regnskapene i utvalget varierer i form og kvalitet og i sum gir de et uoversiktlig bilde av tros- og livssynsvirksomheten i samfunnene. Underutvalget i denne rapporten viser riktignok at materialet kan systematiseres og dermed gi en oversikt over samfunnenes inntekter, utgifter og eiendeler. Det hadde imidlertid vært mer hensiktsmessig med et regsskapssystem som både ga et klarere bilde av pengebruken i hvert samfunn, samt et mer oversiktlig helhetsbilde. Det kunne for eksempel blitt vurdert å tilpasse regnskapsføringen på tros- og livssynsfeltet ved å innføre en felles regnskapsmal liknende den Viento (2016, 15) tok til orde for å innføre blant frivillige organisasjoner.

Viento fremhever at innføringen av en mal for regnskap må være formåls effektiv, kostnadseffektiv og gjennomførbart. Disse forutsetningene må også gjelde for rapporteringen på tros- og livssynsfeltet. Formåls effektivitet innebærer at innføringen av nye standarder verken innebærer merarbeid for samfunnene eller for statsforvalteren. Flere av informantene i Viento-rapporten mente at «felles standarder kan virke forenkende under forutsetning av at malen er enkel og ikke for komplisert» (2016, 17). Kostnadseffektivitet betyr at tilskuddsmyndighetene må bruke en del tid og ressurser på å

utarbeide et nytt system, men at endringene kan medføre innsparinger på sikt. Samfunnenes regnskaper mangler ofte viktig informasjon om inntekter, eiendeler og kostnader og en mal for regnskap vil kunne spare statsforvalteren for mye arbeid med å innhente tilleggsinformasjon. Gjennomførbarheten handler om hvorvidt samfunnene vil kunne tilpasse seg en slik endring. I tråd med Vivotos konklusjon er det sannsynlig at slike endringer vil vurderes positivt dersom samfunnene oppfatter dem som forenkende (Vivento 2016, 18).

Innføringen av en eller annen form for mal ville gitt myndighetene et bedre helhetsbilde av virksomheten i samfunnene og et bedre grunnlag for å vurdere hvordan samfunnene bruker det offentlige tilskuddet til tros- eller livssynsvirksomhet. Samfunn som mottar tilskudd som er høyere enn NOK 300 000 er uansett forpliktet til å levere et regnskap som er revidert av statsautorisert eller registrert revisor. Selv om regnskapsloven stiller bestemte krav til hva slike regnskap skal inneholde, er ikke revisorrevideerte regnskap nødvendigvis egnet til å dokumentere tros- eller livssynsvirksomhet.

Hensikten med denne rapporten er ikke å gi en oppskrift på hvordan rapporteringssystemet burde se ut. Rapporten belyser snarere noen utfordringer knyttet til regnskapene, og drøftingen av utfordringene kan gi tilsynsmyndighetene et bedre grunnlag for eventuelle endringer. Hovedargumentet i denne delen av rapporten er at en mal for regnskap – enten for regnskapene som helhet, eller som et forenklet tillegg til regnskapet – vil kunne fremheve samfunnenes tros- og livssynsvirksomhet på en bedre måte enn det som er mulig å lese ut av dem i dag.

En slik mal kan inneholde en generell resultatdel, men også et mer spesifisert regnskap. Inntektsdelen av det spesifiserte regnskapet kan inneholde informasjon om hvilke former for offentlige tilskudd samfunnene mottar og eventuelt hvilke typer støtte de får fra medlemmene sine. Synliggjøringen av ulike former for tilskudd og støtte vil tydeliggjøre samfunnenes virksomhet utover kjerneaktivitetene deres.

Kostnadsdelen kan inneholde informasjon som tydeliggjør samfunnenes lønnskostnader og utgifter knyttet til drift av bygg. Samlingslokaler og religiøs personell fremstår som selve forutsetningen for samfunnenes virksomhet, og samfunnene burde få muligheten til å synliggjøre disse utgiftene bedre. Denne typen informasjon vil også kunne gi myndighetene bedre oversikt over de ulike formene for religiøse bygg (e.g. kirker/moskéer/templer) norske samfunn disponerer og hvilke typer religiøs personell (e.g. prester/imamer/ munk) som betjener byggene.

I tillegg burde samfunnene få en bedre mulighet til å vise frem frivillig arbeid, enten i årsrapportene eller i regnskapene. Statsforvalteren ber mange samfunn om tilleggsinformasjon som viser hva de bruker tilskuddet fra staten til, men i mange tilfeller er det nok slik at tilskuddet knapt dekker kostnader til drift av bygg eller utbetalinger av lønninger og at mange av aktivitetene i samfunnene besørges av frivillige. Et «frivillighetsregnskap» vil kunne synliggjøre dette arbeidet og den merverdien frivilligheten i samfunnene tilfører det norske storsamfunnet.

Kostnadsdelen kan også inneholde informasjon som tydeliggjør samfunnenes utgifter til spesifikke aktiviteter som for eksempel ungdomskonferanser, veldedig arbeid, inviterte forkynnere o.l. Mens kjerneaktivitetene som fellesbønn, høytider eller undervisning gjerne er knyttet til drifts- og lønnskostnader, fremheves ikke kostnader til andre aktiviteter godt nok. Selv om de samlede utgiftene til slike aktiviteter er små, utgjør de en viktig del av samfunnenes innadvendte og utadvendte virksomhet.

I fortsettelsen av kostnadsdelen kan balansedelen inneholde informasjon som tydeliggjør samfunnenes eiendeler, både i form av eiendommer og egenkapital. Det vil være nyttig for myndighetene å få en totaloversikt over samfunnenes eie- eller leieforhold, samt om de legger seg opp penger med tanke på å finansiere fremtidige bygg.

I sum vil en mal for regnskap tydeliggjøre samfunnenes inntekter, utgifter og eiendeler. En slik tydeliggjøring vil kunne bidra til å synliggjøre samfunnenes tros- eller livssynsvirksomhet. En felles mal vil sannsynligvis også gjøre både regnskapsføringen og saksbehandlingen av regnskapene mindre resurskrevende.

7. KJØNNSROLLER OG LIKESTILLING

Den tredje delen av dette FOU-oppdraget er å redegjøre for hvilke bilde årsrapportene gir av kjønnslikestilling i samfunnene. Denne problemstillingen er knyttet til spørsmål 4-9 i årsrapportskjemaet og utgjør dermed nesten halvparten av spørsmålene samfunnene skal svare på (se vedlegg). Overvekten av denne typen spørsmål i rapporteringsskjemaet speiler trolig den fremskutte plassen kjønnsroller har i den offentlige debatten om religion og myndighetenes ønske om politisk styring av kjønnsrollemønstrene i samfunnene.

På spørsmål (4) skal samfunnene redegjøre «for tilstanden når det gjelder kjønnslikestilling i tros- eller livssynssamfunnet, blant annet (...) hvor mange menn og hvor mange kvinner som sitter i samfunnets styrende organer». På spørsmål (5) skal samfunnene redegjøre for «tiltak som de har iverksatt eller planlegger å iverksette for å fremme kjønnslikestilling». Ifølge det gjeldene lovverket er altså samfunnene kun forpliktet til å rapportere om kjønnsbalansen i styrende organer og om eventuelle tiltak for å bedre kjønnslikestillingen. Spørsmålene er forankret i trossamfunnsloven (2020, § 7) og samfunnenes svar på spørsmålene kan gi myndighetene et kunnskapsgrunnlag til å vurdere nye likestillingstiltak, som for eksempel en revidert trossamfunnslov (BFD 2023).

På spørsmål (6) skal samfunnene svare på om de har eller praktiserer «begrensninger når det gjelder tilgang til egne aktiviteter, styrende organer, verv eller stillinger som har sammenheng med ett eller flere diskrimineringsgrunnlag i likestillings- og diskrimineringsloven» (2017). Dersom samfunnene svarer ja på dette spørsmålet, skal de på spørsmål (7) redegjøre for begrensningene. På liknende vis skal samfunnene på spørsmål (8) svare på om de har «segregerte tilbud», og på spørsmål (9) skal de «redegjøre» for kjønnssegregerte aktiviteter.

Ifølge lovverket har tros- og livssynssamfunn et saklig formål for kjønnsdiskriminering og kjønnssegregering (Likestillings- og diskrimineringsloven 2017, § 9). Med loven i hånd kan samfunnene altså forbeholde stillinger som prest, imam eller munk et bestemt kjønn, samt at de har anledning til å skille kjønnene i aktivitetene de tilbyr medlemmene sine. Samtidig forbyr likestillings- og diskrimineringsloven (2017) et bredt spekter av kjønnsdiskriminering, og i årsrapporten er samfunnene i utgangspunktet forpliktet til å redegjøre for samtlige av de kjønnede begrensningene de praktiserer.

I sum gir svarene på disse spørsmålene et svært sammensatt bilde av kjønnsrollemønstrene i samfunnene. Rapportene viser at kjønnsrollemønstret på tros- og livssynsfeltet er langt mer konservativt enn ellers i samfunnet, men også at kjønnsrollene i samfunnene er i endring. Kjønnslikestilling mellom menn og kvinner blir gradvis mindre kontroversielt i samfunnene. Endringen er spesielt tydelig i noen av de store muslimske samfunnene i byene, som ofte blir beskyldt for konservative holdninger til kjønn i den offentlige samtalen.

Samtidig medfører begrunnelsesplikten at samfunnene ikke bare skal rapportere om begrensninger som er knyttet til likestilling mellom menn og kvinner, men også om begrensninger som gjelder øvrige kjønnsidentiteter og seksuelle praksiser. Noen av samfunnene tolker loven slik og redegjør blant annet for forskjellsbehandling basert på seksuell praksis. LHBTQ+ knyttes stadig til religion i den offentlige og politiske debatten (NOU 2008), og i regjeringens handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold beskrives tros- og livssynssamfunn som et satsningsområde (KUD 2023).

Svarene i noen av rapportene tyder på at spørsmål om LHBTQ+ også har fått en viktigere plass innad i samfunnene. Mens holdninger til kjønnslikestilling mellom menn og kvinner er i endring, er spørsmål om LHBTQ+ langt mer kontroversielt i de fleste av samfunnene. Spørsmål om LHBTQ+ har sprengkraft i religiøse miljøer, og fordi myndighetene er svært opptatt av skeives rettigheter, er det ikke usannsynlig at saker som gjelder LHBTQ+-identitet blir en religionspolitisk utfordring og et vanskelig tema for samfunnene å rapportere om fremover.

Forslaget til innstramminger i trossamfunnsloven handler imidlertid først og fremst om å fremme likestilling mellom menn og kvinner i samfunnene. STL har beskrevet de foreslått endringene som premature (STL 2023b), og rapportene i utvalget viser at samfunnenes rapportering om kjønnsroller ikke fungerer etter hensikten. De aller fleste av samfunnene mener at kvinner og menn har samme verdi i deres religion, og mange av dem tolker dermed begreper som «begrensninger» og «segregering» annerledes enn myndigheten.

Feilrapportering kan tolkes som en grunn til å stramme inn loven ytterligere. BFD viser imidlertid at et enda strengere lovverk kan undergrave tillitten mellom samfunnene og storsamfunnet og dermed også det livssynsåpne samfunnet (BFD 2023). Rapportforfatterens egne observasjoner av tros- og livssynsfeltet stemmer overens med denne observasjonen. Denne rapporten viser også at mye av feilrapporteringen sannsynligvis skyldes spørsmålsformuleringene i årsrapportskjemaet. Dersom myndighetene ønsker å endre loven burde også rapporteringssystemet og begrunnelsesplikten utbedres.

7.1 SAMFUNNENES STYRENDE ORGANER

Mange av de muslimske samfunnene rapporterer om en overvekt av menn i samfunnenes styrende organer. Noen av dem har kun menn i styret. De fleste av samfunnene med en skjev kjønnsbalanse er små samfunn utenfor de store byene. Ingen av dem begrunner mangelen på likestilling teologisk og de fleste av dem har kvinner i sine styre. Tradisjonelt er imidlertid moskéer mannsdominerte arenaer (Nyhagen 2019) og ut fra den skjeve kjønnsbalansen beskrevet i flere av rapportene fremstår mannsdominansen i styrene som forankret i kjønnede tradisjoner.

På spørsmålet om tiltak for å fremme kjønnslikestillingen svarer mange av de muslimske samfunnene kort og vagt. Mange svarer at de ønsker flere kvinner i styrene, men at det er vanskelig å finne kvinner som ønsker styreverv. Nord Gudbrandsdal Islamske Kultursenter, som er et lite samfunn på Otta med om lag 60 medlemmer, rapporterer for eksempel at «det er ingen kjønnsdiskriminering, at det er bare menn som sitter i styret, men at det er ingen [kvinner] som har meldt seg heller». Forskning på kjønnsdeltagelse i moskéer viser imidlertid at slike svar er svært utbredte og at flere kvinner sannsynligvis tar på seg styreverv dersom det tilrettelegges bedre for det (Stene 2020).

Årsrapportene til de store muslimske samfunnene i storbyer som Oslo gir et helt annet bilde. Disse rapportene svarer langt mer utfyllende på spørsmålet om kjønnslikestilling og store landsdekkende eller regionale paraplysamfunn som ICC, Det Islamske Forbundet og DBHN rapporterer om at de arbeider systematisk for å bedre kjønnslikestillingen i samfunnenes styrende organer. I 2022 vedtok ICC blant annet nye vedtekter som «sikret minimum 40% kvinner i samfunnets styre». Kravet om kjønnskvolter i tros- og livssynssamfunnenes styrende organer har vært en del av den politiske

debatten over tid og svaret viser hvordan ICC har kommet lovendringsforslaget i forkjøpet. Rapportene dokumenterer viktige endringer i kjønnsrollemønstrene blant muslimske samfunn.

ICCs vedtak har ulike årsaker. Stene (2020, 49) viser at kjønnsrollene er i endring i flere moskéer og at et generasjonsskifte blant muslimer i Norge er en viktig årsak. En annen forklaring er ICCs utadvendte virksomhet, blant annet gjennom deltagelse i brobyggende paraplyorganisasjoner som STL. Alle de tre samfunnene beskrevet i forrige avsnitt er dessuten blant grunnleggerne av MDN og ICCs årsrapport gir et bilde av endringene som foregår blant MDNs medlemsorganisasjoner. På bakgrunn av rapportene til de tre samfunnene kan det slås fast at endring ikke bare skjer «i det stille» (Stene 2020), men også i full offentlighet.

Dette bildet gjelder ikke alle de store og urbane muslimske samfunnene i utvalget. Statsforvalteren etterspurte for eksempel tilleggsopplysninger om kjønnslikestillingen i Tawfiiq Islamsk Senter og fikk blant annet til svar at alle samfunnets ansatte er menn, men at samfunnet vil prioritere kvinnelige søkere fremover. I bare ett av de muslimske samfunnene består styret kun av menn. Ahmadiyya Muslim Jamaat rapporterer at samfunnet har flere underorganisasjoner med mannlige og kvinnelig styrer, men at hovedstyret i samfunnet har «22 mannlige medlemmer». Ahmadiyya er en egen trosretning innenfor islam (Mahmood 2022) og ifølge STLs høringssvar på forslag til endring av trossamfunnsloven har mannsdominansen i samfunnets styre teologiske årsaker (STL 2023b). Et kvoteringskrav i eventuelle lovendringer vil altså komme i konflikt med samfunnets trosgrunnlag og trosfrihet og viser noen av utfordringene knyttet til de planlagte innstramningene av trossamfunnsloven.

Totalt sett har de kristne samfunnene i utvalget en noe mer balansert kjønnsfordeling i sine styrende organer enn de muslimske samfunnene. De fleste av dem rapporterer at menn og kvinner er likestilte i religionen, men samtidig er det tydelig ut fra årsrapportene at det finnes store forskjeller på hvordan dette idealet gjenspeiles i samfunnenes styresammensetning. Disse forskjellene følger et mønster som likner på kjønnsrollemønsteret i de muslimske samfunnene.

Kjønns sammensetningen i styrene til noen av de kristne migrantmenighetene likner på sammensetningen i mange av de små muslimske samfunnene. For eksempel rapporterer Den Eritreiske Ortodokse Menighet i Rogaland at styret i samfunnet består av fire menn og en kvinne, mens Den Rumenske Menighet Speranta rapporterer om kun menn i sitt styre. Selv om de kristne migrantmenighetene ikke setter formelle begrensninger for kvinnelig lederverv, antyder rapportene at kulturelle og religiøse tradisjoner også begrenser kvinnelig deltagelse i mange av de kristne samfunnene.

På spørsmålet om tiltak svarer også noen av de kristne migrantmenighetene på samme måte som de muslimske migrantsamfunnene. For eksempel svarer Den Eritreiske Ortodokse Menighet i Rogaland at menigheten prøver å «motivere» kvinnene til å delta i aktiviteter og «styring av menigheten». Menigheten ble etablert i 1997 og er derfor et relativt nytt samfunn i forhold til mange av de andre samfunnene i utvalget. Den skjeve kjønnsfordelingen i noen av de kristne og muslimske migrantsamfunnes styre, samt samfunnenes mangelfulle rapportering om tiltak for å bedre kjønnsbalansen, kan tyde på at graden av tilknytning til Norge har vel så stor betydning for kjønnsroller i samfunnene som samfunnenes religiøse tilhørighet.

Samtidig er det flere av både de store og små protestantiske kirkene som oppgir at de praktiserer full likestilling i sine styreorganer. Når det gjelder de store menighetene i storbyene likner deres årsrapporter på rapportene til flere av de store muslimske samfunnene. For eksempel rapporterer Det Norske Baptistsamfunn i Oslo om fem kvinner og fire menn i sitt styre, mens Pinsebevegelsen rapporterer om syv kvinner og åtte menn i sin nasjonale stab.

I likhet med ett av de muslimske samfunnene forbeholder en av de protestantiske kirkene i utvalget styreverv for menn. Kristkyrkja på Stord rapporter at kirken i det daglige blir styrt av «kyrkelydsrådet», der det sitter fire menn og fire kvinner, men at dette rådet styres av et «eldsteråd» som kun er forbeholdt menn.

Styrene i de buddhistiske samfunnene er blant de aller mest likestilte i utvalget, enten de er små eller store. Den vietnamesiske buddhistiske og kulturelle forening i Trøndelag rapporterer for eksempel at «styret består av fem menn og fem kvinner». Buddhistforbundet, som har 16 tilsluttende organisasjoner, rapporter på sin side at forbundets styre består av «tolv kvinner og tolv menn». Den nøyaktige oversikten forbundet gir i rapporten over styresammensetningen i de 16 medlemsorganisasjonene viser dessuten at andelen menn og kvinner i alle styrene til sammen er tilnærmet lik.

I de hinduistiske samfunnene er bildet noe sammensatt. Både Eelam Tamilar Sangam og Norway Hindu Maha Sabai rapporterer om flere kvinner enn menn i sine styrer. Molde Hinduistiske Trossamfunn feiltolker spørsmålet og svarer at samfunnet er «opptatt av likestilling og at begge kjønn deltar i samfunnets aktiviteter». Norges Hindu Kultur Senter rapporterer at styret består av tolv menn og tre kvinner og forklarer på samme måte som noen av de små muslimske og kristne migrantsamfunnene at det er «utfordrende å rekruttere kvinner i styret».

I de to sikhistiske samfunnene er bildet todelt. Gurduara Sri Guru Navak Dev Ji har i likhet med det muslimske samfunnet ICC nedfelt kjønnslikestilling i vedtektene og rapporterer om «minst 40/60 deling av begge kjønn i styret de siste 10-15 årene». Shri Guru Ram Das Sikh Sangat Vestfold rapporterer mer upresist at «likestillingsidealet står sterkt hos sikh». Som svar på statsforvalterens etterlysning av tilleggsopplysninger om styresammensetningen, svarer samfunnet at det er «ingen kvinner i styret», men at «dette er helt tilfeldig».

Det Mosaiske Trossamfund har også nedfelt «full likestilling mellom kjønnene» i sine vedtekter. Samtidig består samfunnets styre av «seks menn og tre kvinner». DMT har full likestilling som et mål, men rapporterer i likhet med flere av de andre samfunnene at det er vanskelig å rekruttere frivillige til frivillige verv.

Human-Etisk Forbunds styresammensetninger er tilsynelatende blant de mest likestilte i utvalget. Sett i lys av HEFs humanistiske verdigrunnlag, der likestilling mellom kjønnene står sentralt, er ikke likestillingen i samfunnet et spesielt oppsiktsvekkende funn. Samfunnet rapporterer utfyllende om kjønnsbalansen i ulike styrer og redegjørelsen viser en overvekt av kvinner i styrene. Overvekten av kvinner er et eksempel på at en ujevn kjønnsbalanse i kvinners favør også finnes blant samfunnene i utvalget.

Kjønnsbalansen i samfunnenes styrer viser et sammensatt bilde. Rapportene tyder på at samfunnenes religiøse og kulturelle tilhørighet har betydning. Alle verdensreligionene inneholder kjønnede

tolkningstradisjoner, men det er særlig de muslimske og kristne samfunnene som rapporterer om mannsdominerte styresammensetninger, og i noen få av rapportene begrunnes de skjeve styresammensetningene teologisk. Samtidig viser rapportene at flere av samfunnene som rapporterer om slike kjønnsrollemønstre gjerne er små kirker på bygda eller kristne, muslimske, sikhistiske eller hinduistiske migrantsamfunn. Bildet er som regel annerledes blant de store og veletablerte muslimske og kristne samfunnene i de større byene, som både rapporterer om en mer likestilt kjønnsbalanse i styrende organer, samt om tiltak for å endre kjønnsbalansen ytterligere.

7.2 RELIGIØST BEGRUNNEDE BEGRENSNINGER

Samfunnene skal også svare på om de har eller praktiserer «begrensninger når det gjelder tilgang til egne aktiviteter, styrende organer, verv eller stillinger som har sammenheng med ett eller flere diskrimineringsgrunnlag i likestillings- og diskrimineringsloven». Dersom samfunnene svarer ja på dette spørsmålet, skal de på neste spørsmål redegjøre for begrensningene. Deretter skal samfunnene svare på om de har «segregerte tilbud» og «redegjøre» for segregeringen dersom det praktiseres (se vedlegg).

Blant de muslimske samfunnene er det kun Tawfiiq Islamske Senter og DBHN som svarer ja på spørsmålet om «eventuelle begrensninger» for kjønnslikestilling. I sin redegjørelse svarer for eksempel DBHN at «en imam i våre moskéer kan kun være mann» og at «det er etter vår lære». I redegjørelsen svarer samtidig samfunnet at de har ansatt en kvinne som også kan «lede bønn, men kun for kvinner». Det at imam-rollen er forbeholdt menn samsvarer med det store bildet blant muslimske samfunn i Norge (Vogt 2008).

På likende vis svarer kun fem av de muslimske samfunnene ja på spørsmålet om de har «segregerte tilbud». For eksempel svarer Det Islamske Forbundet at «vi har egne bønneplasser for kvinner og andre for menn». Slik er det også i andre muslimske samfunn i Norge, der menn og kvinner som regel ber adskilt og der mange av aktivitetene er kjønnsdelte (Nyhagen 2019).

Det store flertallet av de muslimske samfunnene svarer altså nei på begge spørsmålene. Forskjellsbehandling kan begrunnes med henvisning til islamsk tolkningstradisjon og ifølge lovverket har samfunnene anledning til å forskjellsbehandle kjønnene på et slikt grunnlag. Svarene tyder dermed på at de fleste samfunnene tolker de to spørsmålene på en annen måte enn det som er BFDs hensikt. Feiltolkningen medfører også at bare de færreste redegjør for eventuelle begrensninger når det gjelder «tilgang til aktiviteter, styrende organer, verv eller stillinger» og eventuelle «segregerte tilbud».

Noe av det samme bildet avtegner seg også i svarene fra de kristne samfunnene i utvalget, men i mindre grad enn i de muslimske. Fire av de kristne samfunnene svarer ja på spørsmålet om «eventuelle begrensninger» for kjønnslikestilling og samtlige av dem er norske protestantiske kirker. Men i svarene til disse samfunnene handler begrensningene i mindre grad om forskjellsbehandling mellom menn og kvinner, og i stedet om begrensninger når det gjelder andre former for kjønnsidentitet og seksuell praksis. På spørsmålet om begrensninger svarer for eksempel Kristkyrkja på Stord at «vi er et kristent kirkesamfunn og kan derfor ikke åpne styrende organer for folk fra andre religioner, ei heller personer som lever i homofile samboerskap». På liknende vis svarer Den Evangelisk Lutherske Frikirke at «vi forstår bibelen slik at ekteskapet er ment å være en livslang ordning mellom én mann og én kvinne»

og at Frikirken derfor ikke vier «likekjønnede par, og ordinerer ikke noen som lever i seksuell relasjon utenfor ekteskapet (...)».

Ifølge likestillings- og diskrimineringsloven (2017, § 6) er diskriminering på bakgrunn av kjønnsidentitet og seksuell orientering ulovlig dersom ikke et «saklig formål» for forskjellsbehandlingen ligger til grunn (§ 9). Forskjellsbehandling begrunnet i religioner og livssyns lære er ifølge loven en lovlig forskjellsbehandling. Slik spørsmålet om begrensninger er formulert i rapporteringsskjemaet, skal derfor samfunnene svare på om de diskriminerer på et slikt grunnlag og deretter redegjøre for forskjellsbehandlingen. Selv om loven favner langt bredere enn forskjellsbehandling mellom menn og kvinner, er det kun de fire kristne samfunnene som også redegjør for kjønnsdiskriminering på bakgrunn av kjønnsidentitet og seksuell orientering. Deres tolkning av spørsmålet henger sannsynligvis sammen med at vigslar av likekjønnede par og ordinerer av skeive prester er et svært omstridt tema i frikirkelige miljøer. På samme måte som storsamfunnets forventninger til muslimer har betydning for samfunnenes rapportering om blant annet kjønnslikestilling mellom menn og kvinner, har offentlige og interne diskusjoner om kjønnsidentitet og seksuell orientering i de protestantiske kirkene betydning for hvordan de velger å rapportere og redegjøre for LHBTQ+-tematikk.

De fleste av de kristne samfunnene i utvalget svarer nei på spørsmålet om «eventuelle begrensninger». I de protestantiske kirkene er en økende andel av prestene kvinner, men i Den katolske kirken og i de ortodokse kirkene er prestevervet forbeholdt menn. Den katolske kirke svarer også nei på dette spørsmålet, men svarer i redegjørelsen for «tilstanden når det gjelder kjønnslikestilling» at kirken «har på teologisk grunnlag kun mannlige prester». Ingen av de fem ortodokse kirkene svarer ja på spørsmålet eller redegjør teologisk for at prestene deres må være menn. I likhet med de muslimske samfunnene er det dermed grunn til å tro at de feiltolker spørsmålet.

Ut fra rapportene er det tydelig at «segregerte tilbud» er langt vanligere blant de muslimske samfunnene sammenliknet med de kristne. Mens muslimske menn og kvinner som regel ber hver for seg under moskéenes fellesbønner, deler kristne menn og kvinner samme lokale under gudstjenesten i de ulike kirkesamfunnene. Det er mulig at enkelte migrantmenigheter har noen «segregerte» tilbud, men slike aktiviteter fremgår ikke av rapporten.

Det mosaiske trossamfund svarer ja både på spørsmålet om «begrensninger» og «segregerte aktiviteter». I redegjørelsen for begrensninger svarer samfunnet at det er «nødvendig for religionsutøvelsen (...) og at det «gjelder at kun menn kan lede gudstjenesten». I redegjørelsen for «segregerte tilbud» utdyper samfunnet at menn og kvinner sitter adskilt under «formelle gudstjenester» og at jenter og gutter er adskilt i forbindelse med *bat mitzva* og *bar mitzva*-opplæringen. Det mosaiske trossamfund er dermed blant de få samfunnene som tolker spørsmålene riktig og som svarer i tråd med statsforvalterens hensikt.

Samtlige av de hinduistiske, buddhistiske og sikhistiske samfunnene svarer også nei på spørsmålet om «eventuelle begrensninger». Også her feiltolker sannsynligvis flere av samfunnene spørsmålet. Når for eksempel Buddhist Thaikultur i Larvik redegjør for tilstanden om kjønnslikestilling, rapporter samfunnet at «det er kun menn som kan bli munk». På liknende vis er de aller fleste hindu-prester menn fra bestemte kaster (Jacobsen 2012). Likevel svarer både de buddhistiske og hinduistiske samfunnene nei på spørsmålet om begrensninger. Samtidig svarer ingen av samfunnene knyttet til hinduisme, buddhisme eller sikhisme ja på spørsmålet om «segregerte tilbud». Rapportene og

redegjørelsene tyder på at kvinner og menn deltar på de samme aktivitetene i hinduistiske, buddhistiske og sikhistiske samfunn.

Likestillings- og diskrimineringsloven (2017, § 9) åpner for «lovlig forskjellsbehandling», når forskjellsbehandlingen «har et saklig formål». Ifølge loven er religiøse tradisjoner og fortolkninger et saklig formål. Tros- og livssynssamfunn har dermed anledning til å velge egne religiøse ledere, blant annet basert på kjønnsidentitet og seksuell orientering (Endsjø 2022, 51). Med loven i hånd kan samfunnene også avgrense menn eller kvinners tilgang til egne aktiviteter så lenge dette er teologisk begrunnet, og i årsrapportene er de derfor forpliktet til å redegjøre for eventuelle begrensninger.

Rapportene viser at i de fleste av samfunnene må prestene, imamene og munkene være menn. Men på spørsmålet i årsrapporten om samfunnene «praktiserer begrensninger når det gjelder tilgang til egne aktiviteter, styrende organer, verv, eller stillinger som har sammenheng med ett eller flere diskrimineringsgrunnlag i likestillings og diskrimineringsloven» (2017, § 6) svarer de aller fleste av samfunnene nei. Dermed redegjør de færreste av samfunnene for begrensningene som praktiseres.

En liknende feiltolkning viser seg i svarene på spørsmålet om samfunnene har «segregerte tilbud», særlig i svarene og redegjørelsene til en del av de muslimske samfunnene. Feiltolkningen av de to spørsmålene er gjennomgående i samfunnenes årsrapporter og tyder på at denne delen av rapporteringsskjemaet ikke fungerer særlig godt etter hensikten. Statsforvalteren får dermed et feil helhetsbilde og et svakt informasjonsgrunnlag til å vurdere kjønnsrollene og likestillingen i samfunnene.

7.3 INFORMASJONGRUNNLAG

Regelverket og svarene på spørsmål 4-9 i rapporteringsskjemaet gir et sammensatt grunnlag til å hente ut informasjon om kjønnsroller og likestilling i samfunnene. På spørsmål (4) skal samfunnene «redegjøre for tilstanden når det gjelder kjønnslikestilling», blant annet om kjønnsbalansen i samfunnenes «styrende organer». Svarene i utvalget viser at årsrapportene gir et relativt godt grunnlag til å hente ut den informasjonen statsforvalteren trenger. Rapportene viser at styrene i mange av samfunnene er dominert av menn og i noen få av rapporter begrunnes kjønnsforskjellene religiøst. Samtidig rapporterer mange av samfunnene om tilnærmet kjønnslikestilte styrer, blant annet flere av de store og veletablerte muslimske samfunnene i byene.

Svarene på spørsmål (5) i årsrapporten, der samfunnene skal redegjøre for «tiltak de har iverksatt eller planlegger å iverksette for å fremme kjønnslikestilling» tegner et liknende bilde. Mens mange av de små samfunnene redegjør mangelfullt om tiltak, rapporterer flere av de større samfunnene utfyllende om ulike tiltak for å endre kjønnsbalansen i styrende organer. Rapportene i utvalget tyder på at samfunnenes bevissthet rundt kjønnslikestilling og tiltak for å endre kjønnsrollemønstre er vel så knyttet til samfunnenes størrelse, organisasjonsform, tilknytning til Norge og geografisk forankring som samfunnenes religiøse tilhørighet.

Regelverket og svarene på spørsmål 6-9 i rapporteringsskjemaet gir et mer begrenset grunnlag for å hente ut informasjon om praktisering av kjønnslikestilling i samfunnene. Samfunnene skal rapportere om kjønnsbegrensninger (spørsmål 6) og «segregering» (spørsmål 8), men de fleste av dem feiltolker spørsmålene og redegjør derfor heller ikke for begrensningene (spørsmål 7 og 9). Dette medfører et

svakt kunnskapsgrunnlag og at både statsforvalteren og samfunnene må bruke ekstra tid og ressurser på å fremskaffe riktig informasjon.

En del av ansvaret for feilrapporteringen hviler på samfunnene. Spørsmålene fremstår i utgangspunktet ikke som spesielt kompliserte, men det store antallet feiltolkninger tyder på at spørsmålene ikke er godt nok formulert og derfor burde formuleres klarere. Myndighetene er opptatt av å anvende klarspråk og en eventuell revidering må ta hensyn til bredden av tros- og livssynssamfunn i Norge. Mange av samfunnene er små migrantsamfunn og i motsetning til de større og mer veletablerte samfunnene disponerer de ikke alltid de nødvendige språkkunnskapene eller kompetansen for å tolke spørsmålene i henhold til lovverket. I tillegg til at begreper som «verv» eller «stillinger» kan oppleves som fremmedord, kan også myndighetene spørre mer direkte om samfunnets imam, prest eller munk må være en mann, eller om de som bestemmer og styrer i samfunnet må være menn.

Denne rapporten peker også på at myndighetene burde være bevisst på at formuleringene i årsrapportmalen kan oppfattes som maktspråk, selv om det ikke er intensjonen. Mange av samfunnene i utvalget rapporterer om at kvinner og menn er likestilte i deres religion, selv om de ifølge norsk lov ikke nødvendigvis er det. Utgangspunktet for å tolke spørsmålene kan med andre ord være forskjellig. Bruken av ord som «segregerte» har en svært negativ betydning i den offentlige samtalen og forsterker denne avstanden. Myndighetene burde være mer bevisste på betydningen av språk og omformulere spørsmålene på en måte som gjør at samfunnene ikke oppfatter dem som truende eller unødvendig fremmedgjørende. Det kunne for eksempel vært mer formålstjenlig å be samfunnene om å redegjøre for tilbud der menn og kvinner er «adskilt», blant annet i felles bønn, snarere enn å be dem om å redegjøre for «segregering».

8 KONKLUSJON OG DISKUSJON

Hovedformålet med dette FOU-oppgdraget er å gjøre rede for hvordan samfunnene bruker tilskuddet fra staten og i hvilken grad rapporterings- og regnskapssystemet gir et godt grunnlag for å hente ut informasjon om samfunnenes tros- og livssynssynsvirksomhet. Ifølge trossamfunnsloven (2020, § 7) skal samfunnene gjøre spesielt rede for «aktiviteter og tilbud for barn og unge», «tilstand og tiltak når det gjelder kjønnslikestilling i virksomheten» og eventuelle økonomiske «bidrag fra utlandet». Ifølge trossamfunnsloven (§ 9) har samfunnene også vigselfrett. De må få godkjent et vigselfritual av Barne- og familiedirektoratet, for deretter å kunne søke om vigselfmyndighet hos Statsforvalteren. BFD har gjort et utvalg på 50 samfunn, og samfunnenes årsrapporter og regnskaper utgjør til sammen det viktigste empiriske grunnlaget for rapporten.

Del 2 og 3 gir et bilde av tros- og livssynsmangfoldet i Norge og dermed også i utvalget. Samfunnene formes blant annet av forskjellig religiøse og etniske tilhørigheter, særlig migrantsamfunnene. Samtidig er mange av disse samfunnene veletablerte i norske lokalsamfunn. De er en del av et større norsk tros- og livssynsfelt, og de har tilknytning til norske byer og tettsteder. Samfunnene påvirkes av hverandre, de formes av lokalsamfunnene de er en del av og de institusjonaliseres gradvis gjennom myndighetenes styring på religionsfeltet.

Dette bekreftes av Roy (2010) og Vinding (Vinding 2018) som peker på en «kirkeleggjøring» (churchification) av religionsmangfoldet i Europa, der migrantsamfunn formatteres inn i en bestemt organisasjonsstruktur som likner på kristne menigheter. En liknende «kirkeleggjøring» gjør seg gjeldene i Norge, hvor myndighetenes krav til organisasjonsstruktur, medlemsantall, ledelse og virksomhet bidrar til at samfunnene likner mer og mer på kirkesamfunn, bestående av en avgrenset menighet som ledes av én bestemt type religiøs leder i ett fast forsamlingslokale. Standardiseringen kan gjøre det lettere å forholde seg til og kontrollere samfunnene, samtidig som myndighetene må være bevisste på at et livssynsåpent samfunn også betinger en viss grad av religiøs selvråderett og at den statelige styringen kan gå på bekostning av religionsfriheten.

Parallelt med den statlige styringen vitner årsrapportene om en fornorsking av samfunnene. I tillegg til at stadig mer av undervisningen i norske migrantsamfunn foregår på norsk, viser rapportene at mange av dem innlemmer kristne begreper som «gudstjeneste» og «søndagsskole» i sitt religiøse begrepsapparat. For å tilpasse seg det norske samfunnet tilbyr dessuten Buddhistforbundet konfirmasjon og konfirmasjonsundervisning til medlemmene sine. Årsrapportene tyder på at fornorskingen også gjelder kjønnsrollemønstre i samfunnene, og det er viktig at myndighetene ser og anerkjenner disse endringene.

Ifølge FOU-oppgdraget skal denne rapporten også peke på hva som ikke kommer frem i samfunnenes rapportering, «som det kunne vært mer hensiktsmessig å vite noe mer om». Paraplyorganisasjoner som STL, NKR og IRN er sentrale ledd i det norske tros- og livssynsfeltet, og organisasjonenes egne nettsider viser at mange av samfunnene i utvalget er med i slike samarbeidsorganisasjoner. På tross av samarbeidsorganisasjonenes viktige rolle i dialog- og brobyggingsarbeid underrapporteres samfunnenes bidrag i dette arbeidet. Samfunnene kunne fått bedre mulighet til å vise frem slike bidrag, og spørsmål 2 i årsrapporten kunne løftet frem dialogvirksomhet som et eksempel på «annet arbeid».

Del 4 i rapporten omhandler norsk religionspolitikk og løfter frem tidligere forskning, begreper og teoretiske perspektiver som belyser særtrekk ved styringen av det norske tros- og livssynsfeltet. Både statlige og ikke-statlige aktører samarbeider om styringen av norsk religionspolitikk, og den horisontale maktfordelingen er ifølge Stålsett-utvalget (NOU 2013) en forutsetning for et velfungerende livssynsåpent samfunn. For samfunnene innebærer imidlertid myndighetenes «aktivt støttende religionspolitikk» (Bakkevig 2002) en del forpliktelser, blant annet samfunnenes rapporteringsplikt om kjønnslikestilling og eventuelle økonomiske bidrag fra utlandet.

Gjennom den nye trossamfunnsloven ble rapporteringsplikten utvidet, og forslaget til nye lovendringer tyder på ytterlige innstramninger, blant annet når det gjelder krav til kjønnslikestilling i samfunnenes styrende organer. I BFDs høringsnotat (BFD 2023) om forslag til endringer i loven går departementet langt i å hevde at tilskudd til tros- og livssynssamfunn er en generøs statlig støtteordning snarere enn en form for kompensasjon som samfunnene mottar for den betydelige økonomiske støtten Den norske kirke får over statsbudsjettet. I så måte hevder BFD at tilskuddsordningen gir myndighetene anledning til å stramme inn trossamfunnsloven ytterlige uten at slike lovendringer går på bekostning av trosfriheten. Forskning på tros- og livssynsfeltet problematiserer imidlertid en slik fortolkning av lovverket (Schmidt 2015; Plesner 2016; Endsjø 2022; Stålsett 2021), og høringsnotatet burde drøftet flere ulike syn.

BFD er imidlertid tydelig på at for inngripende krav i ytterste konsekvens kan føre til at noen samfunn trekker seg helt ut av tilskuddsordningen. Et slikt forbehold er noe av grunnlaget for at BFD anbefaler et slags kompromiss der en ny lov ikke vil stille et absolutt krav til minst 40 prosent av hvert kjønn i samfunnenes styrende organer, men heller vil forplikte samfunnene til å rapportere om målrettede tiltak for å oppnå en slik kjønnsbalanse (BFD 2023). Lovendringsforslaget er forankret i Hurdalsplattformen (Støre-regjeringen 2021) og forvaltningen må forholde seg til regjeringens politikk. Samtidig viser høringsnotatet at BFD er bevisst på at tros- og livssynssamfunnene opplever et politisk og juridisk press. Den livssynsåpne modellen i Norge gjør at samfunnene har stor tillitt til staten. Det er derfor viktig at BFD omsetter omskiftelige politiske beslutninger til en tros- og livssynspolitikk som ikke undergraver denne tillitten.

Del 5, 6 og 7 av rapporten tar utgangspunkt i samfunnenes 50 årsrapporter og regnskaper og utgjør analysedelene for det empiriske materialet i utvalget. Del 6 tar utgangspunkt i årsrapportene, og handler om samfunnenes aktiviteter og hvordan samfunnene rapporterer om virksomheten. Tidligere forskning beskriver et sett av kjerneaktiviteter i norske tros- og livssynssamfunn, og årsrapportene i utvalget viser at de aller fleste av samfunnene, enten de er store eller små, tilbyr (a) gudstjenester/bønn/høytider; (b) livsfaseritualer og; (c) tros- og livssynsopplæring. Disse aktivitetene formes av ulike religiøse tradisjoner og har derfor svært forskjellig innhold, men likner ofte på hverandre i form.

De aller fleste av samfunnene i utvalget rapporter utfyllende om kjerneaktivitetene, og rapporteringen gir tilsynsmyndighetene et godt bilde av kjernevirksomheten deres. I avslutningen på del 5 fremheves det at spørsmålene i rapporteringsskjemaet ikke etterspør informasjon om forsamlingslokaler. Både tilpassede lokaler og egnede ledere er en viktig forutsetning for tros- eller livssynsrelaterte samlinger, og det hadde vært formålstjenlig for tilsynsmyndighetene å få vite noe om hva slags lokaler og hvilken type ledere de ulike samfunnene disponerer til kjernevirksomheten. Fysiske lokaler og bruken av tros- eller livssynsledere har også stor betydning for samfunnenes samlede utgifter, og slik

tilleggsinformasjon har betydning for helhetsvurderingen av årsrapportene og regnskapene. Spørsmålet om lokaler eller ledere kunne enten vært formulert som et eget spørsmål, eller vært en integrert del av spørsmål (1) i rapporteringsskjemaet.

Samtidig er det slik at de store samfunnene som regel disponerer mer egnede lokaler og bedre egnet personell til å organisere kjerneaktivitetene sammenliknet med de små. Med andre ord har de store samfunnene bedre rammevilkår og kan derfor tilby flere og mer regelmessige kjerneaktiviteter, i tillegg til at de har bedre forutsetninger for å kunne rapportere profesjonelt om aktivitetene. I ett av spørsmålene i årsrapportskjemaet som handler om undervisning skal for eksempel samfunnene gi en kort beskrivelse av «formen på opplæringen», og ut fra rapportene er det tydelig at de store samfunnene er bedre rustet til å gi et mer presist svar enn de små. Undervisning i små samfunn foregår gjerne i leide lokaler og ledes ofte av frivillige. Forutsetningene for et systematisk undervisningsopplegg er dermed begrenset, og tilsynsmyndighetene kan derfor heller ikke ha for høye forventninger til graden av profesjonalitet i rapporteringen om undervisningsformen.

Størrelse og resursrunnlag fremstår også som avgjørende for om samfunnene har vigselfrett og i hvilket omfang de benytter seg av retten til å vie par. En del av samfunnene rapporterer om at de legger til rette for ekteskapsseremonier, men bare tolv av dem har vigselfrett. De fleste av dem er enten store samfunn i urbane strøk eller små kirker på mindre tettsteder. I en rapport om STL (Døving 2022, 31) oppgav flere av organisasjonens medlemssamfunn at vigself medførte mye «jobb og ansvar» og at de derfor ikke benyttet seg av denne retten. Denne rapporten viser en sammenhengen mellom størrelse, ressursgrunnlag og tilleggsaktiviteter, og det er sannsynlig at mange av de små og mellomstore samfunnene i utvalget velger å prioritere kjernevirksomhet fremfor å søke om og benytte seg av vigselfretten.

Med noen få unntak fremstår også samfunnenes størrelse og ressursgrunnlag som avgjørende for aktivitetstilbudet utover kjerneaktivitetene. Ut fra rapportene fremstår informasjonsvirksomhet, dialogarbeid og diakoni/veldedighet som fremtredende tilleggsaktiviteter. Digital informasjonsvirksomhet er en viktig tilleggsaktivitet, og noen samfunn har forseggjorte nettsider som viser frem virksomheten deres. Nettsidene kan gi statsforvalteren viktig tilleggsinformasjon, og i de øverste feltene i årsrapportskjemaet – der samfunnene skal fylle inn formalia – kan BFD be om samfunnenes hjemmesideadresse.

For noen samfunn kan veldedighet eller forkynnelsesvirksomhet være en kjerneaktivitet, og noen av de små frikirkene har et høyt aktivitetsnivå utover kjerneaktivitetene. Samtidig er det særlig de store muslimske samfunnene i byen som rapporterer om tilleggsaktiviteter som dialogarbeid. Islam får ofte negativ omtale i den offentlige samtalen, og forskning viser at rapporteringen av dialogvirksomhet må forstås i sammenheng med de særforventningene som knyttes til muslimske samfunn (Körs 2018). BFD er imidlertid opptatt av dialogarbeid på hele tros- og livssynsfeltet og kunne etterspurt informasjon om dette i årsrapportskjemaet. Dialogarbeid har brobyggende effekter, og rapportene viser at arbeidet henger sammen med blant annet tiltak for kjønnslikestilling og forebygging av radikalisering i samfunnene.

Del 6 handler om bruk av tilskuddet og tar utgangspunkt i samfunnenes årsregnskaper. Samfunnene i utvalget har ulike religiøse tilhørighet, organisasjonsform, geografisk tilknytning og størrelse, og underutvalget på fire samfunn speiler disse hovedforskjellene. Regnskapene i utvalget varierer også i

form og kvalitet, og de fire forenklede regnskapene er typiske eksempler på hvordan inntekter, utgifter og eiendeler fordeler seg blant samfunnene i utvalget.

De fire regnskapene speiler de enorme forskjellene på samfunnenes ressursgrunnlag. Sammenliknet med de små samfunnene har de store samfunnene langt høyere inntekter, men også mye større utgifter. Dersom man ser på samfunnenes inntektskilder og kostnader prosentvis, er det imidlertid slik at samfunnenes regnskap likner og viser et mønster. Lokaler og eventuelt lønn til personell er samfunnenes mest grunnleggende utgitsposter, enten de er store eller små. De små samfunnene bruker gjerne hele tilskuddet til slike utgifter, og aktivitetskostnadene er dermed direkte knyttet til disse utgiftene. Når disse kostnadene fremgår tydelig av regnskapene, fremstår det derfor litt urimelig når statsforvalteren ber de små samfunnene om tilleggsinformasjon som viser hvilke aktiviteter tilskuddet har blitt brukt til.

På sin side har de store samfunnene stordriftsfordeler som gjør dem bedre i stand til å tilby andre aktiviteter utover kjernevirksomhet, samt å rapportere mer utfyllende om aktivitetene. For å kunne tilby slike aktiviteter er de små samfunnene mer avhengig av frivillig arbeid. Samtidig er det slik at frivillighet er en grunnleggende forutsetning for tros- og livssynsvirksomhet i både store og små samfunn, og frivilligheten er et gode for storsamfunnet som helhet. Dette arbeidet gir en merverdi utover tilskuddet fra staten, og myndighetene kunne gitt samfunnene en mulighet til å vise frem frivilligheten både i samfunnenes årsrapporter og regnskaper.

Regnskapene varier i form og kvalitet, og det er tid- og resurskrevende å få en oversikt over hvordan samfunne bruker tilskuddet til tros- og livssynsvirksomhet. Konsulentselskapet Vivento (2016) har foreslått å innføre en regnskapsmal for frivillighetssektoren. Ifølge selskapet må en slik løsning være formåls effektiv, kostnadseffektiv og gjennomførbar. Ettersom de fleste av samfunnenes regnskaper må være revidert av statsautorisert eller registrert revisor, følger det uansett med en rekke krav til regnskapets form. Likevel er det vanskelig å lese ut fra regnskapene hvordan tilskuddet brukes til tros- eller livssynsrelaterte aktiviteter. BFD må selv vurdere om innføringen av en form for mal vil være formålstjenlig. Hovedpoenget i denne rapporten er at departementet kan legge bedre til rette for at regnskapet tydeliggjør bestemte inntekter, utgifter og eiendeler.

På inntektssiden gjelder en slik synliggjøring for eksempel aktivitetsstøtte, som noen av samfunnene mottar i tillegg til det årlige tilskuddet. Selv om det sannsynligvis er egne rapporteringskrav til aktivitetsstøtten kan synliggjøringen gi statsforvalteren viktig tilleggsinformasjon. I forhold til kostnader er det særlig utgifter knyttet til samlingslokaler og personell det er verd å fremheve. I tillegg burde samfunnene få mulighet til å vise frem frivillig arbeid i tilknytning til årsregnskapene. Statsforvalteren ber i mange tilfeller samfunnene om å redegjøre for hvordan tilskuddet brukes, men i realiteten ser det ofte ut til at tilskuddet knapt nok dekker utgifter til samlingslokaler og personell. En stor del av aktivitetene i samfunnene besørges av frivillige, og BFD kan vurdere å innføre en form for «frivillighetsregnskap» som viser frem merverdien av dette arbeidet.

I utvalget er det bare tre av samfunnene som rapporterer å ha mottatt økonomiske bidrag fra utlandet som overstiger kr. 50 000. To av dem er kristne, mens ett av dem er jødisk. Årsrapportene tyder altså på at støtte fra utlandet ikke er særlig utbredt blant norske samfunn, heller ikke blant de muslimske som gjerne anklages for å motta slike bidrag i den offentlige samtalen. Samtidig er det utenfor dette FOU-oppdagets mandat å undersøke hvorvidt samfunnene faktisk mottar utenlandsstøtte. En slik kartlegging er selvfølgelig mulig å foreta, men ville krevd et annet FOU-prosjekt.

Del 7 handler om kjønnsroller og likestilling. Mange tros- og livssynssamfunn har et mer konservativt syn på kjønnsroller enn resten av samfunnet, og det finnes gode grunner til å forsøke å endre på dem. Samtidig viser forskning at kjønnsrollemønstre i samfunnene er i endring (Stene 2020), blant annet som følge av et generasjonsskifte og samfunnenes gradvise tilpasning til norske lokalsamfunn. Muslimske samfunn blir gjerne anklaget for å være de mest kjønnsdiskriminerende, men rapportene tyder på at konservative kjønnsroller også gjelder andre religioner i utvalget. Kjønnsforskjellene er mest fremtredende i kirkesamfunn på små tettsteder og i migrantsamfunnene, uavhengig av om sistnevnte er muslimske, kristne, sikhistiske eller hinduistiske.

I årsrapporten handler litt over halvparten av spørsmålene om kjønnslikestilling, og mye tyder på at en lovendring vil medføre en utvidet rapporteringsplikt om kjønnsfordelingen i samfunnenes styrende organer (BFD 2023). Uavhengig av innholdet i en eventuell lovendring tyder samfunnenes rapportering på at årsrapportskjemaet burde revideres. Årsrapportene viser nemlig at de fleste av samfunnene – både store og små – feiltolker spørsmålene om «begrensninger» og «segregering» i årsrapportskjemaet.

De aller fleste av samfunnene redegjør tydelig for kjønnsfordelingen i styrende organer (spørsmål 4). Rapportene viser at styrene i mange samfunn er dominert av menn, og i noen få av rapportene begrunnes kjønnsforskjellene religiøst. Samtidig rapporterer mange av samfunnene om tilnærmet kjønnslikestilte styrer, blant annet flere av de store og veletablerte muslimske samfunnene i byene. Det påfølgende spørsmålet i årsrapporten, der samfunnene skal redegjøre for «tiltak de har iverksatt eller planlegger å iverksette for å fremme kjønnslikestilling» (spørsmål 5), tegner et liknende bilde. Mens mange av de små samfunnene redegjør mangelfullt om tiltak, rapporterer flere av de større samfunnene utfyllende om en rekke tiltak for å endre kjønnsbalansen i styrende organer. Svarene på spørsmålene tyder på at samfunnenes bevissthet rundt kjønnslikestilling og tiltak for å forbedre likestillingen er vel så knyttet til samfunnenes størrelse, organisasjonsform, tilknytning til Norge og lokal forankring som samfunnenes religiøse tilhørighet.

Totalbildet viser at samfunnenes styrer er mannsdominerte, og at tiltakene for å endre sammensetningen varierer. Samtidig viser flere av årsrapportene viktige endringer. Mange politikere ønsker en innstramning av trossamfunnsloven, der det stilles krav om minst 40 prosent av hvert kjønn i samfunnenes styrende organer. STL (2023) beskriver forslaget til lovendring som «prematurt». I sitt forslag til endring i trossamfunnsloven tar ikke BFD til orde for et absolutt krav, men anbefaler heller at en lovendring skal forplikte samfunnene til å «jobbe for å oppnå» den ønskede kjønnsbalansen (Støre-regjeringen 2021). En slik lovendring vil bety at samfunnene må rapportere om hvordan de vil jobbe for å oppnå bedre kjønnsbalanse i styrene sine.

Det livssynsåpne samfunnet er preget av at gjensidig tillitsforhold mellom myndighetene og samfunnene. Tillitsforholdet kommer blant annet til uttrykk gjennom STLs arbeid og norsk tros- og livssynsdialog (Døving 2022; Elgvin 2021). Rapportene i utvalget viser at kjønnsrollene blant norske tros- og livssynssamfunn er i endring, og BFD har sannsynligvis rett i at fortløpende lovendringer, der samfunnene stilles overfor stadig strengere krav, kan føre til at samfunnene trekker seg helt ut av finansieringsordningen. På sikt kan en slik utvikling svekke grunnlaget for et livssynsåpent samfunn og dermed også for den velfungerende norske tros- og livssynspolitikken.

Svarene på spørsmålene om «begrensninger når det gjelder tilgang til egne aktiviteter, styrende organer, verv eller stillinger» (spørsmål 6) og om «segregerte tilbud» i samfunnene (spørsmål 8), samt

redegjørelsen for svarene på disse spørsmålene (spørsmål 7 og 9) gir, som påpekt i informasjonsgrunnlaget i del 7, et begrenset grunnlag for å hente ut informasjon om kjønnslikestilling i samfunnene. I de fleste av samfunnene må de religiøse lederne være menn, og i flere samfunn er kjønnene adskilt under religiøse samlinger. Ifølge likestillings- og diskrimineringsloven (2017, § 9) har samfunnene anledning til å forskjellsbehandle dersom forskjellsbehandlingen er religiøst begrunnet. Men rapportene viser at bare noen få samfunn forstår spørsmålene og redegjør teologisk/religiøst for eventuelle «begrensninger» og «segregering».

Forvaltningen er opptatt av klarspråk, og i denne rapporten fremheves det at myndighetene også bør være oppmerksomme på språkbruk som kan bli oppfattet som maktspråk av samfunnene. Spørsmålene i årsrapportskjemaet fremstår i utgangspunktet som ganske enkle å svare på, og noen av de mangelfulle svarene og redegjørelsene skyldes nok svake språkkunnskaper i noen av samfunnene. Samtidig tyder det store omfanget av feilrapportering blant alle typer samfunn på at spørsmålene ikke er godt nok formulert. I religionene i utvalget verdsettes dessuten både kvinner og menn høyt, uten at kjønnsrollemønstrene nødvendigvis samsvarer med likestillingsprinsipper i norsk lov. Slike forskjeller er sannsynligvis noe av grunnen til at mange av samfunnene feiltolker spørsmålene og hverken svarer at de praktiserer «begrensninger» for kjønnene eller «segregerer» dem. Dersom BFD ønsker et bedre informasjonsgrunnlag og flere religiøse begrunnelser for forskjellsbehandlingen, burde spørsmålene formuleres tydeligere. De burde heller ikke inneholde verdiladede begreper som gjør at spørsmålene oppleves fremmedgjørende av samfunnene, som tross alt redegjør ut fra en religiøs minoritetsposisjon overfor en sterk og sekulær stat.

LITTERATURLISTE

- AID. 2021. *Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (2021–2024)*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Amghar, Samir. 2012. "The Muslim World League in Europe: An Islamic Organization to serve the Saudi Strategic Interests?" *Journal of Muslims in Europe* 1 (2): 127–141.
- Arentzen, Thomas. 2018. "De ortodokse kirkene - østlige tradisjonsbærere." I *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*, redigert av Ola Tjørhom. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Austenå, Ann-Magrit. 2011. *Arven etter Sataniske Vers: den politiske kampen om religion og ytringsfrihet*. Oslo: Cappelen Damm.
- Bakkevig, Trond. 2002. *Samme kirke - ny ordning*. Oslo: Den norske kirke .
https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeordningen/2002-2012/bakkevig_utvalget_2002.pdf
- BFD. 2005. Forskrift om registrerte og uregistrerte trossamfunn.
- . 2023. *Høringsnotat: Forslag til endringer i trossamfunnsloven*. Barne- og familiedepartementet.
- Bredal, Anja, og Wærstad, Tone Linn. 2014. *Gift, men ugift: Om utenomrettslige vigsler*. ISF Rapport 2014: 6. Oslo: ISF.
- Brottveit, Ånund. 2020. *Bidrar trosmangfoldet til "parallelsamfunn"? En undersøkelse av tros- og livssynsamfunnene i Oslo*. KIFO Rapport 2020: 1. Oslo: KIFO.
- . 2023. "Mer religiøse enn sine foreldre: Religiøs overføring og individualisering blant norske muslimer." *Prismet* 4 (74): 313–334.
- Bråten, Beret, Josefine Jahreie, og Ragna Lillevik. 2017. *Innvandrerorganisasjoners rolle i integrering sett gjennom en statlig tilskuddsordning*. Fafo-rapport 2017: 14. Oslo: Fafo.
- Buddhistforbundet. 2024. "Oversikt organisasjoner." Buddhistforbundet.
<https://buddhistforbundet.no/medlemsorganisasjoner/>
- Bøe, Marianne, og Ingvild Flakerud. 2017. "A Minority in the Making: The Shia Muslim Community in Norway." *Journal of Muslims in Europe* 6: 179–197.
- Desta, Lemma. 2018. "Migrasjon og norsk kirkeliv: Afrikanske og asiatiske menigheter i Norge." I *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*, redigert av Ola Tjørhom, 295–312. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Døving, Cora, Alexa. 2016. *Å insistere på likebehandling – STL som politisk aktør gjennom 20 år (1996-2016)*. Oslo: STL
- . 2022. *Om å være tros- og livssynssamfunn i Norge*. Oslo: STL.
- Eggen, Nora. 2023. *Kunnskap og tilhørighet, tilhørighet og kunnskap: Undervisning for barn og unge i Muslimsk Dialognettverks medlemsmoskeer i Oslo*. Oslo: Muslimsk dialognettverk.
- Elgvin, Olav. 2021a. "Dialog, interessekamp og integrasjon: Islamsk Råd Norge og det norske samfunnet siden 1993." *Kirke og kultur* 4: 380–400.

- . 2021b. "Teologi og tilpasning: skillelinjer og konfliktlinjer i norsk organisert islam." *DIN - Tidsskrift for religion og kultur* 2: 41–65.
- . 2024. "Nettavisens artikkelserie om Rabita gir et feil bilde av hva moskeen står for." *Nettavisen*, 23. januar, 2024. <https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/rabita-moskeen-er-ikke-islamistisk/o/5-95-1591857>
- European Convention on Human Rights. 1950. Concil of Europe. [European Convention on Human Rights \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/Convention_on_Human_Rights/)
- Endsjø, Dag Øistein 2022. *Religion og menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksson, S. Kristin. 2022. "Analysing Governance of Religion in the Nordic Countries: Benefits of a Networks Approach and Roles of Research." *Nordic Journal of Religion and Society* 35 (1): 20–31.
- Furseth, Inger, Pål Repstad, S. Urstad Skålvoll, og Ole-Edvin Utaker. 2015. "Tros- og livssynssamfunnene og deres ledere - innadvendte eller utadvendte?" I *Religionens tilbakekomst i offentligheten: Religion, politikk, medier, stat og sivilsamfunn i Norge siden 1980-tallet*, redigert av Inger Furseth, 139–168. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grunnloven. Kongeriket Norges Grunnlov av 17.mai 1814. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17>
- Gurduara. 2024. "Oslo Gurdwara." Gurduara. <https://www.oslogw.no/>
- Hadland, Anne Bente. 2018. "Den katolske kirke - sakramentalt liv og hirarkisk struktur." I *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*, redigert av Ola Tjørhom, 101–124. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Human-Etisk Forbund. 2024. "Internasjonalt arbeid." <https://www.human.no/internasjonalt-arbeid>
- Holst, Inga, Sigmund Aas, og Henrik Heldahl. 2023. "Nettavisen kan avsløre at Rabita-moskeen i Oslo har brutt loven i flere år. Nå skal de rydde opp, lover de." *Nettavisen*, 15. desember, 2023.
- Horsfjord, Vebjørn, Sven Thore Kloster, Gina Lende, og Ole Jakob Løland. 2018. *Global kristendom. En samtidshistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Husebø, Dag, og L. Johannessen Øystein. 2018. "Interreligious dialogue in Oslo in the years following the terror attacks of 22 July 2011." I *Religion and Dialogue in the City. Case Studies on Interreligious Encounter in Urban Community and Education*, redigert av Julia Ipgrave, Thorsten Knauth, Anna Körs, Dörthe Vieregge, og Marie von der Lippe, 115–139. Münster: Waxmann Verlag.
- IRN. 2024. "Medlemsoversikt." Islamsk Råd Norge. <https://irn.no/medlemsoversikt/>
- Jacobsen, A, Knut. 2012. "Gudene på jorden møter norsk byråkrati: hinduismens prester, templenes forstandere og statlige reguleringer." I *Religiøse edere: makt og avmakt i norske trossamfunn*, redigert av Cora Døving, Alexa, og Berit Thorbjørnsrud, 187–199. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 2018a. "Buddhismen i Norge." I *Verdensreligioner i Norge*, redigert av A Jacobsen, Knut, 32–77. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 2018b. "En flerreligiøs verden og religionsmangfoldet i Norge." I *Verdensreligioner i Norge*, redigert av A Jacobsen, Knut, 13–31. Oslo: Universitetsforlaget.

- Kleive, V, Hildegunn. 2022. "Buddhistisk konfirmasjon." I *Møter og mangfold: Religion og kultur i historie, samtid og skole*, edited by V Kleive, Hildegunn, G Lillebø, Jonas, og Knut-Willy Sæther, 109–128. Oslo: Damm Akademisk.
- KUD. 2023. *Regjeringens handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold 2023–2026*. Oslo: Kultur- og likestillingsdepartementet.
- Körs, Anna. 2018. "How religious communities respond to religious diversity. Interreligious relations between claims and reality." I *Religion and Dialogue in the City: Case Studies on Interreligious Encounters in Urban Community and Education*, redigert av Julia Ipgrave, Thorsten Knauth, Dörthe Vieregge, og Marie von der Lippe, 23–54. Münster: Waxmann.
- Leirvik, Oddbjørn. 2010. *Religionspluralisme: Mangfold, konflikt og dialog i Norge*. Oslo: Pax.
- Likestillings- og diskrimineringsloven. Lov om likestilling og forbud mot diskriminering av 16.juni 2017 nr. 51 <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- Linge, Marius. 2022. "I arbeidet mot radikaliserings burde moskeene styrkes, ikke svekkes." *Aftenposten*, 7. september, 2022.
- Linge, Marius, og Sindre Bangstad. 2020. *Salafisme i Norge: Historien om Islam Net og Profetens Ummah*. Oslo: Minotenk.
- Mahmood, Amna. 2022. "Representasjon og lederskap i Ahmadiyya Muslim Jamaat: Unge ahmadiers religiøse utdannelse og posisjonering i det skandinaviske-islamske feltet." *DIN - Tidsskrift for religion og kultur* 1: 11–34.
- Mauss, Marcel. 1995. *Gaven - utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Cappelen upopulære skrifter.
- NKR. 2024. "Medlemssamfunn." Norges Kristne Råd. <https://norgeskristnerad.no/medlemssamfunn/>
- NOU. 2008. *Kvinner og homofile i trossamfunn: Likestillingslovens og arbeidsmiljølovens særlige unntak fra forbudet mot diskriminering*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- . 2013. *Det livssyns åpne samfunn: En helhetlig tros- og livssynspolitik*. Oslo: Kulturdepartementet.
- NTB. 2010. "Vil ikke ha Saudi-finansierte moskeer i Norge." *NRK*, 19. oktober, 2010. <https://www.nrk.no/norge/nei-til-saudi-finansierte-moskeer-1.7341759>
- Nyhagen, Line. 2019. "Mosques as Gendered Spaces: The Complexity of Women's Compliance with, And Resistance to, Dominant Gender Norms, And the Importance of Male Allies." *Religions* 10 (5): 1–15.
- Plesner, T. Ingvill. 2016. *Religionspolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 2019. "Sikrer ny lov om trosog livssynssamfunn minoriteters rettigheter?" *Kritisk juss* 45 (2): 57–65.
- Putnam, D, Robert. 1995. "Bowling Alone: America's Declining Social Capital." *Journal of Democracy* 61 (1): 65–78.
- Rabita. 2023. "Vi svarer." <https://www.rabita.no/vi-svarer/>
- Rana, M. Usman. 2016. *Norsk Islam: Hvordan elske Norge og Koranen samtidig*. Oslo: Aschehoug.

- Reichelt, Vilde. 2012. "Makt og lederskap i sikhismen, teori og praksis." I *Religiøse ledere: Makt og avmakt i norske trossamfunn*, redigert av Cora Døving, Alexa, og Berit Thorbjørnsrud, 169–186. Oslo: Universitetsforlaget.
- Repstad, Pål. 2020. *Religiøse trender i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rian, Dagfinn. 2018. "Jødedommen i Norge." I *Verdensreligioner i Norge*, redigert av A Jacobsen, Knut, 173–217. Oslo: Universitetsforlaget.
- Roy, Olivier. 2010. *Holy Ignorance: When Religion and Culture Part Ways*. London: Hurst.
- Schmidt, Ulla. 2015. "Styring av religion: Tros- og livssynspolitiske tendenser etter Det livssyns åpne samfunn." *Teologisk tidsskrift* 3 (4): 218–237.
- Statsforvalteren. 2024. "Tros- og livssynssamfunn." Statsforvalteren. <https://www.statsforvalteren.no/portal/folk-og-samfunn/tros--og-livssynssamfunn/>
- Stene, Nora. 2020. *Endring i det stille: Kvinner i drift og ledelse av norske moskeer*. Oslo: MDN.
- STL. 2023a. "Fellesuttalelse fra religiøse ledere i STL og ledere fra skeive organisasjoner og religiøse skeive." STL. <https://stl.no/nyheter/fellesuttalelse-fra-religiose-ledere-i-stl-og-ledere-fra-skeive-organisasjoner-og-religiose-skeive/>
- . 2023b. "Høringssvar på forslag til endringer i trossamfunnsloven."
- Støre-regjeringen. 2021. *Hurdalsplattformen*.
- Stålsett, Sturla. 2021. *Det livssyns åpne samfunn*. Oslo: Cappelen Damm.
- Synnes, Ronald. 2012. *Kristne migrantmenigheter i Oslo*. KIFO Rapport 2012: 1. Oslo: KIFO.
- Tjørhom, Ola. 2018. "Hva er kirken? Kirkekunnskapens rammer og oppgaver." I *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*, redigert av Ola Tjørhom, 13–32. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Trossamfunnsforskriften. *Forskrift om registrering av og tilskudd til tros- og livssynssamfunn*. Oslo. Fastsett ved kgl.res. 18. desember 2020. <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2020-12-18-2825>
- Trossamfunnsloven. *Lov om tros- og livssynssamfunn av 24. april 2020 nr.31*. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2020-04-24-31>
- Vinding, Niels. 2018. "Churchification of Islam in Europe." I *Exploring the Multitude of Muslims in Europe: Essays in Honour of Jørgen S. Nielsen*, redigert av Niels Vinding, Egdunas Raciús and Jörn Thielmann, 50–66. Leiden: Brill.
- Vivento. 2016. *Forenkling av regnskapsrapportering fra frivillige organisasjoner: Foranalyse*. Oslo: KUD.
- Vogt, Kari. 2008. *Islam på norsk: Moskeer og islamske organisasjoner i Norge*. Oslo: Cappelen Damm.
- . 2012. *Husets folk - shia-islam i det 21. århundre*. Oslo: Cappelen Damm.
- . 2022. "bryllup (islam)." Foreningen Store norske leksikon. https://snl.no/bryllup_-_islam
- Winsvold, Marte, L. Hilmar Mjelde, og Jill Loga. 2017. *Trossamfunn som arena for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Witsø, Tore. 2023. *KIFO-notat om urbanitet*. Oslo: KIFO.

Ødegård, Guro, Jill Loga, Kari Steen-Johnsen, og Bodil Ravneberg. 2014. *Fellesskap og forskjellighet - Integrasjon og nettverksbygging i flerkulturelle lokalsamfunn*. Oslo: Abstrakt Forlag.

VEDLEGG

Rapporteringsskjema for tros- og livssynssamfunn

År	
Tros- og livssynssamfunn	
Adresse	
Postnummer og sted	
Organisasjonsnummer	
Innsendt dato	

Skriv kort om aktivitetene og arbeidet som samfunnet driver og om de tilbudene som samfunnet har.

Driver samfunnet med annet arbeid? Det kan være sosialt arbeid, kulturelle og/eller kommersielle aktiviteter. Hvis ja redegjør nærmere.

Har samfunnet egne aktiviteter for barn og unge, som trosopplæring, annen undervisning eller lignende? Hvis ja, gi en kort beskrivelse av innholdet, omfanget og formen på opplæringen.

Redegjør for tilstanden når det gjelder kjønnslikestilling i tros eller livssynssamfunnet, blant annet skal dere opplyse om hvor mange menn og hvor mange kvinner som sitter i samfunnets styrende organer.

Redegjør for tiltak som tros eller livssynssamfunnet har iverksatt eller planlegger å iverksette for å fremme kjønnslikestilling i tros eller livssynssamfunnet.

Har eller praktiserer tros eller livssynssamfunnet begrensninger når det gjelder tilgang til egne aktiviteter, styrende organer, verv eller stillinger som har sammenheng med ett eller flere diskrimineringsgrunnlag i likestillings og diskrimineringsloven?

Redegjør for eventuelle begrensninger tros eller livssynssamfunnet har eller praktiserer når det gjelder tilgang til aktiviteter, styrende organer, verv eller stillinger i tros eller livssynssamfunnet, som har sammenheng med ett eller flere diskrimineringsgrunnlag i likestillings og diskrimineringsloven § 6.

Har tros eller livssynssamfunnet segregerte tilbud?

Redegjør for eventuelle segregerte tilbud.

Hva har tilskuddet fra staten blitt brukt til? Hvordan er utgiftene i regnskapet knyttet til de religiøse eller livssynsmessige aktivitetene som tros eller livssynssandunnet driver? Redegjør nærmere.

Antall medlemmer per 1. januar i år.

Totalt antall vigsler i fjor.

Mottok tros eller livssynssamfunnet i fjor til sammen 50 000 kroner eller mer i bidrag fra én eller flere givere i ett annet land enn Norge?

I Norge er det bred politisk enighet om et livssynsåpent samfunn, som blant annet innebærer en aktivt støttende tros- og livssynspolitik. Norske tros- og livssynssamfunn mottar statlig tilskudd, og sammenliknet med andre europeiske land, er tilskuddet generøst. Støtten innebærer imidlertid noen forpliktelser. Ifølge trossamfunnsloven er samfunn som mottar tilskudd blant annet forpliktet til å rapportere om hvordan de bruker tilskuddet, hvilke aktiviteter de tilbyr barn og unge og hva de gjør for å fremme kjønnslikestilling i samfunnene.

For å belyse hvordan rapporteringssystemet fungerer tar denne rapporten utgangspunkt i et utvalg på ulike 50 samfunn, med tilhørende årsrapporter og årsregnskaper. Rapporten viser hva årsrapportene får frem og hva de ikke får frem. Rapporten har et kritisk blikk på samfunnenes rapportering, men også på norsk religionspolitikk, som balanserer mellom rollen som tilrettelegger og kontrollinstans for å understøtte visjonen om et livssynsåpent samfunn.

KIFO Rapport 2024:2

Rapporten er utgitt av:

KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning
Øvre Slottsgate 2B, 0157 Oslo

www.kifo.no
kifo@kifo.no

© KIFO, Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning, 2024
ISBN 978-82-92972-66-3
ISSN 0807-7517